БАДР АД-ДИН ИБРАХИМ

ФАРХАНГ-И ЗАФАНГУЙА ВА ДЖАХАНПУЙА

بدر الدین ابراهیم

فرهنگ زفان گویا و جهان پویا

АКАДЕМИЯ НАУК СССР
ОТДЕЛЕНИЕ ИСТОРИИ
ИНСТИТУТ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ

ПАМЯТНИКИ ПИСЬМЕННОСТИ ВОСТОКА

XLVI

ИЗДАТЕЛЬСТВО «НАУКА»
ГЛАВНАЯ РЕДАКЦИЯ ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

БАДР АД-ДИН ИБРАХИМ

ФАРХАНГ-И ЗАФАНГУЙА ВА ДЖАХАНПУЙА

(СЛОВАРЬ ГОВОРЯЩИЙ И МИР ИЗУЧАЮЩИЙ)

ФАКСИМИЛЕ РУКОПИСИ

ИЗДАНИЕ ТЕКСТА, ВВЕДЕНИЕ, СПИСОК ТОЛКУЕМЫХ СЛОВ, ПРИЛОЖЕНИЯ С.И.БАЕВСКОГО

МОСКВА · 1974

ЧИ(Перс)
Б15

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ СЕРИИ
"ПАМЯТНИКИ ПИСЬМЕННОСТИ ВОСТОКА"

А.Н. Болдырев, Ю.Е. Борщевский (ответственный секретарь), *И.С. Брагинский* (заместитель председателя), *Б.Г. Гафуров* (председатель), *П.А. Грязневич, И.М. Дьяконов, Г.А. Зограф, Г.Ф. Ильин, У.И. Каримов, А.Н. Кононов* (заместитель председателя), *Л.Н. Меньшиков, А.М. Мирзоев, М.С. Султанов, Л.С. Хачикян, С.С. Цельникер*

Ответственный редактор
А.Т. Тагирджанов

Издание представляет собой публикацию персидского толкового словаря XIV в., считавшегося утраченным и обнаруженного издателем в редкой рукописи Фундаментальной библиотеки Ташкентского государственного университета. Словарь является ценным лексикографическим сочинением, составившим в свое время новый этап в развитии персидской лексикографии. Помимо персидских слов он содержит также лексику арабскую, тюркскую, греческую, отдельные индийские слова. При издании учтена вторая известная рукопись словаря, хранящаяся в Индии.

Б $\frac{70105-182}{013(02)-74}$ 141-74

Бадр ад-Дӣн Ибрāхӣм

ФАРХАНГ-И ЗАФĀНГӮЙĀ ВА ДЖАХĀНПӮЙĀ
(Словарь говорящий и мир изучающий)

Утверждено к печати
Институтом востоковедения
Академии наук СССР

Редактор В.В. Волгина. Младший редактор Р.Г. Канторович.
Технический редактор Е.А. Пронина. Корректор О.Л. Щигорева.

Сдано в набор 20/УШ-1973 г. Подписано к печати 6/1X-1974 г.
Формат 60x90 1/16. Бум. № 1. Печ. л. 19,5. Уч.-изд. л. 13,93.
Тираж 1.800 экз. Изд. № 3334. Зак. № 440. Цена 1 руб. 63 коп.

Главная редакция восточной литературы
издательства "Наука"
Москва, Центр, Армянский пер., 2.

Офсетное производство 3-й типографии
изд-ва "Наука"
Москва, Армянский пер., 2

© Главная редакция восточной литературы
издательства "Наука", 1974.

Список опечаток

Стр.	Строка	Напечатано	Следует читать
43	8 сн.	Бузарги	Бузурги
50	16 св.	Камангар	Камāнгар
87	8 св.	کزه	کرّه
92	3 сн.	متسه	مسته
108	5 св.	افراختن	افراختن افزودن
119	7 св.	هژبر	هزبر
131	8 сн.	اورلوج	اورکوج
137	8 сн.	قلج	قلیج
157	10 сн.	اورلوج	اورکوج
161	3 сн.	تیزه	نیزه
163	10 сн.	ناق	ناف
"	11 сн.	نمور	سمور
164	5 сн.	عرشت	عشرت

СЕРИЯ "ПАМЯТНИКИ ЛИТЕРАТУРЫ НАРОДОВ ВОСТОКА"

Тексты. Большая серия

I. Ким Бусик, *Самкук саги.* Издание текста, перевод, вступительная статья и комментарии М.Н. Пака, М., 1959.

II. Фирдоуси, *Шах-наме.* Критический текст.

Т. I, под редакцией Е.Э. Бертельса, М., 1960 (изд. 2, стереотипное, М., 1963; изд. 3, стереотипное, М., 1966).

Т. II, под редакцией Е.Э. Бертельса, составители текста А.Е. Бертельс, Л.Т. Гюзальян, О.И. Смирнова, М.-Н.О. Османов, А.Т. Тагирджанов, М., 1962 (изд. 2, стереотипное, М., 1963; изд. 3, стереотипное, М., 1966).

Т. III, составитель текста О.И. Смирнова, под редакцией А. Нушина, М., 1965.

Т. IV, составители текста Р.М. Алиев, А.Е. Бертельс и М.-Н.О. Османов, под редакцией А. Нушина, М., 1965.

Т. V, составитель текста Р.М. Алиев, под редакцией А. Нушина, М., 1967.

Т. VI, составитель текста М.-Н. О. Османов, под редакцией А. Нушина, М., 1967.

Т. VII, составитель текста М.-Н.О. Османов, под редакцией А. Нушина, М., 1968.

Т. VIII, составитель текста Р.М. Алиев, под редакцией А. Азера, М., 1970.

Т. IX, составитель текста А.Е. Бертельс, под редакцией А. Нушина, М., 1971.

III. Саади, *Гулистан.* Критический текст, перевод, предисловие и примечания Р.М. Алиева, М., 1959.

IV. *Путешествие Ун-Амуна в Библ.* Египетский иератический папирус № 120 Государственного музея изобразительных искусств им. А.С. Пушкина в Москве. Издание текста и исследование М.А. Коростовцева, М., 1960.

V. Зайн ад-Дин Васифи, *Бадāи' ал-вакāи'*. Критический текст, введение и указатели А.Н. Болдырева, т. I-II, М., 1961.

VI. *Арабский аноним XI века.* Издание текста, перевод, введение в изучение памятника и комментарии П.А. Грязневича, М., 1960.

VII. Амир Хусрау Дихлави, *Маджнун и Лайли*. Критический текст и предисловие Т.А. Магеррамова, М., 1964.

VIII. *Юань-чао би-ши (Секретная история монголов).* 15 цзюаней. Т. I. Текст. Издание текста и предисловие Б.И. Панкратова, М., 1962.

IX. Мухаммад ибн Хиндушах Нахчивани, *Дастур ал-катиб фи та'йин ал-маратиб (Руководство для писца при определении степеней).* Критический текст, предисловие и указатели А.А. Али-заде. Т. I, ч. 1, М., 1964; т. I, ч. 2, М., 1971.

X. Мухаммад ибн Наджиб Бакран, *Джахан-нāме (Книга о мире).* /Ч. 1./ Издание текста, введение и указатели Ю.Е. Борщевского, М., 1960.

XI. Мухаммад ал-Хамави, *Ат-Та'рих ал-мансурī (Мансурова хроника).* Издание текста, предисловие и указатели П.А. Грязневича, М., 1960 (изд. 2, стереотипное, М., 1963).

XII. Усама ибн Мункиз, *Китāб ал-манāзил ва-д-дийāр (Книга стоянок и жилищ).* Издание текста, предисловие и указатели А.Б. Халидова, М., 1961.

XIII. Мухаммад-Казим, *Нāме-йи 'аламāрā-йи нāдирī (Мироукрашающая надирова книга).*

Т. I. Издание текста и предисловие Е.Д. Миклухо-Маклая. Указатели Г.В. Шитова, М., 1960 (изд. 2, стереотипное, М., 1962).

Т. II. Издание текста, предисловие и общая редакция Н.Д. Миклухо-Маклая. Указатели и аннотированное оглавление О.П. Шегловой, М., 1965.

Т. III. Издание текста, предисловие и общая редакция Н.Д. Миклухо-Маклая. Указатели и аннотированное оглавление Н.В. Елисеевой, М., 1966.

XIV. Хюсейн, *Беда'и' ул-века'и' (Удивительные события).* Издание текста, введение и общая редакция А.С. Тверитиновой. Аннотированное оглавление и указатели Ю.А. Петросяна. Ч. 1-2, М., 1961.

XV. *Китайские рукописи из Дуньхуана. Памятники буддийской литературы сувэньсюэ.* Издание текстов и предисловие Л.Н. Меньшикова, М., 1963.

XVI. Оцуки Сигэтака и Симура Кокё, *Канкай ибун (Удивительные сведения об окружающих морях).* Тетрадь восьмая. Словарь. Издание текста и предисловие В.Н. Горегляда, М., 1961.

XVII. Низами Ганджави, *Лайли и Маджнун*. Критический текст А.А. Алескер-заде и Ф. Бабаева, М., 1965.

I. Фидаӣ, *Китаб би хидайат ал-му'минин ат-талибин (История исмаилизма)*. По таджикской рукописи издал, предисловием и примечаниями снабдил А.А. Семенов, М., 1959.

II. ʿОмар Хаййам, *Рубаʿийат*. Подготовка текста, перевод и предисловие Р.М. Алиева и М.-Н.О. Османова, под редакцией Е.Э. Бертельса. Ч. 1-2, М., 1959.

III. ʿОмар Хаййам, *Трактаты*. Перевод Б.А. Розенфельда. Вступительная статья и комментарии Б.А. Розенфельда и А.П. Юшкевича, М., 1961.

IV. Хорезми, *Мухаббат-наме*. Издание текста, транскрипция, перевод и исследование Э.Н. Наджипа, М., 1961.

V. *Вторая записка Абу Дулафа*. Издание текста, перевод, введение и комментарии П.Г. Булгакова и А.Б. Халидова, М., 1960.

VI. *Пэкрён чхохэ*. Антология лирических стихотворений рён-гу с корейским переводом. Издание текста, перевод и предисловие Д.Д. Елисеева, М., 1960.

VII. *Нишань самани битхэ (Предание о нишанской шаманке)*. Издание текста, перевод и предисловие М.П. Волковой, М., 1961.

VIII. *Бяньвэнь о Вэймоцзе. Бяньвэнь "Десять благих знамений" (Неизвестные рукописи бяньвэнь из Дунхуанского фонда Института народов Азии)*. Издание текста, предисловие, перевод и комментарии Л.Н. Меньшикова, М., 1963.

IX. Михри Хатун, *Диван*. Критический текст и вступительная статья Е.И. Маштаковой, М., 1967.

X. Гомбоджаб, *Ганга-йин урусхал (История золотого рода владыки Чингиса. — Сочинение под названием "Течение Ганга")*. Издание текста, введение и указатель Л.С. Пучковского, М., 1960.

XI. *Оросиякоку суймудан (Сны о России)*. Издание текста, перевод, вступительная статья и комментарии В.М. Константинова. Под редакцией академика Н.И. Конрада, М., 1961.

XII. Амир Хусрау Дихлави, *Ширин и Хусрау*. Критический текст и предисловие Г.Ю. Алиева, М., 1961 (изд. 2, стереотипное, М., 1966).

XIII. Ахмед Хани, *Мам и Зин*. Критический текст, перевод, предисловие и указатели М.Б. Руденко, М., 1962.

XIV. Мирза ʿАбдалʿазим Сами, *Таʾрих-и салатин-и мангытийа (История мангытских государей)*. Издание текста, предисловие, перевод и примечания Л.М. Епифановой, М., 1962.

XV. *Ссянъчхон кыйбонъ (Удивительное соединение двух браслетов)*. Издание текста, перевод и предисловие М.И. Никитиной и А.Ф. Троцевич, М., 1962.

XVI. Камалашила, *Бхаванакрама (Трактат о созерцании)*. Факсимиле с предисловием Е.Е. Обермиллера, М., 1963.

Переводы

I. Мухаммад-Казим, *Поход Надир-шаха в Индию (Извлечение из Та'рих-и аламара-йи надири)*. Перевод, предисловие и примечания П.И. Петрова, М., 1961.

II. *Законы Ману*. Перевод С.Д. Эльмановича, проверенный и исправленный Г.Ф. Ильиным, М., 1960.

III. *Дхаммапада*. Перевод с пали, введение и комментарии В.Н. Топорова, М., 1960 (Bibliotheca Buddhica, XXXI).

IV. Абд ар-Рахман ал-Джабарти, *Аджа'иб ал-асар фи-т-тараджим ва-л-ахбар (Удивительная история прошлого в жизнеописаниях и хронике событий)*.
Т. III, ч. 1. *Египет в период экспедиции Бонапарта (1798-1801)*. Перевод, предисловие и примечания И.М. Фильштинского, М., 1962.
Т. IV. *Египет под властью Мухаммада Али (1806-1821)*. Перевод, предисловие и примечания Х.И. Кильберг, М., 1963.

V. *Брихадараньяка упанишада*. Перевод, предисловие и примечания А.Я. Сыркина, М., 1964.

VI. Эвлия Челеби, *Книга путешествия (Извлечения из сочинения турецкого путешественника XVII века)*. Перевод и комментарии. Выпуск I. Земли Молдавии и Украины, М., 1961.

VII. Арья Шура, *Гирлянда джатак, или Сказания о подвигах Бодхисаттвы*. Перевод А.П. Баранникова и О.Ф. Волковой. Предисловие и примечания О.Ф. Волковой, М., 1962.

СЕРИЯ "ПАМЯТНИКИ ПИСЬМЕННОСТИ ВОСТОКА"

Вышли в свет

I. *Сказание о Бхадре (новые листы сакской рукописи "Е")*. Факсимиле текста. Транскрипция, перевод, предисловие, вступительная статья, глоссарий и приложения В.С. Воробьева-Десятовского и М.И. Воробьевой-Десятовской, М., 1965.

II, 1. *Эпиграфические памятники Северного Кавказа на арабском, персидском и турецком языках*. Часть 1. Надписи X-XVII вв. Тексты, переводы, комментарии, вступительная статья и приложения Л.И. Лаврова, М., 1966.

2. *Эпиграфические памятники Северного Кавказа на арабском, персидском и турецком языках.* Часть 2. Надписи XVIII-XX вв. Издание текстов, переводы, комментарий, статья и приложения Л.И. Лаврова, М., 1968.

III. *Документы на половецком языке XVI в. (судебные акты Каменец-Подольской армянской общины).* Транскрипция, перевод, грамматический комментарий, словарь и предисловие Т.И. Грунина. Под редакцией Э.В. Севортяна. Вступительная статья Я.Р. Дашкевича, М., 1967.

IV. *Китайская классика в тангутском переводе (Лунь юй, Мэн цзы, Сяо цзин).* Факсимиле текстов. Предисловие, словарь и указатели В.С. Колоколова и Е.И. Кычанова, М., 1966.

V. Ṣāḥиб, *Дафтар-и дилкушā ("Сочинение, радующее сердца").* Факсимиле текста. Предисловие, аннотированное оглавление, краткий текстологический комментарий и указатели Р. Хади-заде, М., 1965.

VI. *Чхандогья упанишада.* Перевод с санскрита, предисловие и комментарии А.Я. Сыркина, М., 1965.

VIII, 1. *Документы по истории японской деревни.* Часть 1. Конец XVII – первая половина XVIII в. Перевод, предисловие и приложения О.С. Николаевой, М., 1966.

IX. Симеон Лехаци, *Путевые заметки.* Перевод с армянского, предисловие, примечания и указатели М.О. Дарбинян, М., 1965.

XI. *История халифов анонимного автора XI века.* Факсимиле рукописи. Предисловие и краткое изложение содержания П.А. Грязневича. Указатели М.Б. Пиотровского и П.А. Грязневича, М., 1967.

XII. Муḥаммад Ẓахӣр ад-Дӣн Бābур, *Трактат об ʿарӯзе.* Факсимиле рукописи. Издание текста, вступительная статья и указатели И.В. Стеблевой, М., 1972.

XIII. *Идзумо-фудоки.* Перевод с японского, предисловие и комментарии К.А. Попова, М., 1966.

XIV. *Клинописные тексты из Кюль-тепе в собраниях СССР (Письма и документы торгового объединения в Малой Азии XIX в. до н.э.).* Автографические копии, транскрипция, перевод, вводная статья, комментарий и глоссарий Н.Б. Янковской, М., 1968.

XV. *Повествование вардапета Аристакэса Ластивертци.* Перевод с древнеармянского, вступительная статья, комментарий и приложения К.Н. Юзбашяна, М., 1968.

XVI. *Упанишады.* Перевод с санскрита, предисловие и комментарий А.Я. Сыркина, М., 1967.

XVII. Рашӣд ад-Дӣн, *Переписка.* Перевод, введение и комментарий А.И. Фалиной, М., 1971.

XVIII. *Чхое чхун джон ("Повесть о верном Чхое").* Факсимиле корейской рукописи, перевод, предисловие и комментарий Д.Д. Елисеева, М., 1971.

XIX. *Чхунхянджон квонджитан ("Краткая повесть о Чхунхян").* Факсимиле ксилографа, перевод, предисловие и комментарий А.Ф. Троцевич, М., 1968.

XX. *Книга правителя области Шан ("Шан цзюнь шу").* Перевод, предисловие и комментарий Л.С. Переломова, М., 1968.

XXI. Шараф-ханбн Шамсаддин Бидлиси, *Шараф-наме.* Перевод, предисловие, примечания и приложения Е.И. Васильевой. Т. 1, М., 1967.

XXII. Абу-л-Фазл Байхаки, *История Масʿуда (1030-1041).* Перевод с персидского, введение, комментарий и приложения А.К. Арендса. Изд. 2, дополненное, М., 1969.

XXIII. Йусуф ибн Закарийа' ал-Магриби, *Дафʿ ал-иср ʿан калам ахл Миср (Удаление бремени с речи жителей Египта).* Факсимиле арабской рукописи. Предисловие и указатели А.С. Аввада, М., 1968.

XXIV. Закарий Канакерци, *Хроника.* Перевод с армянского, предисловие, комментарий и указатели М.О. Дарбинян-Меликян, М., 1969.

XXV. *Море письмен.* Факсимиле тангутских ксилографов. Перевод с тангутского, вступительные статьи и указатель К.Б. Кепинг, В.С. Колоколова, Е.И. Кычанова и А.П. Терентьева-Катанского, М., 1968.

XXVIII. *Древние фудоки (Хитати, Харима, Бунго, Хидзэн).* Перевод, предисловие и комментарий К.А. Попова, М., 1969.

XXIX. Кэнко-хоси, *Записки от скуки ("Цурэдзурэгуса").* Перевод с японского, вступительная статья, комментарий и указатель В.Н. Горегляда, М., 1970.

XXX. Масʿуд ибн Намдар, *Сборник рассказов, писем и стихов.* Факсимиле текста. Предисловие и указатели В.М. Бейлиса, М., 1970.

XXXI. *Самаркандские документы XV-XVI вв. (О владениях Ходжи Ахрара в Средней Азии и Афганистане).* Факсимиле, критический текст, перевод, введение, примечания и указатели О.Д. Чехович, М., 1974.

XXXII, 1. Сыма Цянь, *Исторические записки ("Ши цзи").* Том 1. Перевод с китайского и комментарий Р.В. Вяткина и В.С. Таскина под общей редакцией Р.В. Вяткина. Вступительная статья М.В. Крюкова, М., 1972.

XXXIII, 1. *Тексты Кумрана.* Вып. 1. Перевод с древнееврейского и арамейского, введение и комментарий И.Д. Амусина, М., 1971.

XXXIV. *Бяньвэнь о воздаянии за милости (рукопись из Дуньхуанского фонда Института востоковедения).* Ч. 1. Факсимиле рукописи. Исследование, перевод с китайского, комментарий и таблицы

Л.Н. Меньшикова. Ч. 2. Грамматический очерк и словарь И.Т. Зограф, М., 1972.

XXXVI. Маҳмӯд ал-Хусайнӣ ал-Мунши ибн Ибрāҳӣм ал-Джāмӣ, *Та'рӣх-и Аҳмад-шāҳӣ ("Ахмадшахова история")*. Факсимиле рукописи. Введение, аннотированное оглавление, хронология и указатели Д. Сайдмурадова, кн. 1-2, М., 1974.

XXXVII. Аракел Даврижеци, *Книга историй*. Перевод с армянского, предисловие и комментарий Л.А. Ханларян, М., 1973.

XXXIX. Анандавардхана, *Дхваньялока (Свет дхвани)*. Перевод с санскрита, введение и комментарий Ю.М. Алихановой, М., 1974.

XL. *Вновь собранные драгоценные парные изречения*. Факсимиле ксилографа. Издание текста, перевод с тангутского, вступительная статья и комментарий Е.И. Кычанова, М., 1974.

XLII. *Та'рӣх-и Сӣстāн ("История Сӣстāна")*. Перевод с персидского, введение и комментарий Л.П. Смирновой, М., 1974.

XLIII. Ал-Ҳасан ибн Мӯсā ан-Наубахтӣ, *Шиитские секты*. Перевод с арабского, исследование и комментарий С.М. Прозорова, М., 1973.

XLIV. Цзи Юнь, *Заметки из хижины "Великое в Малом"*. Перевод с китайского, предисловие, комментарий и приложения О.Л. Фишман, М., 1974.

Готовятся к изданию

XXI, 2. Шараф-ҳāн ибн Шамсаддӣн Бидлисӣ, *Шараф-нāме*. Перевод с персидского, предисловие, примечания и приложения Е.И. Васильевой. Т. 2.

XXVI. *Мэн-да бэй-лу ("Полное описание монголо-татар")*. Факсимиле ксилографа. Перевод с китайского, введение, комментарий и приложения Н.Ц. Мункуева.

XXVII. Фазлаллāх ибн Рӯзбихāн Исфахāнӣ, *Михмāн-нāме-йи Бухāрā (Записки бухарского гостя)*. Факсимиле рукописи. Перевод с персидского, введение, комментарий и указатели Р.П. Джалиловой. Под редакцией А.К. Арендса.

XXXII, 2. Сыма Цянь, *Исторические записки ("Ши цзи")*. Том 2. Перевод с китайского и комментарий Р.В. Вяткина и В.С. Таскина под общей редакцией Р.В. Вяткина.

XXXII, 3. Сыма Цянь, *Исторические записки ("Ши цзи")*. Том 3. Перевод с китайского, вступительная статья и комментарии Р.В. Вяткина.

XLI. Кацурагава Хосю, *Хокуса монряку (Краткие вести о скитаниях в северных водах)*. Перевод с японского, комментарий и приложение В.М. Константинова.

XLV. Шāх Маḥмӯд ибн Мӣрзā Фāẓил Чурāс, *Хроника*. Критический текст, перевод с персидского, комментарий и исследование О.Ф. Акимушкина.

XLVIII. *Ним чангун джон ("Повесть о полководце Ниме")*. Факсимиле ксилографа. Издание текста, перевод с корейского, предисловие и примечания Д.Д. Елисеева.

XLIX. *"Сунь цзы" в тангутском переводе*. Факсимиле ксилографа. Издание текста, перевод с тангутского, введение, комментарий, грамматический очерк и словарь К.Б. Кепинг.

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

Введение в изучение памятника 15

1. Упоминания о словаре "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā". Дата его составления 15
2. Описание рукописи 20
3. Рукопись словаря, обнаруженная в Индии 24
4. Объем словаря "Зафāнгӯйā". Его построение 30
5. Характеристика лексического состава словаря 31
6. Подтвердительные стихотворные цитаты 39
7. Источники словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" 47
8. Использование словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" в трудах последующих лексикографов 53
9. Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" как этап в истории персидской лексикографии 58

Список толкуемых слов 69

Бахш I. Персидские слова (односоставные) 71

Бахш II. Персидские слова (сложные) 99

Бахш III. Персидские слова (инфинитивы) 108

Бахш IV. Арабские слова 113

Бахш V. Арабские, персидские и набатейские слова 120

Бахш VI. "Румийские" слова 129

Бахш VII. Тюркские слова 131

Приложения 141

Приложение 1. Предисловие Бадр ад-Дӣна Ибрāхӣма к словарю "Фарханг-и Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" 143

Приложение 2. Текстовая расшифровка 147

Бахш III. Персидские инфинитивы 147

Бахш VII. Тюркские слова 157

Авторское приложение к словарю "О некоторых персидских словах, которые имеют иносказательное значение" 164

Приложение 3. Список толкуемых слов баҳша I по индийской рукописи, восполняющий лакуны ташкентской рукописи: гӯне алиф – гӯне дāл, гӯне дāл – гӯне рā, гӯне сӣн – гӯне шӣн 168
Summary 193
Текст 201

ВВЕДЕНИЕ В ИЗУЧЕНИЕ ПАМЯТНИКА

1. Упоминание о словаре "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā". Дата его составления

Ранняя персидская лексикографическая литература (X1–X1У вв.) представлена в наше время единичными памятниками. Первым толковым словарем персидского языка, который дошел до нас, является, как известно, "Луғат–и фурс" Асадӣ Ṭӯсӣ, составленный приблизительно в 457/1065 г.[1]. Из персидских фарханговXII и XIII вв., к сожалению, не сохранилось ни

---

[1] Существует три издания словаря: Asadi's neupersisches Wörterbuch Lughat-i Furs nach einzigen vaticanischen Handschrift herausgegeben von Paul Horn, Berlin, 1897;

لغت فرس تالیف ابو منصور علی ابن احمد اسدی طوسی باهتمام عباس اقبال،طهران ، ۱۳۱۹ ؛ لغت فرس منسوب به اسدی طوسی بکوشش محمد دبیر سیاقی،تهران ، ۱۳۳۶

См. специальную работу о словаре: В.А. Капранов, "Лугати фурс" Асади Туси и его место в истории таджикской (фарси) лексикографии, Душанбе, 1964. В 1959 г. в статье Аскара Хукуки, напечатанной в журнале Тегеранского университета, упоминалось, что в тегеранской библиотеке медресе Сипахсалар хранится рукопись словаря поэта X1 в. Қатрāна. Факт обнаружения рукописи этого словаря, считающегося утраченным, был бы, бесспорно, чрезвычайно интересен для науки, так как Қатрāн был предшественником Асадӣ Ṭӯсӣ в составлении толковых словарей, о чем сохра-

одного[2]. От XIУ в. дошло несколько персидских толковых словарей, как правило, в редких списках. Из них изданы два: "Миʿйар-и Джамали", составленный поэтом Шамс-и Фахри Исфахани в 744/1343-44 г.[3], и "Сиҳах ал-фурс" Муҳаммада ибн Хиндушаха Нахчивани (дата составления - 728/1328 г.[4]). Среди неиз-

---

нилось свидетельство самого Асади Тусӣ в его словаре "Луғат-и фурс" (عسکر حقوقی ، لغات و ترکیبات رودکی ، مجلهٔ دانشکدهٔ ادبیات دانشگاه تهران ، سال ششم ، شمارهٔ ۳ ـ ٤ ، ۱۳۳۸ отдельный оттиск, стр. 2).

Однако иранский филолог проф. М. Муʿин в докладе на Всемирном конгрессе иранистов в Тегеране в 1966 г. высказал мнение, что упомянутая А. Хукуки рукопись не является словарем Қатрана, а представляет собой сокращенный вариант словаря "Луғат-и фурс" Асади Тусӣ. М. Муʿин отмечает, что и в других рукописных хранилищах встречаются списки сокращенных вариантов "Луғат-и фурс" Асади Тусӣ под названием "Фарханг-и Қатран" محمد معین ، فرهنگهای فارسی /б.м./, /б.г./, стр. 1 (далее - М. Муʿин, Доклад).

[2] Эта лакуна в некоторой степени восполняется рядом арабско-персидских словарей, дошедших до нашего времени от XII и XIII вв., в которых можно найти старую персидскую лексику. Об арабско-персидских словарях см.: С.И. Баевский, Описание персидских и таджикских рукописей Института народов Азии, вып. 5. Двуязычные словари, М., 1968.

[3] Два издания словаря: Shams i Fachrii lexicon persicum id est libri Miʿjār i Gamālī pars quatra, ed. C. Salemann, Casani, 1887; واژه‌نامهٔ فارسی بخش چهارم معیار جمالی از شمس فخری اصفهانی ویراستهٔ صادق کیا ، تهران ، ۱۳۳۷

[4] Издание: صحاح الفرس تالیف محمد بن هندوشاه نخجوانی باهتمام عبدالعلی طاعتی ، تهران ، ۱۳٤۱

данных словарей, известных только по рукописям, можно назвать: "Фарханг-и Фахр-и Каввас" (701/1301 г.) и "Дастур ал-афазил" (743/1343 г.).

Вместе с тем по ссылкам, упоминаниям и цитатам в сочинениях последующих лексикографов можно получить сведения о том, что существовали и другие ранние персидские фарханги, пользовавшиеся в свое время известностью. Одним из таких фархангов, считавшимся до последнего времени утраченным, является словарь "Зафангуйа ва джахангуйа", ставший предметом настоящей работы[5].

Словарь этот часто упоминается в лексикографических сочинениях XУ, XУ1 и последующих веков, например: в "Фарханг-и Ибрахими" (878/1473 г.), "Тухфат ас-са'адат" (916/1510 г.), "Му'аййид ал-фузала" (925/1519 г.), "Мадар ал-афазил" (1001/1593 г.), "Маджма' ал-фурс" (1008/1599-1600 г.), "Фарханг-и Джахангири" (1017/1608-09 г.), "Шарх-и Гулистан" (1073/1662 г.), "Фара'ид ал-фава'ид" (не ранее 984/1576 и не позднее 1088/1677 г.).

Упоминая словарь "Зафангуйа" в качестве одного из своих источников, восточные лексикографы кратко характеризуют его словами: "...из старых книг" или "...из авторитетных сочинений". Так, автор словаря "Мадар ал-афазил" пишет: "В словаре "Зафангуйа", который является одним из авторитетных персидских

Рец. на изд.: С.И.Баевский, "Сихах ал-фурс", изд. 'Абд ал-Али Таэти, - "Народы Азии и Африки", 1964, № 5, стр. 202-203.

[5] Словарь "Зафангуйа ва джахангуйа" упоминается как не дошедший до нашего времени и в специальной работе, посвященной составлению персидских словарей в Индии и Пакистане, автором которой является Шахрийар Накави: فرهنگ نویسی فارسی در هند و پاکستان تالیف شهریار نقوی، تهران، ۱۳۴۱ (предисловие, стр. 4, также стр. 66).

сочинений, употребляется в значении..."[6]. Перечисляя свои источники, автор "Мадар ал-афазил" ставит "Зафангӯйа" в рубрику "кутуб-и мутақаддимин" ("предшествующих книг") и помещает перед известными фарханга-ми "Адат ал-фузала" (составлен в 822/1419 г.) и "Фарханг-и Ибрахими" (составлен в 878/1473-74 г.). Эту рубрику "предшествующих книг" автор противопоставляет рубрике "кутуб-и мутааххирин" ("сочинений последнего времени"), куда относит такие словари, как "Туҳфат ас-са'адат" (916/1510 г.) и "Му'аййид ал-фузала" (925/1519 г.)[7].

Наиболее полное название словаря приведено в сочинении начала XVII в. "Фарханг-и Джахангири", а именно: "Словарь говорящий и мир изучающий, известный под названием "Семичастный", сочинение Бадр ад-Дина"[8]. До обнаружения рукописи словаря "Зафангӯйа" это сообщение было единственным сохранившимся свидетельством, в котором приводится имя автора "Зафангӯйа".

---

[6] См. рукопись Института востоковедения АН СССР С 1411, л. 110б: ... و در فرهنگی زفانگویا که یکی از کتب معتبره فرس است بمعنی...

[7] Там же, лл. 2а-2б. Автор "Мадар ал-афазил" приводит и другое название словаря "Зафангӯйа" - "Панджбахши" ("Пятичастный"):

و آنچه از کتب متقدمین پیدا شدند چنانچه زفانگویا که او را پنج بخشی گویند و ادات‌الفضلا ... و شرفنامه ابراهیمی و از کتب متاخرین تحفة السعادة و موید الفضلا

[8] См. рукопись С 307 собрания Института востоковедения АН СССР (один из старейших списков "Фарханг-и Джахангири"), л. 4а: و فرهنگ زفان گویا جهان بویا مشهور بهفت بخشی تصنیف بدرالدین

Сведения об этом словаре в европейской науке ограничиваются краткими упоминаниями в работах Х.Блочмана[9] и К.Г.Залемана[10], приводивших на основании "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" название словаря "Зафāнгӯйā" и имя его автора. При этом К.Г.Залеман полагал, что словарь "Зафāнгӯйā" был составлен до 822/1419 г., а Х.Блочман был склонен отнести его составление к более раннему периоду.

Индийский филолог профессор Алигархского университета Назир Ахмад в статьях, посвященных ранним персидским фарханга̄м "Фарханг-и Фаҳр-и Ḳавва̄с"[11] и "Дастӯр ал-афāзил"[12], отмечает, что словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" был составлен до 837/1433 г., основываясь на том, что словарь "Зафāнгӯйā" послужил одним из источников для персидского фарханга "Баҳр ал-фазāил", датой составления которого Назир Ахмад называет 837/1433 г.[13].

---

[9] H. Blochmann, Contributions to Persian Lexicography, - "Journal of the Asiatic Society of Bengal", 1869, vol. XXXVII, pt I, стр. 5, № 21.

[10] C. Salemann, Bericht über die Ausgabe des Mi'jār-i Jamālī, - "Mélanges Asiatiques", 1888, t. IX, стр. 514, № 17 (далее – Bericht).

[11] هندوستان کا قدیم ترین فارسی لغت یعنی فرهنگنامهٔ قواس مولفهٔ فخرالدین مبارك غزنوی، مجله فکر و نظر، سال ششم، ۱۹۶۶ ماه اکتبر نمبر ۲۴، (далее - Назир Ахмад, Фарханг-и Фаҳр-и Ḳавва̄с).

[12] Nazir Ahmad, The Dastur ul afazil, - "Indo-Iranica", Calcutta, 1967, vol. XX, № 4, December, стр. 30.

[13] Некоторые авторы датируют составление "Баҳр ал-фазāил" даже более ранним временем. Например, М. Му'ин в докладе на Всемирном конгрессе ирани-

Словарь "Зафангӣйӣ" упоминается в качестве источника в словаре "Фарханг-и Ибрāхимӣ", составленном в 878/1473 г. Можно заметить также, что некоторые лексикографы, ссылаясь на труды своих предшественников, приводят, как правило, примеры толкования из словаря "Зафангӣйӣ" прежде, чем из "Адāт ал-фузалā" (составлен в 822/1419 г.), как это можно видеть, например, в словаре "Му'аййид ал-фузāла"[14].

Изучение рукописи публикуемого словаря показало, что "Фарханг-и Зафангӣйӣ" не мог быть составлен ранее 701/1301 г., поскольку в нем имеются ссылки на персидский словарь "Фарханг-и Фахр-и Қаввāс", законченный в 701/1301 г. (рукопись, лл. 2а, 5а, 6б и т.д.).

2. Описание рукописи

Во время 1У Всесоюзной научной конференции по иранской филологии, проходившей в Ташкенте в сентябре 1964 г., я знакомился с фондом персидских рукописей, хранящихся в Фундаментальной библиотеке Ташкентского государственного университета. Мое внимание привлекла одна из рукописей, о которой в инвентарной книге была сделана следующая запись: "Сборная рукопись. Фарханг-наме. Ас-Сурах мин ас-Сихах. Инв. № 214014. Шифр В 09/292".

"Ас-сурāх мин ас-сиҳāх" - название хорошо известного арабско-персидского словаря XIII в., рукописи которого весьма распространены. Что касается названия первого сочинения - "Фарханг-нāме", приводимого в инвентарной книге, то оно было явно условным названием какого-то неопознанного словаря. В колофоне "Фарханг-нāме" было написано следую-

---

стов в Тегеране в 1966 г. время составления "Бахр ал-фазāил" относит к концу УIII в. хиджры, т.е. к концу Х1У в. (М. Му'ин, Доклад, стр. 2).

[14] См., например, рукопись Института востоковедения АН СССР С 1800, л. 144а:

درای بالکسر و الفتح جرس کذافی زفانگویا و در ادات

щее: "Закончена книга словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" двадцать первого [дня], месяца джумāдā второго, года [1]123 рукою ничтожного неимущего раба ʿАраба Насафӣ из местности Хитай"[15].

Из содержания колофона и ознакомления со списком стало ясно, что неопознанный фарханг - это один из ранних персидских толковых словарей "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā", о котором в науке до настоящего времени не было известно ничего, кроме его названия и неполного имени его автора[16].

Текст словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" занимает лл. 1а-54а[17] сборного рукописного тома, вклю-

---

[15] Рукопись, л. 54а: تمام شد کتاب فرهنگنامهٔ زفان گویا و جهان پویا بیست و یکم ماه جمادی الثانی سنه ۱۲۳ بخط بنده حقیر بی بضاعت عرب نسفی من موضع خطای

[16] Первые печатные сообщения об обнаружении рукописи словаря с характеристикой его состава см.: С.И.Баевский, Уникальная рукопись персидского словаря XIУ в. فرهنگ زفانگویا و جهانپویا, - "Письменные памятники и проблемы истории культуры народов Востока. Тезисы докладов 1 годичной научной сессии ЛО ИНА, март 1965 года", Л., 1965, стр. 49-51; его же, Уникальная рукопись персидского толкового словаря "Фарханг-и Зафангуйа ва джаханпуйа",- "Народы Азии и Африки", 1965, № 3, стр. 118-121. Опубликован перевод последней статьи на персидский язык: س. ای. بایفسکی، نسخه خطی منحصر بفرد لغت نامهٔ تفسیری فارسی «فرهنگ زفان گویا و جهان پویا»، پیام نوین، شماره ۹، تهران، ۱۳٤٤ص ٥٤ - ٥٩

[17] В европейской пагинации рукописи была допущена ошибка: следующий после л. 43 лист был обозначен как 45, вследствие чего последний лист текста словаря был пронумерован как 55. Эта ошибка в пагинации исправлена в настоящем издании.

чающего 239 листов. Начальные листы утеряны; соответственно сохранившейся на отдельных листах восточной пагинации л. 1а обозначен как 12, следовательно, утеряны, как можно предполагать, одиннадцать начальных листов, т.е. одна шестая часть сочинения. Кустоды сохранились лишь на отдельных листах.

Текст словаря переписан черными чернилами в 18 строк некаллиграфическим скорописным наста'лӣқом (размер букв – 5 мм; алиф достигает 7 мм) с элементами шикасте. Второе сочинение – словарь "Ас-сурāх мин ас-сиҳāх" переписан другим почерком, мелким насхом, в 29 строк; по-видимому, списки механически объединены одним переплетом.

Названия глав и разделов словаря "Зафāнгӯйā" (гӯне, бахр) написаны киноварью; иногда эти названия пропущены (см., например, л. 42б). Толкуемые слова (не везде) надчеркнуты волнистой линией киноварью. Киноварью также выписаны слова: назм, бейт, миср'а'. Размер текста 19x11,5 см. Бумага восточная, волокнистая, слаболощеная, потемневшая от времени, размером 25x19 см.

На полях отдельных листов отмечаются исправления переписчика и приписки читателей к основному тексту. Диакритические знаки часто отсутствуют, не проставлены переписчиком; иногда проставлены не полностью: одна точка вместо двух или трех. В тексте объяснения вокабул наблюдаются искажения отдельных слов, по-видимому не понятых переписчиком, а также изредка орфографические ошибки. Явные описки в словах на лл. 48б, 49б, 51а. На л. 45а написано толкуемое слово, текст толкования пропущен. На л.47а пропущено слово, обозначающее порядковый номер гӯне, а на л.41а – весь заголовок ("гӯне семнадцатое"). На л. 12а в заголовке гӯне шестнадцатого указано, что гӯне содержит двадцать бахров, однако в нижеследующем тексте их двадцать два; в заголовке баҳша (части) седьмого (на л. 51а) значится четырнадцать гӯне, в тексте же их семнадцать.

Из особенностей графики можно отметить раз-

личный рисунок в написании букв кāф и гāф[18], когда этими буквами переписчик обозначает названия бахров.

Рукопись дефектна: утеряны начальные листы списка, в которых содержалось авторское предисловие и начало первого баҳша (части), т.е. утрачены семь первых гӯне (глав) полностью и первый и второй бахр (раздел) восьмого гӯне. Остальной текст словаря, начиная с третьего бахра восьмого гӯне первого баҳша, представлен полностью, за исключением следующих лакун, образованных в результате утраты листов в середине списка: после л. 1б утрачено начало гӯне девятого, а именно бахры 1–14 (до бахра пятнадцатого – гāф); после л. 5б утрачен конец гӯне двенадцатого, т.е. бахры 11–21, и начало гӯне 13, т.е. бахры 1–7 и начало бахра 8 – рā.

Рукопись пострадала от сырости, на листах подтеки и разводы. От времени во многих местах текст стерся и выцвел. Список частично реставрирован, при реставрации в некоторых местах поврежден текст: верхняя строка л. 44а заклеена при реставрации поля. Края бумаги обветшали, обрезаны или оборваны по самому краю поля у лл. 2–5, 17, 19–20, 23, 34, 35, 44.

Переплет восточный, размером 24,5 x 18 см., плотный, картонный, обтянутый коричневой кожей; крышка переплета толщиной 6 мм. Корешок матерчатый, коричневый, приклеен, по-видимому, при реставрации. Переплет потерт, кожаный верх нижней крышки на три четверти оборван. Верхняя крышка в отдельных местах поточена червем.

На л. 1а оттиск небольшой прямоугольной печати: "Узбекский государственный университет (г. Самарканд)"[19]; внутри отпечатка проставлен инвентарный

[18] Кāф обозначается графемой ﮒ, гāф – ﮓ .

[19] О факте поступления в 1942 г. восточных рукописей из Самаркандского университета в Ташкентский университет сообщается в статье А.А. Семенова. Возможно, что настоящая рукопись поступила в Ташкентский университет в те же годы (см.: А.А. Семенов,

номер 127366. На лл. 1а и 239б оттиски овальной печати Фундаментальной библиотеки Среднеазиатского государственного университета с инвентарным номером 214014. На полях л. 1а записаны имена арабской графикой: "Мулла Мухаммад Шарйф", "Мулла Мухаммад Латйф", "Мулла Баба Рахйм" и др.; на внутренних сторонах крышек переплета – арабской графикой посторонние записи владельцев или читателей. На л. 1а дата 49 г. и штамп "Описано".

Датой переписки, приведенной на л. 54а, в колофоне списка, указано 21 джумада II 123 г., т.е. пропущена одна из четырех цифр, обозначающих год. С учетом палеографических особенностей рукописи ее можно датировать 1123 г.х., т.е. 6 августа 1711 г.[20] Переписчик называет себя "Арабом Насафи из местности Хитай"[21]. Нисба Насафи показывает, что переписчик был родом из среднеазиатского города Несефа, ныне Карши.

3. Рукопись словаря, обнаруженная в Индии

В 1962 г. в индийском журнале "Фикр ва назар"[22], издающемся Алигархским университетом, была опуб-

---

О среднеазиатском (бухарском) термине "агалык", – "Доклады Академии наук ТаджССР", вып. III, Сталинабад, 1952, стр. 4).

[20] Не исключена возможность, что приведенные цифры можно читать как 1023, тогда соответственно датой переписки будет 29 июля 1614 г.

[21] В средней Азии можно найти несколько селений, имеющих название Хитай. Например, в Кашкадарьинской области Узбекской ССР, в Бешкентском районе, километрах в двадцати южнее Карши, находится селение Хитай.

[22] Журнал в библиотеках СССР отсутствует. Оттиск статьи прислан автору настоящей работы по его просьбе из Индии в 1966 г.

ликована на языке урду статья проф. Сайид Хасана "Старейший персидский словарь "Зафāнгӯйā"[23].

Автор статьи, руководитель исследовательского центра в области арабского и персидского языков в Патне, сообщил о поступлении в Востоковедную публичную библиотеку в Банкипуре за № 3570 уникальной, по его мнению, рукописи словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" и дал краткое ее описание.

Индийский список словаря не имеет даты переписки, но, основываясь на палеографических данных, Сайид Хасан относит его изготовление к IX в.х., т.е. к XУ в. н.э.

Статья Сайид Хасана дала возможность судить о полноте текста словаря в индийской рукописи, о количестве толкуемых слов по баҳшам. В статье было полностью приведено авторское предисловие к словарю и бóльшая часть стихотворных цитат, а также достаточно полное формальное описание индийского списка.

В мае 1971 г. я получил возможность ознакомиться с фотокопией индийского списка[24]. Это позволило со-

---

[23] فارسی کی ایک قدیم فرهنگ زفان گویا از سید حسن مجلهٔ فکر و نظر، ۱۹۶۲، نمبر ۳، ص ۸۰ – ۹۵

(далее - Сайид Хасан, Старейший персидский словарь). О статье Сайид Хасана автор настоящей работы узнал из рецензии Назира Ахмада на упомянутую выше книгу Шахрийара Накави "Персидская лексикография в Индии и Пакистане" (Тегеран, 1963). Рецензия помещена в иранском журнале "Рāхнāма-йи китāб" (Тегеран, 1964, т. УII, № 1, стр. 69-78). Назир Ахмад, ссылаясь на статью Сайид Хасана о "Зафāнгӯйā", с удовлетворением отметил, что в Индии найдена рукопись этого словаря, "одного из важных источников лексикографических сочинений IX и последующих веков" (стр. 78), и тем самым поправил автора рецензируемой книги, считавшего фарханг "Зафāнгӯйā" не дошедшим до нашего времени.

[24] Неоднократные официальные обращения - Библиотеки АН СССР, ЛО Института востоковедения АН

ставить более подробное и четкое представление о полноте текста индийской рукописи и о некоторых особенностях текста.

Рукопись крайне дефектна, насквозь проточена книжным червем. Червоточиной разрушены многие строки текста, например на лл. 41–46, 56–70, 88–91, 105–109, 124–146. Значительно поврежден текст на лл. 1–3, 7, 9–10, 22–31, 37–40, 77–85, 119–129, 155–166. Конечные листы списка утрачены.

Индийский список включает 169 листов размером 22 x 12 см. Текст переписан в 17–19 строк крупным жирным насх̣ом, некаллиграфическим, с некоторыми элементами наста'лӣқа. Толкуемые слова надчеркнуты. Кустоды проведены не последовательно. Пагинация европейская, полистная. Листы 1б–2а занимает фихрист, дающий названия семи баҳшей и последовательность их расположения в списке с указанием занимаемых листов; для каждого из баҳшей отмечено количество гӯне.

Сравнение двух списков словаря "Зафӑнгӯйӑ" по их фотокопиям показывает следующее.

Индийская рукопись восполняет лакуну, образовавшуюся в ташкентском списке в результате утраты начальных листов. Она содержит (лл. 2б–4б) авторское предисловие к словарю, отсутствующее в ташкентском списке. Текст этого предисловия, к сожалению, читается не весь в результате разрушений рукописи книжным

СССР и Государственной публичной библиотеки им. М.Е. Салтыкова-Щедрина – в Востоковедную публичную библиотеку в Патне с просьбой изготовить микрофильм рукописи "Фарханг-и Зафӑнгӯйӑ ва джахӑнпӯйӑ", необходимый для настоящей работы, не имели положительного результата. Дирекция библиотеки сообщила о невозможности изготовить микрофильм ввиду крайне плохой сохранности рукописи. В 1971 г. старший научный сотрудник ЛО ИВ АН СССР Г.А. Зограф по нашей просьбе привез микрофильм словаря из Индии и передал его в Рукописный отдел ЛО ИВ АН СССР. Пользуюсь случаем, чтобы поблагодарить Г.А. Зографа за эту ценную помощь в работе.

червем. В предисловии автор словаря называет себя Бадр ад-Дӣн Ибрāхӣм (л. 3а); название словаря приведено в форме "Зафāнгӯйāн-и джахāнпӯйāн" (л. 4а).

Баҳш 1, представленный в ташкентском списке лишь частично, с третьего бахра, восьмого гӯне, т.е. со слов, начинающихся на дāл и кончающихся на тā (первое толкуемое слово ташкентского списка - дāрāт), в индийской рукописи приведен полностью, за исключением небольших, хотя и многочисленных лакун, образованных червоточиной. Начало баҳша 1 по индийской рукописи (л. 4б):

بخش نخست در سخنان پهلوی و دری که جداگانه است و
پیوند با سخنی دیگر ندارد و آن بر نهاد حرفهای عجمی
بیست و نه گونه است گونه نخست در سخنانی که آغاز آن
الف است بر بیست و دو بهره بهره نخست در سخنانی
که پایان آن الف است آسا

Баҳш II начинается в индийском списке на л. 109б, баҳш III - на л. 126б, баҳш IУ - на л. 134а, баҳш У - на л. 143а, баҳш У1 - на л. 158б, баҳш У11 - на л. 161а.

Начало ташкентской рукописи соответствует л. 41б индийского списка, строка седьмая сверху. Индийская рукопись восполняет еще две лакуны в тексте первого баҳша ташкентского списка: текст лл. 43б–47а индийской рукописи восполняет лакуну ташкентского списка после л. 1б; текст лл. 55б–61б индийского списка восполняет лакуну ташкентской рукописи после л. 5б.

Первый баҳш в индийской рукописи включает 2947 вокабул. В ташкентском списке в сохранившейся части первого баҳша 1614 толкуемых слов.

Отмечаются некоторые расхождения в количестве толкуемых слов и в остальных шести баҳшах слова-

ря, представленных полностью в обоих списках. Ниже приводим таблицу сравнения:

	Количество вокабул		Количество гӯне (глав)	
Баҳш (часть)	в индийском списке	в ташкентском списке	в индийском списке	в ташкентском списке
1	2947	1614	23	23[25]
II	484	505	21[26]	21
III	269	246	23	23
IУ	332	408	28	28
У	410	464	29	29
УI	51	54	16	16
УII	572	486	17	14

Сравнение текста ташкентской рукописи с небольшими отрывками из индийского списка, опубликованными в статье Сайид Хасана, а также с фотокопией индийской рукописи показывает совпадение основного текста. Отмечаются лишь незначительные редакционные отличия, выражающиеся в ином порядке слов внутри фразы, в опущении или добавлении отдельных служебных слов, тех или иных грамматических формантов, например:

ташкентский список, л. 5а: سارنج مرغیست ضعیف و کوچك

индийский список, л. 53а: سارنج مرغکی است ضعیف و کوچك

В ташкентском списке наблюдается изредка более пространный текст толкования. Например, в ташкентском списке на л. 4б:

---

[25] В списке содержится текст шестнадцати гӯне, начиная с гӯне восьмого.

[26] Статья Сайид Хасана не содержит данных о количестве гӯне в баҳшах III–УII. Относительно баҳша 1 в статье ошибочно указано количество гӯне как 29.

ژاله سنگ باران یعنی تکرك و قطره باشد که بامداد از خنکی بر چیزها نشیند و مشك باد دمیده که در وقت آشنا کردن در آب بر خود گیرند و آنرا شنا میخوانند

Соответственно в индийском списке на л. 52б:

ژاله سنگ باران یعنی تکرك و قطره باد دمیده که در وقت آشنا کردن در آب بر خود گیرند و آنرا شنا میخوانند

В ташкентском списке можно отметить наличие вокабул, отсутствующих в индийском, например л. 1а:

دادر برادر و دوست بزبان ماورالنهر دستور بفتح دال وزیر و اعتماد جانی و بضم در عربی استعمال کنند دستیار یاری دهنده

Сравни индийский список, л. 42а:

دادر برادر و دوست بزبان ماورالنهر دستیار یاری دهنده

Отмечается последовательное отличие в обозначении гӯне и бахров словаря. В ташкентской рукописи фактически каждый из гӯне и бахров имеет свой пространный заголовок, в то время как в индийском списке гӯне и бахры вводятся только соответствующими литерами; например, в ташкентском списке на л. 4а:

گونه یازدهم که در آغاز آن زاپارسی است بهر نخست در آنك خا است

В индийском списке соответственно на л. 52а:

گونه ژ خ .

Кроме того, отмечаются отличия в приведении подтвердительных стихотворных цитат (об этом см. ниже).

4. Объем словаря "Зафāнгӯйā". Его построение

Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" был, по-видимому, одним из первых в персидской лексикографии опытов создания толковых словарей с широким кругом лексики. Он включает, учитывая данные обеих известных в настоящее время рукописей, приблизительно 5170 вокабул. Для сравнения можно привести данные других ранних персидских фарханго: "Луғат-и фурс" содержит 1700 вокабул, "Ṣиḥāḥ ал-фурс" - 2300, "Мu'йāр-и Джамāлӣ" - около 1600.

Словарь "Зафāнгӯйā" выделяется среди ранних персидских словарей оригинальностью своего внутреннего построения. Ранние персидские фарханги приводили весь лексический материал, как правило, в составе одного общего словаря с делением на главы (бāб) согласно последней букве толкуемого слова ; главы следовали в порядке арабско-персидского алфавита. Арабская, тюркская и греческая лексика, представленная очень незначительно, была вкраплена в общий перечень персидских слов.

Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" делится на семь больших частей (баҳшей); каждый из баҳшей представляет собой по существу отдельный словарик, особо озаглавленный автором. Баҳши в свою очередь делятся на главы (гӯне). Эти главы выделены соответственно первой букве вокабул, т.е. каждая из глав (гӯне) включает толкуемые слова, начинающиеся на одну и ту же букву. Гӯне внутри баҳшей следуют в порядке арабско-персидского алфавита. Гӯне делятся на разделы (бахры); эти разделы внутри гӯне выделены соответственно последней букве толкуемого слова.

По-видимому, составитель "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" заимствовал терминологию для обозначения частей, глав и разделов от предшествовавшего ему словаря "Фарханг-и Фаҳр-и Қаввāс", составленного в Индии в 701/1301 г. Однако "Фарханг-и Фаҳр-и Қаввāс" включал только персидскую лексику; в основу распределения в нём персидского лексического материала по

частям, главам и разделам был положен тематический принцип.

5. Характеристика лексического состава словаря

Баҳш 1 (лл. 1а–28б). Название баҳша, как оно восстанавливается по индийской рукописи, – "О словах пехлевийских и дарийских, односоставных, не связанных с другим словом"[27]. Первый баҳш, самый объемистый по лексике, представляет собой персидский толковый словарик, включающий общий круг персидской лексики. Дает толкование отдельным однокорневым словам, в основном наиболее употребительным, обозначающим термины родства, предметы домашнего обихода, части тела, названия болезней, предметы одежды и украшения, земледельческие орудия, названия месяцев, мер веса и др. Наряду с этим поясняются имена собственные – правителей и литературных персонажей, также географические наименования, этнические понятия, военные термины.

Здесь же толкуются многие редкие, устаревшие слова, в основном из "Шāх-нāме", малопонятные, по-видимому, уже и во времена Фирдауси, стремившегося заменить употребительные арабские слова архаичными, старыми иранскими.

Текст первого баҳша начинается в нашей рукописи с гӯне дāл, которое по счету является восьмым, с третьего бахра. Первое толкуемое слово – دارات داب کردن

Несколько наиболее характерных примеров толкования:

---

[27] در سخنان پهلوی و دری که جداگانه است و پیوند با سخن دیگر ندارد و آن بر نهاد حرفهای عجمی بیست و نه گونه است (Сайид Хасан, Старейший персидский словарь, стр. 85).

غارج شرابی که بوقت بامداد خورند و بتازی صبوح گویند (л. 8а)

فروردین نام ماهی که آفتاب در حمل بود (л. 11а)

مرزبان زمین‌دار و شهردار که شهریار گویند (л. 22а)

منیژه نام دختر افراسیاب عشیقه بیژن (л. 23а)

هرات نام شهری از خراسان که آنرا هری و هریو گویند (л. 27а)

هامون دشت و زمین همواره و گویند زمین سخت که باران قبول نکند (л. 27б)

رستی حلوا و نیز نان را گویند (л. 2б)

دروش انچه بدان جرم را سوراخ کنند برای دوختن (л. 1б)

زوار خدمتکاران بندیان (л. 3а)

زراغنگ زمین ریگ و زراغن بغیر کاف نیز گویند (л. 3б)

Наряду с объяснением действительно редких, малоупотребительных и архаичных слов, например:

زکان از خود رمیده (л. 3б)

کهبد مرد کوه نشین (л. 13а)

میزد مجلس خانه و عشرتگاه و مهمانی (л. 21б)

в словаре приводятся зачастую самые простые слова с кратким толкованием, как, например:

نامه کتاب و نبشته (л. 25б)

دوست یار (л. 1а)

گوساله گاوبچه (л. 19б)

ناهار ناشتا یعنی گرسنه از آغاز روز (л. 24а)

Эти примеры можно рассматривать как сознательное стремление составителя словаря обратить внимание на наличие синонимов и оказать практическую помощь поэтам. Иногда автор строит толкование на применении антонимов, как, например:

زنده ضد مرده و بعضی بضم زا گویند (л. 3а)

سیر ضد گرسنه (л. 5б)

Баҳш II (лл. 28б–36а). Называется "О словах дарийских". Индийская рукопись дает более пространное название: "О словах пехлевийских и дарийских, которые составлены из двух слов и смысл которых достигается соединением этих двух слов"[28].

Содержит двадцать одно гӯне. Включает двукорневые персидские слова, имеющие употребление преимущественно в литературе. Как и в первом баҳше, это слова самого широкого лексического круга: названия орудий труда и домашней утвари, болезней и лекарств, наименования стран и областей, названия, относящиеся к флоре и фауне, названия минералов, имена литературных персонажей и т.п.

اهون بر کسی را گویند که در دیوار ویا زمین نقب زند یعنی نقب زن (л. 29а)

---

[28] در سخنان پهلوی و دری که از دو سخن پیوند یافته است و از پیوستن هر دو رازی انجامیده بر بیست و یك گونه است (там же)

آهن ربا سنگی است معروف بتازی مقناطیس

بهندوی کاسك گویند (л. 29а)

تنگنای میان دو کوه یعنی دره کوه (л. 30б)

دستار خوان سفره که بدان طعام خورند (л. 32б)

شب بوی گلیست زرد (л. 34а)

شاه‌بوی عنبر (л. 34а)

نیمروز ولایتی است در میان خراسان و فارس (л. 35б)

راه کهکشان راهی است که در آسمان شب نماید

آنرا عرب مجرّه خوانند و پارسیان آسمان دره

و ره رو سالك گویند (л. 32б)

دوست گانی پیاله شراب که دوست از دور خود

بدوست ایثار کند (л. 32б)

هفتخوان راهی است که هفت منزل میان ایران

زمین و توران زمین در آن راه جز دو کس

نرفته اند یکی رستم دوم اسفندیار (л. 36а)

گاو دوشه اوندی که در او شیر دوشند (л. 35а)

Баҳш III (лл. 36а–39б). Называется "О словах пехлевийских и дарийских, из которых образуются и происходят имена действия, то есть о тех, что подобны масдарам". Индийская рукопись дает несколько сокращенное название: "О словах пехлевийских и дарийских, из которых образованы имена действия, то есть о масдарах"[29].

[29] در سخنان پهلوی و دری که از آن کردارها بیرون آمد یعنی مصادر (там же)

Этот баҳш содержит двадцать три гӯне. Толкует исключительно инфинитивы, преимущественно архаичные и только простые (односоставные). Деление на бахры отсутствует, поскольку все толкуемые слова имеют одно и то же инфинитивное окончание.

Некоторые, наиболее типичные, примеры из этого баҳша:

افراختن بر آوردن و بر کشیدن و بالاتر بردن که در بنیاد افرازیدن بود (л. 36б)

پرداختن انگیختن و ترك دادن و آراستن و ساختن و دور کردن (л. 37а)

گرویدن پذیرفتن و سر نهادن و بدل گره بستن و استوار داشتن (л. 39а)

Как видно из приведенных примеров, толкование в этом баҳше построено таким образом, что семантика основного глагола, взятого в качестве вокабулы, раскрывается с разных сторон при помощи ряда инфинитивов, образующих своеобразную группу глагольных синонимов.

Вокабулы-инфинитивы в этом баҳше даны, как правило, в двух формах - основной и производной, образованной от основы настоящего времени в инфинитивной форме, - с соответственной пометой составителя (бунйӑд или аҫл). Некоторые примеры:

اندوختن الفختن و گرد کردن در اصل اندوزیدن بود (л. 36б)

انگاشتن دانستن و گمان بردن بنیاد انکاریدن (л. 37а)

В словаре приводятся довольно часто различные фонетические и орфографические варианты для одного и того же инфинитива, например:

افزولیدن و اوژولیدن نیز گویند (л. 36б)

افراشتن بمعنی افراختن است در بنیاد افرازیدن
بود و نیز همزه از هر دو خذف کنند و فا را
کسر دهند (л. 36б)

Иногда автор словаря считает полезным привести в тексте толкования примеры употребления глагола в личной форме. Так:

شخیدن لغزیدن و از جای فرو خزیدن و گناه
کردن گویند فلان شخید یعنی از خویش فرو خزید
و بلغزید (л. 38а)

نیوشیدن سخن در گوش کردن یعنی شنیدن کو بنیوش یعنی
بشنو و شناییدن و بکسر نون نیز گویند (л. 39а)

Бахш IУ (лл. 39б–43б). Называется (так же как и в индийской рукописи) "О словах тазийских, то есть арабских". Содержит двадцать восемь гӯне. Словарь дает пояснения к арабским словам, которые находили употребление в персидском языке. Это в основном слова сельскохозяйственного обихода, географические наименования и названия небесных тел, термины из области мер веса и объемов, некоторые бытовые реалии, военная терминология.

ترجمان بیان کننده زبانی بزبانی دیگر (л. 40а)

تخمین گمان (л. 40а)

منشور فرمان بادشاه (л. 42б)

نسیم باد نرم و خوش که از آخر شب تا طلوع
آفتاب بزد (л. 43а)

عراق ولایتی معروف و آن ایران زمین است و عراق
العرب که از آن سوی دجله است یعنی دجله بغداد
و عراق عجم که از این سوی است یعنی شیراز (л. 41б)

Баҳш У (лл. 43б–50а). Называется "О словах разных: арабских, набатейских и дарийских". В индийской рукописи приведено то же название, но слово "набатейских" заменено на "тюркских", по-видимому ошибочно[30].

Баҳш содержит двадцать девять гӯне. В этой части автор поясняет в основном вошедшие в персидский язык арабские слова и несколько набатейских (арамейских), которые служат для обозначения разного рода реалий и предметов домашнего обихода, одежды, украшений, музыкальных инструментов. Словарь толкует некоторые этнические термины, названия болезней и лекарств, названия животных и птиц, растений, плодов, минералов, имена собственные исторических лиц и литературных персонажей, географические наименования, термины военного снаряжения.

(л. 43б) اصطخر نام شهریست در بلاد پارس

ملون در روم بافند و این دیباء منقش است که

(л.43б) هر زمان رنگی دیگر نماید

ترقین خطی که محران میان دو خط دراز میکشند

(л.44б) و این بزبان نبطی است

(л.46б) صنبر دوم روز ایام عجوز

(л.49б) وامق نام مردی عاشق عذرا

(л.45а) جمازه شتر با قوت که بر آن قاصدی کنند

(л.49а) نطرون بوره سرخست بعضی گویند نمك دریاست

Баҳш У1 (лл. 50а–51а). Называется "О словах румийских". То же название в индийской рукописи. Содержит шестнадцать гӯне. Баҳш представляет

30. در سخنان آمیخته از تازی و ترکی و عجمی

(там же, стр. 86)

собой краткий словарик греческих, латинских и сирийских слов. Здесь приведены титулатура церковной иерархии, имена ученых и крупных деятелей христианской церкви, упоминания известных храмов и монастырей, предметы христианского культа, названия месяцев сирийского календаря, а также названия растений, животных и птиц, некоторых реалий и понятий, имеющих отношение к древней Греции и Византии.

Некоторые примеры:

(л. 50а) اسطقسات ارکان یعنی طبایع اربعه

(л. 50а) افلاطون نام حکیمی یونانی

(л. 50а) جاثلیق عالم و عابد ترسایان

(л. 50а) سکوبا نام مردی از رومیان که دیر او معروفست

(л. 50б) شباط ماه رومیان و آن آخرین ماه زمستانست

Баҳш VII (лл. 51а–53б). Называется "О словах тюркских". То же название в индийской рукописи. Содержит семнадцать гӯне. Словарь толкует круг элементарной тюркской лексики – слова староузбекского языка. Это в основном термины родства, числительные, названия предметов домашнего обихода, названия животных и птиц, отдельные глаголы. Как можно заметить, это слова преимущественно не литературного употребления, а живой, разговорной речи.

(л. 51а) اتا پدر

(л. 51а) انا مادر

(л. 51а) آغا برادر بزرگ

(л. 51б) اینی برادر کهتر

(л. 52а) تورت چهار

(л. 53а) قوق چهل

(л. 53а) یتمش هفتاد

(л. 52а) توز نمك

(л. 51б) بشماق كفش

(л. 52а) تاغ كوه

(л. 52а) تل زبان

(л. 51б) التونجى زرگر

(л. 52а) بورى گرگ

(л. 52б) ستمق فروختن

(л. 53а) كلدى آمد

Последние листы словаря (лл. 53б–54а) занимает небольшое приложение, носящее название "О некоторых персидских словах, имеющих метафорическое значение". То же название в индийской рукописи. В этом приложении автор раскрывает значение некоторых персидских слов и словосочетаний, имеющих иносказательный смысл. Толкуемые идиомы расположены в алфавитном порядке соответственно первой букве.

Некоторые примеры толкования:

(л. 54а) ساده دل نادان و كم دان

(л. 54а) يك چشم ظاهربين و كم بين و منافق

(л. 54а) سيماب شدن ناپديد شدن و دريدن است

6. Подтвердительные стихотворные цитаты

Ранние персидские фарханги составлялись преимущественно как словари редких и трудных слов, встречающихся в поэтическом тексте. Словари создавались как пособия для чтения персидских стихов, являясь по существу словарями редких, рекомендуемых рифм,

словари могли служить поэтам своего рода учебником для овладения поэтическим мастерством.

Небезынтересно отметить, что ранние персидские толковые словари составлялись в основном поэтами. Известно, что крупнейшие поэты Рӯдакӣ, Фарруҳӣ, Ḳатрӑн были авторами толковых словарей, не сохранившихся, к сожалению, до нашего времени. Среди известных нам лексикографов, трудами которых мы располагаем, также можно назвать много поэтов: это Асадӣ Ṭӯсӣ, Шамс-и Фаҳрӣ, лексикографы XУ1 в.: Маḥмӯд ибн шейḫ Зийӑ ад-Дӣн - автор большого словаря "Туḥфат ас-саʿӑдат", Ḫӑфиз Убихӣ - автор словаря "Туḥфат ал-аḥбӑб", Мӣрзӑ Ибрӑхӣм - составитель словаря "Фарханг-и Мӣрзӑ Ибрӑхӣм", Илӑхдӑд-и Файзӣ - автор словаря "Мадӑр ал-афӑзил" и др.

Введение в словарную статью подтвердительных стихотворных цитат (не прозаических!) стало прочной традицией в персидской лексикографии с самого раннего периода ее развития. Так, в первом дошедшем до нас словаре - "Луғат-и фурс" - уже много стихотворных цитат. Эта традиция почти не знает исключений для персидской лексикографии на протяжении всей ее истории.

Включение стихотворных примеров с указанием имени поэта, изредка и названия произведения придает исключительную ценность персидским лексикографическим сочинениям, особенно наиболее ранним среди них, так как именно фарханги, как показала наука, оказались в ряде случаев единственными источниками, сохранившими фрагменты из утраченных литературных произведений наиболее раннего этапа развития поэзии на новоперсидском языке. Литературоведы (П. Хорн, Е.Э. Бертельс) успешно использовали персидские фарханги при собирании и восстановлении литературного наследия, дошедшего до нашего времени лишь частично, таких крупных персоязычных поэтов, как Шахӣд Балḫӣ, Рӯдакӣ, ʿУнṣурӣ, ʿАмʿаḳ и др.

Метод подтвердительного цитирования персидских стихов весьма важен и с точки зрения языкознания. Приведение подтвердительных цитат, документирую-

щих пример того или иного употребления слова, дает возможность проследить наиболее четко смысловые оттенки толкуемого слова в его литературном употреблении, особенно в его редком, не всегда явном, метафорическом, иносказательном значении.

Автор словаря "Зафāнгӯйā" приводит стихотворные цитаты, хотя у него их сравнительно немного. В данной рукописи, в которой отсутствует часть первого баҳша, приведены десять стихотворных цитат: в первом, втором, третьем и пятом баҳшах, т.е. в основном в частях словаря, посвященных персидской лексике.

Ниже следует перечень стихотворных цитат.

1. Баҳш 1, л. 2а. В словарной статье к слову رنده : "Ранда - весенняя трава; инструмент, которым строгают дерево. Муштранда - то же, что ранда. Бейт:

کرد گار امشب رندی ده جهان را خوش تراش
تا که از قومی که هم ایشان و هم ماتیشه‌ایم

Бейт приведен без указания имени автора[31].

2. Баҳш 1, л. 11а. В словарной статье к слову فروردین : "Фарвардӣн - название месяца, когда солнце находится в знаке Зодиака Овен. Стихи:

---

[31] М. Муʿин в примечаниях к изданию словаря "Бурхāн-и қāтиʿ", где слово "муштранда" толкуется без подтвердительной цитаты, приводит этот же бейт с указанием, что он принадлежит Анварӣ: برهان قاطع تالیف محمد حسین بن خلف تبریزی متخلص ببرهان باهتمام دکتر محمد معین، جلد ۱ – ۵، چاپ دوم، تهران، ۱۳۴۲، جلد ٤، ص ۲۰۱۱ (далее - Бурхāн-и қāтиʿ). Этот же бейт с некоторыми разночтениями приведен в словаре "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" (см. литограф. изд., Лакнау, 1293/1876, т. 1, стр. 493).

ز فروردین چو بگذشتی مه اردی بهشت آید
همان خرداد و تیر آنگه که مردادت همی آید
پس از شهریور مهر و ابان آذر و دی‌دان
چو بهمن جز اسفندارمذ ماهی بیفزاید
ز فروردین ربیعی دان تا شهریورش آنگه
ز مهرش تا باسفندار جمله از خریفش دان

Стихи приведены без указания имени автора[32].

3. Баҳш 1, л. 19а. В словарной статье к слову كشن : "Кашан – многочисленный, обильный. Бейт:

ماهم بجمع خویش یکی کشن لشکریم
یك سو پیاده و یك قدح سوار

Бейт приведен без указания имени автора[33].

4. Баҳш 1, л. 24а. В словарной статье к слову

---

[32] Эти же стихи, без последнего бейта, приведены в широко распространенном арабско-персидском стихотворном словаре XIII в. "Ниṣāб аṣ-ṣибйāн" (см.: نصاب الصبیان، تهران، ۱۳٤٥، ص ۳٦). Эти же стихи, также без последнего бейта, даны при указанном толкуемом слове в персидско-турецком словаре XVII в. "Луғат-и Шāх-нāме" ʿАбд ал-Ḳāдира Бағдāдй (см.: Abdulqadiri Bagdadensis Lexicon Sahnamianum ... ed. C. Salemann, Petropoli, 1895, стр. 7).

[33] В словаре "Бурхāн-и ḳāṭиʿ" при этой вокабуле стихов нет. Другую цитату, из Абӯ Шукӯра Балҳй, в примечаниях к этому толкуемому слову приводит М. Муʿин (см.: Бурхāн-и ḳāṭиʿ, т. III, стр. 1820).

نیمور : "Наймӯр - ҙакар-и мардум йʿанӣ кӣр. Так, Сӯзанӣ говорит[34]:

من این نیمور خود را وقف کردم
علی صبیانکـــم ایهـــا الناس

5. Баҳш 1, л. 28а. В словарной статье к слову یوز : "Йӯз - известное хищное животное, которое по-индийски называют حته . Также /значит/ прыгать и убегать. Так, некий великий говорит. Бейт[35]:

یوز از جسم اهوانه او
گر کند عاشقی بود آهو

---

[34] В "Бурхӑн-и қӑтиʿ" приведены эти стихи при том же толкуемом слове (т. 1У, стр. 2237), так же как и в другом фарханге ХУ11 в. - "Маджмаʿ ал-фурс" Сурӯрӣ (см. примечания М. Муʿина к "Бурхӑн-и қӑтиʿ", т. 1У, стр. 2237).

В словаре ХУ в. "Данишнӑме-йи Қадар-ҳӑн" настоящая словарная статья дана в том же виде, что в словаре "Зафӑнгӯйӑ". Можно высказать предположение, что составители этих словарей при толковании указанного слова следовали за фарханго̀м "Зафӑнгӯйӑ".

[35] В словарях "Фарханг-и Джахӑнгӣрӣ" и "Бурхӑн-и қӑтиʿ" при этом толкуемом слове подтвердительные стихи не приводятся. Цитата вводится словами چنانکه بزرگی گوید. Некоторые авторы склонны читать это как имя собственное некоего поэта Бузарги (см., например: Ш. Ҳусейнзода и Р. Ҳошим, "Донишномаи Қадархон" ва аҳамияти он дар омӯхтани мероси адабии мо ва осори Рӯдакӣ, - "Сухансарои Панҷрӯд", Сталинобод, 1958, стр. 82). В действительности, как показало сравнительное изучение ряда средневековых фарханго̀в, многие из бейтов, которые в словарях даются со ссылкой на "Бузурги", принадле-

6. Баҳш II, л. 29б. В словарной статье при слове بادفردین : "Бāдфардӣн - [так] называют западный ветер. Поэт говорит так. Мисрā'[36]:

باد فروردینست کش خواند عرب ریح الدبوره

7. Баҳш II, л. 34а. В словарной статье к толкуемому слову شبستان : "Шабистāн - место, где проводят ночь, так же называют спальню (постель). Бейт:

من ناله کنان زغم همه شب

او خفته بناز در شبستان

Бейт приведен без указания имени автора[37].

8. Баҳш II, л. 35а. В словарной статье к слову گوشخبه : "Гӯшҳаба - это сороконожка. Поэт говорит так. Бейт[38]:

жат авторству многих известных поэтов; следовательно, в этом случае мы имеем дело с анонимной ссылкой на стихи "некоего великого [поэта]".

Равным образом и следующую стихотворную цитату, вводимую словами چنانکه قایل گوید, следует рассматривать как анонимную ссылку: "Поэт (букв.: "говорящий") говорит так". В связи с подобным методом цитирования в специальную литературу тоже вкралась неточность. В указанной выше статье Ш. Хусейнзаде и Р. Хашима - в результате ошибочного чтения - упоминается поэт под именем Кабил, которого никогда не существовало (там же, стр. 83).

[36] В "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" и "Бурхāн-и қāтиʿ" при этом толкуемом слове подтвердительных стихов нет.

[37] В "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" и "Бурхāн-и қāтиʿ" при этом толкуемом слове подтвердительных цитат нет.

[38] В "Бурхāн-и қāтиʿ" это слово толкуется без подтвердительных стихов. В "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ"

گرچه صد پا بیش دارد ای برادر گوش خر
لیك اندر گوش کس یك پا نتواند نهاد

9. Баҳш Ш, л. 36б. В словарной статье к слову افشاندن : "Афшāндан – отбрасывать, например рукав или полу. А когда хамзу сокращают, то /произносят/ фā с кесрой. Бейт:

اگر دستم دهد روزی که انصاف از تو بستانم
قضاء عهد ماضی را شبی دستی بر افشانم

Бейт приведен без указания имени автора[39].

10. Баҳш У, л. 50а. В словарной статье к слову تشرین : "Ташрīн – название месяца. Есть два ташрīна: ташрīн ал-аввал и ташрīн ал-аҳир. А собрание их месяцев вошли в стихи. Рубāʿй:

دو تشرین و دو کانون و پس آنگه
شباط و آذار و نیسان و ایار است

при толковании данного слова приводится этот же бейт; автором его назван некий Баҳшī (см. литограф. изд., т. II, стр. 231). В "Зафāнгӯйā" при цитировании этого бейта, так же как и при цитировании бейта на л. 29б (см. выше, цитата № 6), говорится: چنانك قایل کوید. Ссылка в "Фарханг-и Джахāнгīрī" при этом бейте на Баҳшī может быть понята как ссылка на автора словаря "Зафāнгӯйā", так как этот фарханг имел обиходное сокращенное название "Хафтбаҳшī".

[39] В "Фарханг-и Джахāнгīрī" этого слова нет, так же как и в "Бурхāн-и қāтиʿ".

حزیران و تموز و آب و ایلول
نکهدارش که از من یاد گار است

Руба῾ӣ приводится без указания имени автора[40].

Характеризуя индийскую рукопись словаря "Зафӑнгӯйӑ", Сайид Хасан уделяет некоторое внимание и цитатам – стихотворным примерам к толкуемым словам. Сайид Хасан приводит в статье девять цитат, всего в индийском списке их одиннадцать. Сравнение подтвердительных цитат ташкентского списка и индийской рукописи показывает заслуживающие внимания отличия.

Пять стихотворных цитат, обозначенных выше номерами 1, 2, 4, 6 и 7, т.е. к словам "ранда", "фарвардӣн", "наймӯр", "бӑдфардӣн" и "шабистӑн", полностью совпадают в обеих рукописях; в индийском списке они находятся на лл. 48а, 72б, 99а, 111б, 121б.

Цитата № 10 – четверостишие к вокабуле "ташрӣн" – приведена в индийской рукописи лишь частично (л. 159а), только первый бейт руба῾ӣ.

Четыре цитаты нашего списка (номера 3, 5, 8, 9) к толкуемым словам "кашан", "йӯз", "гӯшҳаба", "афшӑндан" отсутствуют среди примеров, приведенных в индийском списке.

В индийской рукописи вместе с тем приведены пять стихотворных примеров, отсутствующих в ташкентском списке.

К толкуемому слову "бӣд"[41]:

---

[40] Этот стих полностью приведен в словаре "Нисӑб ас-сибйӑн" (см. изд., стр. 26). В словарях "Фарханг-и Джахӑнгӣрӣ" и "Бурхӑн-и ḳӑти῾" цитата отсутствует.

[41] Цитата, как и следующие четыре, приведена без указания имени автора. Цитата к вокабуле "бӣд", которая вводится словами "Ḳӑил гӯйад", т.е. "Поэт говорит", в действительности принадлежит Рӯдакӣ (см.: "Луғат-нӑме-йи Дихҳуда", т. "пӑ" – "палӑте", Тегеран, 1328, стр. 135).

این پنج درختست که می نآرد بار
(л. 12б) بید و بده و سرو و سپندان و چنار

К толкуемому слову "ҳатанбар":

با فراخی ست ولی تنگ همی زید
(л. 36б) آنجاست که چنو هیچ ختنبر

К толкуемому слову "ҳйнавар":

بپول خینور که چو تیغ تیز
(л. 36б) که دادست هم نام و هم رستخیز

К толкуемому слову "дастгāх"[42]:

(л. 44б) زمانه بخشش و کان دستگاه و بحر نوال

К толкуемому слову "залйфан"[43]:

از لب تو مر مرا هزار امید است
(л. 51а) و از سر زلف تو مرا هزار زلیفن

7. Источники словаря "Зафāнгўйā ва джахāнпўйā"

В предисловии к словарю, насколько можно судить по тексту предисловия, опубликованному в статье Сайид Хасана, автор "Зафāнгўйā" не перечисляет использованных им источников. Однако он вводит в свое

---

42 Эта цитата, так же как и цитата к слову "бāдфардйн", в статье Сайид Хасана не приводится.

43 Толкуемое слово "залйфан" в тексте ташкентской рукописи имеется (л. 3б). Четырех предшествующих толкуемых слов, относящихся к началу бāҳша 1, в нашем списке нет.

предисловие определенные суждения, оценивающие накопленный к его времени опыт лексикографической работы. Автор "Зафāнгӯйā" отмечает недостатки распространенных в его время фарханго̀в, которые он называет обобщенно "некоторые словари" или "сочинения некоторых лексикографов".

О задачах своего словаря и связи его с существующей в его время практикой лексикографической работы он говорит следующее в разделе, озаглавленном "О /правилах/ составления и приведения в порядок /слов/":

" Так говорит раб нижайший, как прах земли, Бадр Ибрāхӣм.

Да будет бог помощником в его делах и его речах и да будет он хранителем от ошибок и заблуждений. Ибо много есть словарей языков пехлеви, дари, парси и прочих, и каждый из них изобилует ошибками оттого, что в них в большинстве случаев отсутствуют при словах знаки, обозначающие произношение. Они хаотичны и беспорядочны и не достигают должного устройства оттого, что языки даны все вместе, имена героев не пояснены и персидские и арабские авторы перемешаны; /пояснения слов/ не были отлиты в нужную форму, как сие подобает и как следует делать.

Так что многие писатели, как раньше, так и теперь, дни проводили как ночи, а ночь превращали в день, вычитывая всюду слова, но смысла их не постигая. И смотрели в словари и пытались понять. Но ищущий не достигал искомого.

И вот у одной группы людей появилось желание прочесть и понять каждое слово так, как оно есть. И все свое внимание они обратили к достижению этой цели и всей душой предались этому делу. Один к другому бегали и спрашивали друг у друга, но никто не мог открыть дверь /к пониманию/, и крики о помощи в толковании слов не приносили пользы.

Группа близких мне друзей поначалу не подозревала, что я могу быть им в этом полезен. Но /однажды/ пришли, у меня спросили, и когда получили ответ, то решили: "Помогите людям и составьте словарь! И

так его достройте, чтобы был полезен: чтобы от каждого языка была в нем часть и для слов каждого языка был бы отдельный словарь. И продумайте тщательно смысл каждого слова. Части (баҳши) и главы (гӯне) выделите, чтобы любой человек имел от этого выгоду: и сильные умом, и близкие великих, и их советники, дабы много словарь этот содержал ответов, необходимых и пространных".

Просьбу их я принял к исполнению. Взяв перо и не боясь утомления, собирал слово за словом. Я имел твердое намерение собрать воедино все словари и слова разбросанные воссоединить. И все, что есть в языках араби, парси, пехлеви, дари, йунани, тюрки и других, все это по отдельности я рассмотрел и по одному в особом месте разместил. Все, что я постиг и смог /найти/, все, что услышал и увидел, я привел в порядок; каждый словарик составил отдельно, разделив фарханг на баҳши, гӯне и бахры. И каждому слову нашел при размещении наиболее подобающее место. Стремился я к краткости, а не к пространности и к пользе, а не к развлечению.

И название этой словарной книге я положил "Зафӑн-и гӯйӑн-и джахӑнпӯйӑн" ("Говорящий язык следующих по миру").

Бог лучше знает, и да хранит он от неправильности, от заблуждения и неведения и даст силы для написания"[44].

В самом тексте словаря "Зафӑнгӯйӑ" имеются многочисленные ссылки на четыре персидских лексикографических сочинения: "Луғат-и фурс" Асадӣ Ṭӯсӣ, "Фарханг-нӑме-йи Фаҳр-и Қаввӑс", "Рисӑла-йи Насӣр-и Аҳмад" и "Фарханг-и Фирдаусӣ".

Приводим основные сведения об этих источниках.

"Луғат-и фурс", составленный известным поэтом Асадӣ Ṭӯсӣ во второй половине XI в., - самый ранний, как уже было сказано, из персидских толковых

---

[44] Персидский текст предисловия, опубликованный в статье Сайид Хасана (стр. 82-84), приводится в приложении к настоящему изданию.

словарей, сохранившихся до нашего времени. Словарь был использован большинством последующих персидских лексикографов. "Луғат-и фурс" имеет три полных издания, указанных выше; словарю посвящено упомянутое ранее специальное исследование В.А. Капранова, анализирующее лексический состав словаря.

В тексте "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" ссылки на "Луғат-и фурс" имеются на следующих листах: 3а, 5б, 9а, 12а, 13а, 13б, 14а, 18б, 20б, 23б, 25б, 33а.

"Фарханг-и Фахр-и Қаввāс" дошел до нашего времени в уникальной рукописи, хранящейся в Индии, в библиотеке Азиатского общества в Калькутте[45]. Словарь составлен в 701/1301 г. в Индии известным поэтом и литератором Маулāнā Фахр ад-Дӣном Мубāрак Ғазнавӣ Қаввāсом, по прозванию Камангар. Это старейший после "Луғат-и фурс" толковый словарь из числа дошедших до нашего времени персидских фарханго в. "Фарханг-и Фахр-и Қаввāс", иначе называемый "Панджбахшӣ" ("Пятичастный"), разделен на пять больших частей (б а х ш е й), выделенных по тематическому принципу: б а х ш I включает лексику, связанную с небесной сферой; б а х ш II поясняет понятия, имеющие отношение к земле; б а х ш III посвящен флоре; б а х ш IУ - фауне; б а х ш У - человеку. Части (б а х ш и) делятся на главы (г ӯ н е) также по тематическому принципу, равно как и б а х р ы (разделы).

В словаре содержатся многочисленные цитаты из ранних персоязычных поэтов: Рӯдакӣ, Дақӣқӣ, Асадӣ Тӯсӣ, Фирдаусӣ, ʿУнсурӣ, Фаррухӣ, Сӯзанӣ, Низāмӣ, Ҳақāнӣ и др.[46].

---

[45] Основные сведения в научной литературе об этом словаре содержатся в каталоге: W. I v a n o w, Concise descriptive catalogue of the Persian manuscripts in the Curzon Collection, Asiatic Society of Bengal, Calcutta, 1926, № 516, и в статье Назира Ахмада "Фарханг-и Фахр-и Қаввāс".

[46] Индийский филолог Назир Ахмад готовит в настоящее время издание этого словаря по единственной рукописи.

В тексте "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" ссылки на "Фарханг-и Фаḫр-и Қаввāс" даны на следующих листах: 2а, 5а, 6б, 7а, 8а, 9а, 10б, 13а, 14а, 14б, 15а, 16а, 16б, 19а, 22а, 24б, 25б, 27а, 32б, 34а, 45а, 45б, 48а. Иногда в ссылках приводится второе, обиходное название "Фарханг-и Фаḫр-и Қаввāс" - "Фарханг-нāме".

Третий источник "Зафāнгӯйā" - "Рисāла-йи Наṣӣр-и Аḥмад", как его называет автор "Зафāнгӯйā", - до нашего времени не дошел. Он известен только по упоминаниям в более поздних фарханга̀х, например: "Адāт ал-фузалā" (XУ в.), "Кашф ал-луғāт" (XУ1 в.), "Маджмаʿ ал-фурс" Сурӯрӣ (конец XУ1 в.), "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" (XУII в.).

"Рисāла-йи Наṣӣр-и Аḥмад" был составлен не позже 822/1419 г. (т.е. года составления "Адāт ал-фузалā"). Автор его - Наṣӣр Қāзӣ ад-Дӣн Гунбазӣ. Словарь этот зафиксирован в известном библиографическом труде XУ1 в. Ḫāджжӣ Ḫалфы под названием "Рисāлат ан-Наṣӣрийа фӣ луғат ал-фурс"[47].

Более полными сведениями об этом раннем лексикографическом труде наука в настоящее время не располагает.

Ссылка на "Рисāла-йи Наṣӣр-и Аḥмад" в тексте "Зафāнгӯйā" приведена на л. 23а. Словарь "Рисāла-йи Наṣӣр", утраченный для науки, был использован и другими, более поздними лексикографами, возможно, не в оригинале, а через посредство "Зафāнгӯйā", как об этом свидетельствует совпадение цитируемого материала.

Четвертая ссылка на источник дана, как правило, в форме "дар Фирдаусӣ" (см. на лл. 3а, 3б, 4б, 10б, 12б, 13а, 13б, 17а, 18б, 19а, 21б, 30а, 33а, 34б, 36а). Характер этих ссылок (сравним здесь же, на лл. 5б, 9а, 12а, 13а, 13б, 14а, 20б и др., ссылки на словарь "Луғат-и фурс" в той же форме: "дар Асадӣ аст")

---

[47] Haji Khalfa, Lexicon bibliographicum et encyclopaedicum. Edidit G. Flügel, t. III, стр. 450, № 6394; см. также: Bericht, стр.512, № 11.

дает основание полагать, что автор "Зафангўйа" цитирует материалы какого-то словаря, дающего толкование тех или иных слов.

Сайид Хасан в статье, посвященной индийской рукописи "Зафангўйа", называет этот источник без каких-либо оговорок "Фарханг-и Фирдаусй"[48].

В научной литературе не встречается упоминаний о лексикографическом сочинении под таким названием - "Фарханг-и Фирдаусй". Словарь под таким названием не упоминается ни в хронологическом указателе персидских фарханго, составленном К.Г.Залеманом[49], ни в предисловии Са'йда Нафиси к изданию словаря "Бурхан-и қати' ", содержащем большой список персидских толковых словарей[50].

Вместе с тем известно, что к "Шах-наме" Фирдаусй составлялись специальные толковые словари уже с самых ранних периодов персидской лексикографии. О существовании некоторых из этих ранних словарей, не дошедших до нашего времени, нам известно только по упоминаниям в различных фарханга. Так, известен такой ранний словарь к "Шах-наме", как "Фава'ид-и Бурхани ва Фирдаусй", составленный до 822/1419 г. (упомянут в числе источников "Адат ал-фузала")[51]. Среди более поздних можно упомянуть "Луғат-и Шах-наме" некоего Мухаммада Тусй 'Алави, составленный около 950/1543-44 г.[52].

В списке персидских фарханго, опубликованном Са'идом Нафиси, приводятся без указания даты составления и имени авторов названия нескольких словарей к "Шах-наме"[53].

---

[48] Сайид Хасан, Старейший персидский словарь, стр. 86.

[49] Bericht, стр. 505-590.

[50] Бурхан-и қати', т. 1, стр. 71-77.

[51] См. о нем: Bericht, стр. 512, № 12.

[52] См. о нем: там же, стр. 524, № 52.

[53] См. Бурхан-и қати', т. 1, стр. 73-75.

Следует отметить и тот факт, что в некоторых старых манускриптах поэмы Фирдаусй встречаются небольшие, на несколько листов, глоссарии, толкующие устаревшую лексику "Шāх-нāме"[54].

8. Использование словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" в трудах последующих лексикографов

Фарханг "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" был, по-видимому, одним из наиболее авторитетных лексикографических сочинений, содержащих ценный словарный материал, удобным в пользовании благодаря своему четкому построению. Признанная его авторитетность подтверждается тем фактом, что "Зафāнгӯйā" был многократно использован последующими лексикографами в качестве одного из основных источников.

Первым по времени словарем, использовавшим "Зафāнгӯйā", был персидский толковый словарь "Баҳр ал-фазāил", составленный в 837/1433-34 г.[55] Муҳаммадом ибн Қаввāсом Балҳй. Перу последнего принадлежит также законченный много ранее, в 795/1392-93 г., литературный комментарий (шарҳ) на поэму Низāмй "Маҳзан ал-асрāр". Словарь "Баҳр ал-фазāил" дошел до нашего времени в нескольких списках[56], до настоящего времени не издан.

---

[54] См., например, рукописи Института востоковедения АН СССР С 51 и С 2373; о них: С.И.Баевский, Описание персидских и таджикских рукописей Института народов Азии, вып. 4, М., 1962, №№ 38 и 39 (далее - Баевский, 1У), также рукопись Британского музея, датированную 1438 г. - см. Ch.Rieu, Catalogue of the Persian manuscripts in the British Museum, II, London, 1881, стр. 534, Or. 1403 (лл. 7a-10a).

[55] О дате составления этого словаря см.: Назир Ахмад, Фарханг-и Фаҳр-и Қаввāс, стр. 3, 17; Nazir Ahmad, The Dastur ul afazil, стр. 30.

[56] О рукописях этого словаря см.: E.Blochet, Cata-

Затем "Зафāнгӯйā" был привлечен в качестве источника Ибрāхӣмом Қавāм ад-Дӣном Фāруқӣ при составлении словаря "Фарханг-и Ибрāхӣмӣ"; написание последнего датируется 878/1473-74 г. Этот словарь, составленный в Индии, толкует широкий круг общей лексики, выбранной в основном из произведений ранних персидских поэтов. Тюркские (староузбекские) слова выделены в словаре особо и размещены в конце каждого из разделов (фаṣл); можно предположить, что это выделение тюркской лексики было проведено автором по примеру "Зафāнгӯйā".

"Фарханг-и Ибрāхӣмӣ" дошел до нашего времени в многочисленных рукописях[57]; не издан.

Следующим по времени словарем, для которого "Зафāнгӯйā" послужил одним из основных источников, был большой фарханг "Туҳфат ас-сa'āдат" Искандарӣ. Словарь составлен в 916/1510-11 г. в Индии Мауланā Маҳмӯдом ибн шейх Зийā ад-Дӣн Муҳаммадом.

"Туҳфат ас-сa'āдат" толкует пространный круг персидской лексики, главным образом в ее употреблении в поэзии; частично представлены в нем арабские и тюркские слова.

Влияние "Зафāнгӯйā" можно проследить в проведенном последовательно разделении толкуемых слов на отдельные слова (муфрадāт) и термины и сложные слова (иṣтилāҳāт ва мураккабāт). Рукописи "Туҳфат ас-сa'āдат", не имеющего издания, весьма редки[58].

---

logue des manuscrits persans de la Bibliothèque Nationale, t. II, Paris, 1912, № 960; Каталог арабских, тюркских и персидских рукописей Института рукописей им. К.С.Кекелидзе (коллекция К). Составители: Ц.А. Абуладзе, Р.В. Гварамия, М.Г. Мамацашвили, Тбилиси. 1969, стр. 107.

57 О рукописях этого словаря см.: Баевский, 1У, №№ 3-5.

58 О рукописях этого словаря см.: там же, № 6; также: С.И. Баевский, Редкая рукопись персидского

Близким по времени к предыдущему словарю был словарь "Му'аййид ал-фузалā", законченный в 925/1519 г. в Индии шейхом Мухаммадом ибн Лāд ибн ʿАбд ал-Ваххāб ад-Дихлавй.

Составитель "Му'аййид ал-фузалā" включил в текст своего сочинения в большей степени по сравнению с другими фарханга̄ми многочисленные ссылки и цитаты из "Зафāнгӯйā". Можно проследить определенную общность между "Зафāнгӯйā" и "Му'аййид ал-фузалā" в характере подачи толкуемой лексики. В обоих словарях персидская, арабская и тюркская лексика дана раздельно, в трех специальных подразделах. Нередко, как и "Зафāнгӯйā", "Му'аййид ал-фузалā" приводит индийские эквиваленты для толкуемых слов. Определенное внимание, как и автор "Зафāнгӯйā", составитель "Му'аййид ал-фузалā" уделяет метафорическому употреблению слов и толкованию идиом.

Рукописи словаря "Му'аййид ал-фузалā" зафиксированы в ряде хранилищ мира; имеется литографированное издание 1899 г.[59].

Персидский поэт и лексикограф Мухаммад Қāсим Сурӯрй Кāшāнй при составлении известного словаря "Маджмаʿ ал-фурс" (первая редакция закончена в Исфахане в 1008/1599-1600 г., вторая - в Индии в 1028/1619 г.) привлек "Зафāнгӯйā" в качестве одного из шестнадцати источников. Словарь Сурӯрй толкует широкий круг персидской лексики, в основном в ее литературном употреблении, в том числе слова мало распространенные в его время и архаичные. Можно проследить некоторые общие черты в словаре Сурӯрй и в "Зафāнгӯйā", как-то: расположение лексического материала по первой букве толкуемого слова; указание на произношение отдельных слов, особенно диа-

---

толкового словаря "Тухфат ас-саадат", - "Краткие сообщения Института народов Азии", № 67. Иранская филология, М., 1963, стр. 160-162.

[59] Му'аййид ал-фузалā, Канпур, 1899. О рукописях словаря см.: Баевский, 1У, №№ 7-9.

лектных; выделение в качестве приложения списка метафорических выражений с их толкованием.

Словарь Сурӯрӣ был, по-видимому, широко распространен, дошел до нашего времени в многочисленных списках, имеет издание[60].

Один из самых известных средневековых персидских толковых словарей "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ", законченный в Индии при дворе Великих Моголов в 1017/1608-09 г., в основу которого автор - Фахр ад-Дӣн Ḥасан Шӣрāзӣ-положил, по его словам, сорок четыре источника, содержит ряд прямых заимствований из "Зафāнгӯйā". Приложение к словарю отдельного списка метафорических выражений, выделение (хотя и малочисленное в словаре "Джахāнгӣрӣ") иноязычных заимствований - тюркских, греческих, описательное обозначение произношения вокабул - все эти черты структурного построения словаря и характер подачи лексического материала сближают "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" со словарем "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā".

Популярный в средние века, "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" сохранился в значительном количестве списков, имеющихся во многих рукописных хранилищах мира, однако издан только литографским способом[61].

---

[60] Тегеранское издание: مجمع الفرس تأليف محمد قاسم سروری کاشانی بتصحیح دبیر سیاقی، تهران، ۱۳۳۸ - ۱۳٤۱

О некоторых рукописях этого словаря см.: Баевский, 1У, №№ 17-23.

[61] Фарҳанг-и Джахāнгӣрӣ, Лакнау, 1293/1876. О некоторых рукописях словаря см.: Баевский, 1У, №№ 24-30. Словарь "Фарҳанг-и Джахāнгӣрӣ" послужил темой кандидатской диссертации Х. Раупова "Фарханг-и Джахонгири" как источник таджикско-персидской лексикографии" (автореф.), Душанбе, 1966; его же, Сарчашмаҳои "Фарҳанги Ҷахонгирӣ", - "Известия Академии наук ТаджССР", отд. обществ. наук, 1966, № 4, стр. 73-85; 1967, № 4, стр. 31-37; см. также: Б. Кулиев, Значение "Фарханг-е Джахангири" в изучении

Персидский фарханг первой половины XVII в. "Фарā'ид ал-фавā'ид", известный нам по единственной рукописи собрания Института востоковедения АН СССР[62], также называет "Зафāнгӯйā" своим источником. В тексте "Фарā'ид ал-фавā'ид" имеются многочисленные ссылки на "Зафāнгӯйā" с приведением цитат из последнего. Можно предположить, что именно под прямым влиянием "Зафāнгӯйā" автор "Фарā'ид ал-фавā'ид" включил в состав своего фарханга небольшую обособленную главу, посвященную персидским инфинитивам.

Материалы "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" вошли, несомненно, как убеждает текстологический анализ, в состав и наиболее авторитетного и самого полного из средневековых фарханго̄в – неоднократно изданного словаря "Бурхāн-и қāтиʿ", составленного в Индии в 1062/1652 г. Муҳаммадом Табрīзī, хотя в кратком перечне своих источников составитель "Бурхāн-и қāтиʿ" не называет "Зафāнгӯйā".

Последнее критическое издание словаря подготовлено проф. М. Муʿином; издание включает большое предисловие с разносторонней характеристикой фарханга[63].

Использование лексикографами "Зафāнгӯйā" в качестве источника можно проследить вплоть до конца XVII в. Так, например, большой персидско-турецкий словарь "Фарханг-и Шуʿӯрī", составленный в 1075/1665 г. в Турции Ҳасаном Шуʿӯрī, упоминает "Фар-

---

персидско-таджикской литературы, – "Вопросы иранской филологии", Баку, 1966, стр. 267-278.

[62] См.: Баевский, 1У, № 33.

[63] Бурхāн-и қāтиʿ, Тегеран, 1963. Предисловие к изданию включает статьи: Али Аскар Хикмат, "Бурхāн-и қāтиʿ"; М. Муʿин, Языки и диалекты в "Бурхāн-и қāтиʿ"; его же, Рукописи и печатные издания "Бурхāн-и қāтиʿ"; его же, Настоящее издание, т. 1, стр. 78-158.

ханг–и Зафāнгӯйā" в ряду других ранних персидских фарханго́в, использованных в работе[64].

9. Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" как этап в истории персидской лексикографии

Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" составил в свое время, как показывает его исследование, определенный этап в развитии персидской лексикографии.

Широкий охват лексики с учетом иноязычных заимствований и соответственное деление словаря на части представляют значительный интерес и дают основание рассматривать фарханг как один из первых в истории персидской лексикографии опытов классификации словарной лексики с выделением в обособленные словарики как персидской, так и арабской, тюркской, греческой лексики, имевшей употребление в персидском языке. Примечательно, что и собственно персидская лексика подвергается автором своеобразной классификации по трем разделам. По словообразовательному признаку выделены разделы однокорневых (баҳш I) персидских слов и слов двукорневых (баҳш II); в особую часть (баҳш III) выделены персидские инфинитивы.

Следует отметить, что в трудах предшествующих лексикографов глаголы присутствовали, как правило, в личной форме (например, мӣкунад, мӣравад и т.п.); инфинитивы встречались крайне редко, и нигде не было попытки выделить инфинитивы особо, в специальном разделе, так же как это, впрочем, не практиковалось и в словарях более позднего времени. Инфинитивы в "Зафāнгӯйā", преимущественно старые, даны обычно в двух–трех формах, основной и производных, часто с пометой составителя, выделяющей основную форму (см. выше, стр. 14).

Несомненный интерес представляет и Приложение к словарю, в котором автор собрал персидские выра-

---

[64] فرهنگ شعوری، استنبول، ۱۱۵۵

жения и словосочетания, имеющие иносказательный, переносный смысл. Выделение фразеологических элементов персидского языка в особый раздел не имело места, как можно судить по дошедшим до нас памятникам, в трудах предшествующих лексикографов, но получило развитие в персидской лексикографии более позднего времени.

Баҳш 1У и частично У автор отводит толкованию арабской лексики, нашедшей употребление в персидском языке. Арабские слова в некотором, обычно незначительном, объеме присутствовали и в более ранних персидских фарханга̀х, но только в общем перечне вокабул, без какого-либо выделения.

Как новое для своего времени явление в истории персидской лексикографии можно рассматривать и введение в состав персидского фарханга обособленного словарика "румийской" лексики. Включение отдельных греческих слов имело, правда, место уже в словаре Х1 в. "Луғат-и фурс", но автор "Зафа̄нгӯйа̄" значительно расширил круг этой лексики и создал своего рода первый "румийско"-персидский словарь.

Культурные связи Ирана и Греции существовали, как известно, с древнейших времен; еще в эпоху Ахеменидов греческая культура, искусство, язык проникали на Восток. Значительная часть лексических заимствований, пришедших в персидский язык с Запада - из греческого, латинского и др., вошла в персидский язык - после арабского завоевания - через посредство арабского языка и часто в арабизованной форме. Заимствования же из сирийского и арамейского языков проникали в основном непосредственно.

Подразумевая под Румом Византийскую империю, автор словаря "Зафа̄нгӯйа̄" под названием "румийские" объединяет, как показывает текст баҳша У1, слова, вошедшие в раннюю персидскую литературу с Запада. Интересен сам отбор лексики, введенной составителем в словарь, как показатель определенного круга терминов и реалий христианства, которые находили наибольшее употребление в персидской литературе - как в прозе, так и в поэзии. Можно предположить, что в значительной части материалом для

этого словаря послужили автору произведения известного поэта Ха̄ка̄нӣ (514/1120 - 595/1198-99), в которых часто встречаются мотивы и термины христианства.

В более ранних памятниках персидской лексикографии многие из этих слов не нашли отражения.

Словарь "Зафа̄нгӯйа̄" - в своем бӑше УII - является, по-видимому, первым опытом толкования в составе персидского фарханга тюркской лексики. В персидских фарханга̄х предшествующего периода мы не можем отметить случаев включения тюркских слов для толкования наряду с персидскими. В трудах последующих лексикографов между тем мы обычно наблюдаем включение тюркской лексики в словарный состав персидских фарханго̄в. Акад. В.В. Бартольд отмечал, что "уже в XIII веке мы встречаемся с понятиями о трех литературных языках мусульманского мира"[65], имея в виду арабский, персидский и тюркские языки.

Органическое взаимодействие этих трех языков можно проследить на примере почти любого персидского фарханга начиная с ХУ в., в котором наряду с персидскими словами толковалось большое количество арабских, а также тюркских слов. Исторически тесно переплелись к этому времени и хорошо развитые лексикографические традиции этих трех языков.

Включить тюркскую лексику в свой словарь, отведя ей один из семи бӑшей, по-видимому, побудили автора "Зафа̄нгӯйа̄ ва̄ джаха̄нпӯйа̄" заметно оживившиеся контакты с соседствующей тюркоязычной средой, особенно ощутимые в областях Северной и Центральной Индии, к которым мы относим место составления настоящего фарханга.

Эта часть словаря "Зафа̄нгӯйа̄", названная автором "Дар сухӑна̄н-и туркӣ", особенно интересна, так как может быть рассмотрена как самый ранний опыт создания тюркско-персидского словаря. Если мы можем

---

[65] В.В. Бартольд, /Рец. на:/ Христианский Восток. СПб., 1912, - Сочинения, т. У1, М., 1966, стр. 384.

говорить о хорошо развитой к XIУ в. традиции составления арабско-персидских словарей, традиции, ведущей свое начало от XI в. (например, известный словарь Заузанӣ "Маçа̄дир", также "Ас-са̄мӣ фӣ-л-аса̄мӣ" и др.)[66], то практику составления тюркско-персидских словарей можно проследить лишь с ХУ-ХУI вв., когда отмечено появление ряда словарей к произведениям ʿАлӣшӣра Нава̄'ӣ, написанных на староузбекском языке (например, один из самых ранних из них - "Бада̄'и' ал-луғат", составленный в ХУ в.)[67].

Следует отметить, что составитель "Зафа̄нгӯйа̄" достаточно часто приводит индийские эквиваленты для тех или иных толкуемых слов с пометой "на языке хиндувӣ"; по-видимому, это лексика языка урду. Например:

(л. 21б) موزه میوه معروف بتازی طلح و بهندوی کیله

نیلوفر گیاهیست در آب و آفتاب پرست نیز

(л.24а) گویند بهندوی کنول

(л.46а) شب زاك سپید که بهندوی پهتکری گویند

В общей сложности "Зафа̄нгӯйа̄" включает более сотни индийских слов (в индийской рукописи, по подсчетам Сайид Хасана, 133 слова[68]). Эти индийские слова могут представить интерес для индолога и заслуживают специального анализа.

Словарь "Зафа̄нгӯйа̄ ва джаха̄нпӯйа̄", таким образом, предстает перед нами еще в одном важном для персидской лексикографии качестве - как первый опыт

---

[66] См.: ع. منزوی، فرهنگنامه های عربی بفارسی، تهران، ۱۳۳۷ и Баевский, У.

[67] "Бада̄'и' ал-луғат". Словарь Та̄лиʿ Ӣма̄нӣ Гератского к сочинениям Алишера Навои. Издание А.К. Боровкова, М., 1961.

[68] Сайид Хасан, Старейший персидский словарь, стр. 90 и 95.

составления многоязычного словаря. Тип многоязычного словаря не получил, как известно, большого развития в персидской лексикографической традиции. Последующие лексикографы включали в состав персидских фарханго̀в большое количество арабской, а также тюркскую лексику, но давали ее, как правило, в общем перечне толкуемых слов, примешивали к лексике персидской, вводя буквенное обозначение: возле арабских слов ставилась буквенная помета ʿайн (ʿарабӣ), возле тюркских – тā (тюркӣ), возле персидских (не всегда) – фā (фāрсӣ). Немногие авторы персидских словарей давали, впрочем, тюркскую, а иногда и арабскую лексику обособленно, в конце глав или разделов, как это можно видеть на примерах упомянутых выше фарханго̀в "Фарханг-и Ибрāхӣмӣ" и "Му'аййид ал-фузалā".

Те данные, которыми мы располагаем в настоящее время, позволяют сделать вывод, что "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" был первым в истории персидской лексикографии толковым словарем, который отступил от сложившейся традиции расположения вокабул по последней букве и взял за основу первую букву толкуемых слов в расположении лексического материала. В дальнейшем этот структурный принцип как более удобный в пользовании получил широкое распространение в персидской лексикографии. Такие известные и крупные средневековые словари, как "Фарханг-и Ибрāхӣмӣ", "Туҳфат ас-саʿādат", "Му'аййид ал-фузалā", "Туҳфат ал-аҳбāб", "Мадāр ал-афāзил", "Маджмаʿ ал-фурс" и другие, построены по первой букве вокабул.

Широкий охват лексики по языкам, выделение иноязычной лексики – арабской, тюркской, "румийской" – в отдельные словарики для удобства пользования и расположение вокабул по первой букве, включение наряду с лексикой литературного языка слов разговорного и делового языка – все это позволяет говорить, что автор "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" принципиально отступает от прежних ограниченных целей – служить пособием при чтении персидской поэзии, которые ставили перед собой ранние персидские фарханги,

являвшиеся по преимуществу словарями рифм. Автор "Зафāнгӯйā" ставит перед собой другие, более широкие задачи - приспособить свой словарь, в частности, и для непосредственного общения с иноязычными соседями.

В связи с этим, как можно предположить, он вводит в персидский фарханг новшество - дает описательное обозначение произношения некоторых толкуемых слов, иногда отмечая даже их варианты. Например:

(л. 37б) خسیدن بفتح و کسر خا خائیدن

(л. 44б) بلس بضم با و لام عدس

(л.47а) طرخون بفتح را درختی است

قنقس بضم قاف و نون و بعضی بقاف و واو قنقوس

(л. 48а) گویند وبلغتی قنقس است بفتح قاف جانوری است

(л. 45б) ذب بفتح ذال نگاهداشت

Словарю "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" присуща также не имевшая ранее места характеристика некоторых гласных, входящих в состав толкуемых слов, по их происхождению и, следовательно, произношению. Автор отмечает "мааруфные" и "маджхульные" гласные, давая им свое название: соответственно "вāв-и ʿарабӣ" и "йā-йи ʿарабӣ", "вāв-и фāрсӣ" и "йā-йи фāрсӣ".

В словаре "Зафāнгӯйā" более широко, чем в предшествующих фарханга, отражена диалектальная лексика. В тексте словаря упоминается диалектальная лексика Бухары, Шираза, Нишапура, Ферганы, Мавераннахра, Гиляна, Азербайджана. Иногда автор приводит эти диалектальные слова в качестве вокабул, но в большей части случаев упоминает их в тексте толкования как эквиваленты. Некоторые примеры:

فغ دوست و معشوق و بت تراشیده و فردوسی بت رنگین
را فغ گوید و بزبان فرغانه صنم و بت باشد (л. 10б)

فرخشه نانهای که از نشاسته بجهت لوزینه بر سنگ
میپزند و آنرا بزبان ماوراء النهر قطایف
گویند (л. 11б)

کاك بلغت ماوراءالنهر مرد و قوص و مردم چشم (л.14б)

هیطال حوض بزرگ و بزبان بخارا مردی بانیرو (л.49б)

کیبا بزبان شیرازیان عصیب را گویند (л. 12б)

کلو بزرگ بزبان شیرازی (л. 19а)

کیا دهقان و خرما را گویند و بزبان دیلمیان
پهلوان (л.17б)

x

x x

Лексикография составляла одну из важных областей богатой письменной персоязычной культуры средневековья. Ранняя персидская лексикографическая традиция, которая прослеживается дошедшими до нас памятниками начиная с XI в., уходит своими корнями в еще более отдаленные времена.

Фарханги играли большую роль в культурной жизни персоязычных народов. Значительное число лексикографических сочинений, создаваемых из века в век, само по себе свидетельствует о большом спросе и широкой распространенности этого рода научной литературы. Наука располагает сведениями, что персидских средневековых фарханго́в было более двухсот. Так, аннотированный хронологический список толковых персидских словарей, как дошедших до нашего времени, так и известных только по упоминаниям, который акад. К.Г.Залеман составил в 1887 г., насчитывал свыше 160 названий. Список фарханго́в, опубликованный Са'идом Нафиси в 1951 г., упоминал уже 202 сочинения; сейчас это число может быть увеличено.

Сам факт, что до нашего времени дошло сравнительно большое количество рукописей персидских фарханговъ, говорит о большом спросе на этого рода рукописные книги и их широком бытовании. В крупных рукописных хранилищах мира мы обычно можем видеть целые коллекции персидских фарханговъ.

Сравнительное изучение персидских фарханговъ XI–XIУ вв. ("Луғат-и фурс", "Фарханг-и Фахр-и Қаввас", "Сиҳах ал-фурс", "Мийар-и Джамали", "Дастур ал-афазил") позволяет выявить некоторые общие черты, характеризующие ранний этап персидской лексикографии. Ранние фарханги, которые принято квалифицировать как толковые словари, в действительности представляли собой особый жанр научной литературы, сложно сочетавшей и другие аспекты: лингвистический, литературоведческий, энциклопедический.

Показательно, что для такого рода трудов был применен термин фарханг, изначальное значение которого: образованность, разум, знание, наука, просвещенность, школа. Этот старый термин применялся, как известно, не только для словарей новоперсидского языка. Этим же словом, в форме фраханг, названы и такие лексикографические сочинения, как авестийско-среднеперсидский глоссарий "Фраханг-и Оим"[69] и среднеперсидский словарь идеограмм "Фраханг-и пахлавик"[70].

Ранние персидские фарханги представляли собой не только пособия для чтения поэтических текстов, но и своего рода учебники литературного мастерства. Они совмещали в себе словари трудных рифм, словари синонимов, пособия для построения метафор. Они служили и своего рода справочниками: словарями-ономастиконами (именниками), энциклопедическими пособиями.

---

[69] H. Reichelt, Der Frahang i oīm, - "Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes", Wien, 1900, Bd XIV, 3; 1901, Bd XV.

[70] Das Frahang i pahlavīk in zeichengemässer Anordnung, hrsg. von Heinrich F.J. Junker, Leipzig, 1955.

Ранние фарханги играли, несомненно, значительную роль в сложении и обогащении литературного языка. Они закрепляли правильную терминологию и орфографию, фиксировали новое метафорическое словоупотребление в литературе и тем самым способствовали совершенствованию полисемантических и фразеологических возможностей персидского языка.

Фарханги были своеобразными учебниками образованности в средние века. Лексикография входила в качестве одной из обязательных дисциплин в комплекс наук, обозначаемый термином "ʿулӯм-и адабӣ", который был необходим для образованного человека, в частности для поэта.

Словарь "Зафа̄нгӯйа̄ ва джаха̄нпӯйа̄", подобно предшествующим ему персидским фархангам, также сложно сочетает в себе разнообразные аспекты учебника средневековой образованности, однако в нем, несомненно, значительно большее внимание уделено уже языковедческому, лексикологическому аспекту словарной работы.

Все это дает возможность говорить о том, что "Зафа̄нгӯйа̄ ва джаха̄нпӯйа̄" составил в свое время новый этап в развитии словарной традиции, завершив в известной мере начальный период персидской лексикографии.

Фототипическая публикация текста словаря дополнена списком слов, толкуемых в словаре, предисловием автора словаря, текстовой расшифровкой двух баҳшей, выделение которых в особые части представляет собой новое явление в ранней персидской лексикографии: баҳша III – Персидские инфинитивы и баҳша VII – Тюркские слова. Текст баҳша VI – "Румийские" слова (факсимиле, текстовая расшифровка, перевод) – опубликован в отдельной статье[71].

---

[71] С.И. Баевский, "Румийские" слова в персидском толковом словаре "Зафангуйа", – "Палестинский сборник", вып. 21 (84). Ближний Восток и Иран, Л., 1970, стр. 91–99.

Приведен также текст авторского приложения к словарю "Зафāнгӯйā" – "О некоторых персидских словах, которые имеют иносказательное значение".

Кроме того, по индийской рукописи дан список толкуемых слов баҳша 1, восполняющих лакуны ташкентского манускрипта.

С.И. Баевский

СПИСОК ТОЛКУЕМЫХ СЛОВ

Баҳш 1

ПЕРСИДСКИЕ СЛОВА

(односоставные)

л.1а	دیرند	دمساز
دارات	دود	دژ
دخت	دماوند	л.1б
دوست	داور	دریواس
درست	دادار	داس
دشت	دسمر	دیس
دست	دادر	درخش
داج	دستور	درفش
درج	دستیار	دروش
درج	دبیر	داش
دوخ	دیر	دزوش
درواخ	دنبر	دحش
دوزخ	دختندر	دوش
دند	دز	درویش
داناد	دهاز	داغ

دغ	رام	رده
دريغ	رام	رنده
درخ	روان	л.2б
دسوك	ريمن	روده
دروك	رزين	رشاشه
دك	رخپين	روه
ديلمك	ريون	رخنه
دشك	روين	رخساره
دژك	رخشان	رودابه
دوك	رهبان	رزمه
ديوك	راسن	روی
ديگ	رشن	روسپی
دشنگ	ران	رهی
درنگ	رومه	رکوی
داهل	ريکاسه	روشنی
دنکل	ريوخه	رسی
دغل	رميده	زيبا
л.2а	رافه	زيب
رنگ	ربده	زکاب
رحگ	رفوشه	زهاب
رسيل	رنبه	زفت

زفت
زهشت
زمخت
زردشت
زاج
زمج
زاچ
زمچ
زیچ
л.3а
زخ
زیخ
زند
زوهمند
زغند
زرنباد
زباد
زامیاد
زر
زفر
زوار

زندر
زاوار
زغار
زنبر
زاور
زریر
زر
زنجیر
زاغر
زینهار
زاستر
زار
زغیر
زیر
زیور
زیکسر
л.3б
زاوش
زیغ
زاغ
زاك

زمچك
زرنگ
زنگ
زغنگ
زراغنگ
زکال
زاویل
زال
زاول
زنبل
زاخل
نم
زینان
زغن
زپین
زلیفن
زکان
زیبان
زوپین
л.4а
زبون

زرفتن	رجه	سکبا
زنجرو	زواره	سمیرا
زرو	زی	سارا
زمو	ژخ	ستب
زبلو	л. 4б	سرشت
زبوده	ژرد	سیت
زله	ژند	سوت
زکاسه	ژکور	سوست
زموده	ژغار	سوغات
زغاره	ژار	سفت
زغونه	ژرف	ساخت
زکاره	ژیان	л.5а
زاولانه	ژاله	سارج
زنگله	ژنده	سارنج
زاره	ژولیده	ساج
زرافه	ژی	سج
زواله	سروا	سنج
زروه	سینا	سنخج
زخاره	سا	سفج
زهره	سنا	سپنج
زه	سودا	سمج

ستیخ	سمر	سدکیس
سرواد	سنگور	سیپوس
سرند	سمندر	سپاس
سفرود	سپار	ساوس
سابود	سریر	سیس
سند	سفر	سندروس
سپهبد	ستیر	سوس
سجد	سیر	سرماس
ستاوند	سیستر	л.6а
سنجد	سوفار	شکر
ستود	سپیدار	شغر
سپرد	ستور	شیار
سمند	سالار	شاوغر
سبید	ساغر	شمر
ساد	سغر	شدیار
سپهر	سپرز	شهر
سکار	ستیز	شبانور
سنار	سرز	شهور
	سیز	л.5б
ساسر	سویس	شار
سار	سالوس	شلوار
		شوستر

شخار	شكاف	شالك
شور	شلك	شرنگ
شاپور	شفك	شنگ
شهر	شنك	شتالنگ
شوميز	شولك	شهلنگ
شومز	شبتك	л.7а
شوريز	شوسك	شنكل
شنگويز	شاشك	شاخل
شيراز	شكانك	شمل
شندوس	شاك	شلول
شفش	شلكلك	شال
شفش	شاماك	شم
شخش	شجك	شجام
شش	شرك	شيم
л.6б	شيشك	شران
شغ	شيشك	شان
شوغ	شرك	شايگان
شنگرف	شنلك	شن
شف	شناك	شون
شكرف	شوالك	شمن
شندف	شرفاك	شاهين

شیان	شبدانه	شمسه
شکون	شکوخیده	شیسه
شیروان	شته	شاه
شکن	شفه	شاه
شوتن	شمغنده	л.8а
شایران	شاهیده	شخوده
شادروان	شمیده	شکرفیده
شیشو	شلسه	شیرینه
شاشو	شیفته	شیرازه
شکافه	شانه	شمنده
شفانه	شمسه	شادیه
شخولیده	شنگله	شاماکجه
شکوه	شرکله	شوی
شکوه	شاره	شیی
شوده	شکاه	شکبوی
شیشله	شناه	شخکی
شتوشه	شوشه	شیروی
شرشندانه	شرزه	غوغا
л.7б	شکافته	غرب
شخکاسه	شکاوینه	غاب
شسته	شکوفه	غبغب

غیب	غار	غرویزن
غوشت	غز	غسن
غلت	غرس	غلیون
غرشت	غراش	غرو
غفج	غاش	غریو
غنج	غوش	غو
غاوج	غاوش	غیو
غلغلیج	غیش	غالو
غلملیج	غالوك	غمنده
غریمج	غرنك	غیشه
غلیواج	غساك	غوشنه
غلچ	غسك	غوره
л.8б.	غدرك	غلبه
غوشتاد	غنگ	غنده
غربد	غدنگ	غمزه
غند	غرنگ	غنفره
غرد	غول	غراشیده
غر	л.9а	غذاره
غنجار	غثم	غراوه
غر	غرم	غراره
غبار	غلبکن	غزاره

غباره	فرتوت	فلخود
غازه	فخت	فلخند
غنچه	فرنج	فترد
غوره	فنج	فروا ند
غرنبه	فلج	فرسود
л.9б	فج	فرود
غرواشه	فرنج	فرهمند
غوته	فرها نچ	فر
غناده	فرخچ	فرغر
غرچه	فرغا نچ	فرغار
غنوده	л.10a	فرخار
غیبه	فخ	فروار
غوشای	فرخ	فریر
غارجی	فرکامخ	فیسر
غرنیچی	فرزد	فریور
فادا	فرغند	فرفور
فراخا	فسرد	فغفور
فنجا	فسرکند	فرفر
فرا	فلغند	فغیاز
فرسب	فغند	فراز
فرهست	فنود	فریز

л. 10б

فراويز
فرويز
فراز
فلرز

л. 11а

فريبرز
فراپرز
فرامرز
فرژ
فسوس
فرغيش
فرويش
فاش
فش
فرويش
فرنگيش
فغ
فراغ
فروغ
فغاك
فرنجك

فرنجك
فراشنك
فراخواك
فراك

л. 11б

فراشتوك
فدرونك
فيلك
فرموك
فلنجك
فرانك
فلادنگ
فرهنگ
فلدرنگ
فرسنگ
فرخال
فرغول
فتال
فل
فرم
فأم

فرجام
فخم
فروردين
فروردیان
فسان
فركن
فرزان
فغان
فلاخن
فراكن
فشان
فورڈين
فراشيون
فرفيون
فراوان
فرزين
فريدون
فغان
فزون
فاسرستين

فریغون	فکا نه	کبیتا
فراشتو	فرسوده	کمخا
فرسته	فراسوده	کفا
فسیله	فرومایه	کردنا
فرهخته	فشرده	کیا نا
فراهخته	فازه	کمارا
فرزا نه	فسله	کیدا
فره	فرشته	л. 12б
فداوه	فسرده	کترا
فردره	فلخوده	کیبا
فرواره	فاغره	کبا
فرخشه	فاغنه	کنا
فلا نه	فیدا فیه	کسیدا
فسه	فیروزی	کونیا
فریه	فرومانی	کنب
فرخنده	کندا	کمخواب
فره	کربا	کلب
فلسه	کیا	کب
فرفره	کا نا	کنشت
فا نه	کلیسا	کبست
л. 12a	کمرا	کدست

كويست	كلاج	كيد
كبت	كرنج	كلوند
كلات	كاچ	كرمند
كفيت	كيچ	كافد
كاشت	كوچ	л. 13б
كافت	كالوچ	كمند
كوت	كلخچ	كرد
كت	كوچ	كرود
كاست	كربچ	كلند
كيمخت	كلوچ	كر
كونج	كليواچ	كبودر
كلوج	كتخ	كوار
كنج	كالوخ	كژار
كولنج	كيرخ	كديور
كنج	كخ	كوير
كولانج	كاخ	كيفر
كزج	كوخ	كريور
л. 13а	كوكخ	كشور
كلج	كلوخ	كوكنار
كج	كهبد	كسو
كنج	كراد	كراكر

كنكار	كيكيز	كرزش
كنار	كريز	كريش
كرير	كوز	л. 14б
كنور	كنيز	كدباش
كنار	كراز	كراوش
كلاود	كژ	كوش
كاشغر	كاژ	كيغ
كارغر	كژ	كناغ
كندر	كرس	كاغ
كركسار	كالرس	كرغ
كاخر	كوس	كلاغ
كردر	كابوس	كاغ
كاريز	كماس	كوف
л. 14а	كبوس	كشف
كاز	كسيس	كنف
كويز	كركس	كاف
كراز	كس	كاواك
كيز	كيش	كاك
كشاورز	كواش	كابك
كروز	كاويش	كالوك
كاناز	كندش	كلنك

كوك	كياك	كول
كلنك	كودك	л. 15б
كلنك	كركرانك	كنجال
كراك	كزك	كل
كريشك	كبيتك	كابل
كريشك	كزلك	كوبل
كشتك	كارنجك	كرم
كرك	كلونك	كرم
كلك	كناك	كام
كوجك	كوزانوك	كنام
كتينك	كلنگ	كرم
л. 15a	كرنگ	كمكم
كتينك	كوهنگ	كمكام
كورك	كرنگ	كيوان
كردك	كنارنگ	كنودان
كبك	كول	كران
كبك	كشاخل	كوكن
كلك	كاكل	كلان
كيك	كلال	كشغان
كچك	كاجال	كراران
كيك	كيل	كيان

كون	كزان	كندرو
كرستون	كركدن	كشلو
كزن	كرماون	كاخه
كشكين	كيكن	كوكله
كلن	كونيان	كويله
كوازون	كوهان	كوبله
كدين	كمسن	л.166
كوكان	كهكن	كمانه
كهاخن	كرن	كنفاله
كانون	كيلو	كارتنه
كوبين	كنو	كازيره
كورابين	كنشو	كنجده
كلتان	كتو	كاكره
كابين	كنو	كفه
л.16a	كلاو	كواليده
كودن	كربشو	كولسه
كبان	كرناشو	كوژه
كوبين	كيبو	كرته
كوين	كندو	كرايه
كتايون	كاهو	كلاژه
كران	كاردو	كاغنه

كوشخبه	كسره	كوذره
كريشه	л. 17a	كوره
كرباشه	كربه	كابيله
كلته	كلاته	كاينه
كلوته	كهبته	كويه
كاليده	كنده	كواره
كلندره	كسره	كشه
كاليوه	كماسه	كاوته
كنجيره	كيدوله	كونسه
كهبله	كلنبه	كويشه
كاتوره	كواشمه	كواسه
كواژه	كشه	كدنكه
كله	كوفشانه	كواده
كوپاره	كيسنه	كنيسه
كپچه	كبسه	كليه
كنده	كنبوره	كداوه
كده	كراشنده	كشته
كاشانه	كامه	كاملة
كوپله	كرشمه	كوه
كنده	كفيده	كناته
كره	كفته	كناته

کفه	کنکره	л. 18а
کنه	کشتی	گورست
کلاجه	کرامی	گشت
л. 17б	کافوری	گرنج
کراسه	کی	گچ
کشته	کرنای	گستاخ
کژه	کی کی	گلوشد
کلپتره	کیایی	گرد
کیسه	کیانی	گرید
کمانه	کسی	گزند
کندوالە	کالونی	گولاد
کاسکینه	کورکانی	گبر
کشکینه	گرا	گبر
کوب یازه	گردبا	گرگر
کسره	گیا	گرگر
کاله	گیهیا	گستر
کلیجه	گردنا	گروبر
کهینه	گندنا	گنجور
کمینه	گوداب	گزیر
کالفته	گورب	گوهر
کاته	گهت	گویر

گوگر	گش	گرزمان
گور	گریش	گردکان
گر	گرایش	گون
گنگر	گریغ	گرمان
گراز	گزاف	گیرمان
گوز	گرف	گزدون
گراز	گنجشك	گوزن
گراز	گلنك	گوان
گراز	گویك	گردون
گویز	گلشاك	گشن
گریز	گنگ	گلخن
گوز	گنگ	گو
л. 18б	گریشنگ	گلو
گاز	گوبال	گیو
گواز	گسیل	گیسو
گشنیز	گول	گربوه
گرز	گال	گازه
گز	گم	گازه
گودرز	گم	گانه
گاورس	л. 19а	گاه
گش	گیهان	گرته

گراره	گستی	л.20а
گله	گروسی	لاخ
گهواره	لغا	لخ
گروهه	لکا	لاد
گله	لالا	لوند
گزه	لبلاب	لوید
گوله	لهراسپ	لاجورد
گوزه	لیرت	لر
گاله	لخت	لور
گوزینه	لت	لتنبر
گرده	لت لت	لور
گومه	لحت	لزیر
л.19б	لوت	لنگر
گاوه	لنج	لغز
گوبه	لهنج	لیز
گوساله	لج	لوس
گیتی	لنج	لاس
گشی	لغج	لوش
گرنی	لخج	لاش
گرامی	لوچ	لغ
گیلی	لچ	لوغ

لاف	لوبشه	مروا
لك	لكانه	مرغوا
لمشك	لوره	ماتا
л.20б	لتره	مينا
لك	لامه	مكيب
لورك	لاسه	ماست
لاك	لانه	مست
لشك	لخشه	مفت
لنك	لوشانه	مشنج
لنبك	لاله	مسنج
لگ	л.21a	مج
لگلگ	لغونه	ملخج
لبان	لادنه	مغلاج
لگن	لاغيه	مخ
لادن	لوزينه	ماخ
لشن	لبيشه	ملچخ
لهفتان	لای	مرداد
لوهنين	لايی	مند
لان	لوری	موبد
لمغان	لولی	л.21б
لنبه	لوی	ميسرد

مستمند	مژ	مانگ
مانید	مژمژ	منگَ
مورد	مس	منجگ
مد	مهراس	مجزگ
مهر	مرس	مدنگ
مر	مترس	مشنگ
مندور	منش	مشتنگ
مناور	منوش	مل
مرغزار	میغ	منکل
مهار	ماغ	مشنکل
ماخور	مغ	ماکول
مستار	مرغ	مندل
مادندر	مغ	مرغول
مرز	مشك	منبل
مرز	л.22a	ملغم
ماز	مینك	مرهم
مهماز	مانورك	مریشم
میز	مسکنك	مهرگان
موز	مك	موژان
مهوز	مغاك	مرزبان
مژابژ	مزك	میهن

مسکن
میتین
ماکیان
مسن
مازیون
л.22б
مایون
مان
ماشو
مازو
مینو
ماکو
مرو
موسه
مخنده
ملازه
میره
مرزه
متسه
میلاوه
میانه

ماشه
ماشوره
مزیده
مرخشه
موسیجه
مشخشه
مغنده
مشغله
ماهه
مراغه
ماه
ماره
مژه
مزه
مویه
مژده
л.23a
میزه
محره
متره
ماربره

مازیاره
مسکه
مهینه
ماله
مایه
مخنده
مشکوی
مانی
مانوی
مژدگانی
میشایتی
موری
ماخچی
مومیایی
مری
نیا
ناشتا
ننوشا
نوا
ناب
л.23б

نهیب	نواند	نحیز
نشیب	نهارید	نماز
نساخت	نوید	نیاز
نست	نوشاد	نغز
ناخوست	نشید	ناز
نفلنج	نژاد	نواز
نسج	نسر	ناژ
نمج	نهمار	نوژ
نوچ	ناگوار	نس
نخ	л.24a	ناموس
ناچخ	ناهار	نسناس
ناهید	نهار	نکلس
نرد	نگار	نرگس
نارد	نخجیر	نااوس
ناورد	نویر	نتاس
نوند	نیلوفر	نش
نبرد	نیمور	نیایش
نرند	نوار	نایمش
نژند	نشتر	نوش
نهاد	نوکر	نیوش
نورد	نهاز	л.24б

نكوهش
نفاغ
نفنغ
نوف
نكاف
ناف
نسك
نغوشاك
نشك
نشك
نمسك
نساك
نلشك
نكيشك
نيلك
نموشك
ناك
نلك
نمشك
ناوك
نوك

نفاك
نيرنگ
نال
نشل
نخجل
نغول
نشپيل
نول
л.25а
نهال
نم
نغام
نيم
نسترن
نركان
نشيمن
نفرين
نون
نوان
ناروون
نهنين

نياكان
نسان
نخچوان
نسرين
ناردين
نگون
نوو
نيرو
نيو
نشتو
نيسو
نوشه
ناوه
نبيره
نوده
نيوه
نوحه
نزه
نواسته
л.25б
نبرده

نیوشه	نغوشه	ولج
نوسته	نرموده	وازنج
نیسته	نوی	ورخج
نره	نی	ولج
نکرده	نارای	والاد
ناره	نامی	ورسناد
نورده	نای	وید
نورده	نرسی	وسناد
نهاله	والا	ورد
نسیله	ویدا	واتکسر
نمونه	ورا	وخشور
نخکله	وستما	وزیر
نوجبه	وریب	وار
نامه	ورت	ورز
نشتوه	ورغت	ورس
نشکرده	وخشت	ویس
نفایه	ورتاج	وغیش
نشره	л.26a	وش
نرکسه	ولوج	ورغ
نایزه	ویرج	وراغ
نواخته	وریج	ولاغ

واف
وركاك
وردوك
وشرك
ويندانك
ويك
وبردك
وشمك
ويجك
л.26б
وننگ
ونگ
وژنگ
ورنگ
وال
ويل
وژول
وشكول
وكال
وشم
وام

ودم
واستان
واران
ورفان
وارون
والان
واديان
ورخين
وشكله
ولانه
ورنوشنه
وشنكه
وشكروه
وشينه
ولغونه
ويژه
ويره
ورده
وله
ويره
وواره

وخشينه
ولوله
وسمه
وسه
л.27a
واسه
وسنى
هرا
هويدا
همانا
هنگفت
هملخت
هرات
هچ
هيچ
هچ
هرمزد
هورمزد
هنگارد
هيربد
هبد

هور	هنك	هان
هير	هيرك	هرين
هلندور	هكك	هومان
هژير	هنگ	هو
هودر	هوشنگ	هليو
هيگر	هال	هستو
هجير	همال	هويه
هنجار	هيكل	هده
هرمز	هروم	هروانه
هيز	هنگام	هركاره
هنيز	هروتوم	هيمه
هاژ	هامون	هزينه
هراس	هيون	هماژه
هراش	هارون	л.28а
هوش	همايون	هموارە
هشتويش	هاون	هاينه
هف	هـون	هاله
هباك	هين	هرزه
л.27б	هرمان	هررە
هراك	هميدون	هراسه
هواك	همدون	هياسه

هریوه
هنگامه
هراینه
هکری
هیلوی
هلوی
هواری
همای
یغما
یکتا
یارا
یب
یغتنج
یوج
یج
یغج
یاسنج
یخ
یارد

یاکند
یلور
یادر
یوز
л.28б
یاز
یغز
یوغ
یشك
یوك
یورك
یزك
یلك
ینگ
یال
یل
یشم
یحکم

یزدان
یون
یاسمین
یونان
یکران
یریان
یخجه
یاوه
یهوده
یشمه
یلمه
یوبه
یله
یافه
یاره
یاخته
یمروه
یارکی
یاوری

Баҳш II

ПЕРСИДСКИЕ СЛОВА

(сложные)

л.29а

افدستا

آهن ربا

آذرکشب

اردیبهشت

آفتاب پرست

آهن جفت

آبکند

استخوان زند

آبرود

افرید گار

آماره گیر

آرزه گر

اندایش گر

اسکدار

آهون بر

آبگیر

اشترخار

ارمان خور

آذرافروز

اشترغاز

آهوی فلك

استخوان رنگ

آبدستان

آذرگون

استورگان

ایگستان

آذربادگان

آمیزه

ایرمان خانه

آبشتگاه

آستین رفیده

آسمان دره

ابرمرده

л.29б

اردهاله

ابکامه

باد بورا

بدخش مذاب

بوی پرست

باد آورد

برومند

بهآفرید

باربد

بادغر

بادسار

بزرگر
باد سر
بلادور
بوتیمار
بوافزار
باد انجیر
بید انجیر
بایکار
بوستان افروز
باد کش
بید موش
بو فروش
بدکیش
پیل کش
پلنگ مشك
بادرنگ
بستر آهنگ
برخول
بادژنام
برندکام
بادبیزن

باد فردین
باد برین
برزین
л.30а
باد خون
بادیان
بومادران
بازدان
باردان
بادرو
باد آفراه
بافره
بهمنجنه
برزه
برنامه
بربسته
بروسته
باد آبله
بادروزه
بادآوله
بادریسه

برمانه
بهارخانه
بادروبویه
برپیچیده
باد هرزه
برچین گاه
برحولی
پایاب
پیوراسب
л.30б
پایمزد
پیل امرود
پیشار
پرورندار
پرستار
پای افزار
پرمگس
پیلگوش
پیشکش
پیازموش
پنج نوش

پای باف
پارسال
پا پیل
پیل سم
پنجهٔ مریم
پاردم
پرسپاوشان
پاشنامه
پاجامه
پیشگاه
پنجپایه
پیشکاره
پوستگاله
پشت‌مازه
پژمرده
پاچاهه
تخته سپار
تارمیغ
ترنگبین
تب‌باده
ترزده

دگردانه
تابخانه
تنگنای
л.31a
تیرماهی
جوزبویا
جاماسب
جگراکند
جانوسپارد
جعدبند
چهره پرداز
چوبرش
جامه غوك
جوش‌بره
جاودان‌سرای
جهان‌جوی
جوانوی
چوزه‌لوا
چلوچوب
چنگال‌خوست
چهارآخشیج

چوربور
چاه‌یوز
چهارمغز
چاربالش
چوب‌کش
چکمیزك
چیرچنگ
چشم‌آغل
چشم‌آغول
چشم پنام
چشم‌آرو
چوب‌پاره
چرده‌پیسه
چنگلاهی
چاه جوی
خارپشت
л.31б
خرمنج
خودخروج
خانه‌عرد
خارسپید

خك ارد
خرشید
خکار
خوار بار
خنیاگر
خرگر
خوالیگر
خیارخر
خرهوار
خرگوار
خانه بردار
خرخیز
خانه دیس
خمده خرش
خرکش
خرگوش
خایه مرغ
خرچوك
خبردوك
خرگوشك
خالمك

خرچنگ
خرغول
خرچال
خله چشم
خلم چشم
خوش دامن
خورخجون
خوب کلان
خارمغیلان
خون سیاوشان
خرانگبین
خودخرده
خرزهره
л.32a
خوامزه
خابگینه
خرپشته
خربنده
خراسه
خرمهره
خارجیته

خامپاره
خیرگاه
خیش خانه
خرجینه
دهکیا
دیه غوریا
دیمین چوب
دولاب
دیوسپست
دژهرج
دیوکلوج
دیولاخ
درا باد
دربند
دام ودد
دوپیکر
دیودار
دیك افزار
دی بمهر
دربراز
دندان آفریز

دال بوز
داس
دست آس
دندان بریش
دوداهنگ
دم کریگ
دژاهنگ
л.32б
دارخال
داربام
درخیم
دارپرنیان
دسمدین
درآسمان
دندان آفرین
دارآفرین
دراکوان
دستارخوان
دلبویان
دربرو
دندان کاو

دنگ لاله
دودا له
دهان دره
دال پوره
درخت سنبه
درکامه
داس کاله
داس درپیرایه
دژاگاه
دست انبویه
دمغزه
دهنه
دیوپای
داربوی
دارچینی
دوستگانی
رودا برد
رامش گر
رودداور
رسن باز
روی تاس

رنگ فروش
رود کشف
ریش خوك
رودزم
راه کهکشان
راوماده
روان خواه
روزمره
ریشبچه
л.33а
روغن خوشی
رهاوردی
زیربا
زربفت
زادخوست
زشت باد
زراوند
زندواف
زادشم
زرمین
زربان

زنکه شاوران
زادخو
زبان بره
زورگوی
زیره پیچی
سبیل با
سرخاب
سرگشت
سین دخت
سرای سپنج
سراغوچ
سنگ لاخ
سرشاخ
سوسپند
سیلاب کند
سرای جاوید
سگ انگور
سنگسار
سوسمار
سنگسار
سیمسار

سردار
سپهکش
سرزنش
л.33б
سه کوهك
سرمامك
سایه برگ
سرهنگ
سرانجام
سپنددم
سپیدم
سرسام
سرمایان
سبدچین
سگاهن
سکبستان
سنجد میلان
سکزن
سرای جاودان
سك انگبین
سپنجی خانه

سراسیمه
سرجاره
سرزیره
سدپایه
سرپوشه
سراپرده
سیه چرده
سیربادہ
سنگدانه
شیربها
شب تاب
شناور
شکرخار
شهریار
شب پار
شترغاز
л.34a
شب دیز
شیرانداز
شب پوش
شبان فریوك

شب چراغك	شترپای	کامگار
شب اهنگ	غرلور	کارزار
شفترنگ	غراله فلك	کنده پیر
شالهنگ	غاوسنگ	کمرسار
شبرنگ	غرادرنگ	کین سیاوش
شوازبان	غلهدان	کفجلیزك
شبستان	غرگاو	کارگاه فلك
شارستان	فرسنگسار	کلاسنگ
شیراوزن	л.346	کردنکل
شترگاو	فراك	کفچه تول
شبانگاه	فرومایه	کمان رستم
شبگاه	کهربا	کوفجان
شبغاره	کشکاب	کهکشان
شادگونه	کشتاسپ	کوردین
شیرزنه	کوشاسپ	کلاهزمین
شترگربه	کرزاسپ	کدبانو
شاهدانه	کردگار	کارنامه
شاهتره	کفشیر	کندامویه
شببره	کبك انجیر	کمرکوه
شببوی	کند آور	کدونیمه
شاه بوی	کتخشیر	کوهاموی

کرنای
کاسموی
گورآب
گنگدرهرج
گوشت اهنج
گربه بید
گرداوزند
گردباد
گواشیر
گندناگوهر
گلنار
л.35a
گودرز
گاومشتك
گاوچشم
گاواهن
گاوویزن
گلگون
گل انگبین
گره گردان
گورخان

گورشگاونه
گژرنامه
گلوبنده
گاودوشه
گرگدیزه
گوشخبه
گلگونه
گردنای
گشنج دشتی
گوشماهی
لهراسب
لورکند
لوداور
ماخولیا
مشکپشت
ماری سفید
منوچهر
مرزنگوش
مامناف
مری زبانك
л.35б

مهندس فلك
مشتاسنگ
مجاجنگ
مردریگ
مرواسنگ
مرغزن
ماه میران
مرغ سلیمان
مهرگاه
ماهی ابه
مهرگیاه
مارماهی
نره آب
نوش اذر
نشخوار
نوروز
نیمروز
ناخن خوش
نایموش
نیم لنگ
نغن خوالان

نوشین روان
نوابین
نارخو
نای گلو
نوباوه
نانخواه
نوگواره
نواخته
نافریخته
نبرده
نادانشتی

ورزرود
ولارجوچه
هماورد
هم‌راد
л.36a
هیرمند
هنگامیگر
هفت‌اورنگ
هفت‌رنگ
هزاردستان
هفتخوان

همداستان
هاماوران
هفتدهان
هزارخشان
هوشازده
هزارچشمه
هرروزه
هفت‌نه
هزارخانه
هزارپای

Баҳш III

ПЕРСИДСКИЕ СЛОВА

(инфинитивы)

اندودن	اندخسیدن	انگیختن
انداییدن	افراختن	استیهیدن
آگندن	افشاندن	ازباریدن
л.36б	افشردن	آمادن
آهنجیدن	آمودن	آژندیدن
انجیدن	انباشتن	л.37а آوردیدن
الفنجیدن	آشفتن	آفریدن
آغازیدن	الغدن	آوندیدن
اندوختن	آرامیدن	افرندیدن
آغالیدن	افراشتن	آفندیدن
الفختن	افشاردن	اندیدن
انوییدن	آزیدن	آبادانیدن
افزولیدن	آژیریدن	انبریدن
آهختن	انبازیدن	انگاشتن
آختن	آرستن	اوژندیدن

بتا پیدن	پنداشتن	جستن
بسیجیدن	پیسودن	جستن
برازیدن	پژوهیدن	چهیدن
براشیدن	پیراستن	چرویدن
براختن	л.37б	چفریدن
بشکولیدن	پاشیدن	چوخیدن
بیوگندن	پالودن	چرنگیدن
بخسیدن	پالیدن	چخیدن
بنگشتن	پنگاشتن	خفتن
بسفدیدن	پوسیدن	خزیدن
بشوریدن	پژولیدن	خراشیدن
بتکندن	پرستیدن	خنیدن
بیختن	پخشیدن	خسیدن
برمخیدن	پندیدن	خستن
بسودن	ترا پیدن	خسودن
بتکلیدن	توختن	خلیدن
بردیدن	تریدن	خا پیدن
پرداختن	ترنجیدن	درفشیدن
پریشیدن	تراشیدن	دوشیدن
پالا پیدن	تناسا نیدن	دامیدن
پسندیدن	تنبیدن	داخیدن

دیده‌وَرشدن	سفتن	شکوخیدن
دندیدن	سختن	شنفتن
	سنجیدن	شولیدن
л.38а		
دوختن	سکریدن	شخیدن
رکیدن	سکنجیدن	شاشیدن
ریهیدن	سرفیدن	شولیدن
رمیدن	سنبیدن	شاهیدن
رندیدن	ستردن	شخلیدن
رنجیدن	سازیدن	شکیبیدن
رهیدن	سجیدن	شکافتن
زدودن	شخیدن	شخالیدن
زرانیدن	شگرفیدن	شهیلیدن
زهیدن	شکردن	شولیدن
زمودن	شمیدن	غرشیدن
ژفیدن	شومزیدن	غنودن
ستودن	شیاریدن	غرنبیدن
سجاییدن	شدیاریدن	غارتیدن
سگالیدن	شفتن	فتردن
	л.38б	
سستن		فرسودن
سوختن	شاریدن	فرغاریدن
سراییدن	شکوهیدن	فنودن

فتالیدن	کنبوریدن	مجیدن
فرسا ییدن	کراشیدن	مویدن
فیریدن	کفیدن	ما نیدن
فا تولیدن	کفتن	مولیدن
فلخیدن	کراجیدن	نا زیدن
فلخودن	کیبیدن	نشاختن
فرهیختن	کزدیدن	نشکنجیدن
فسردن	کلندیدن	نوردن
فلخمیدن	گستردن	نوا ییدن
فسا ییدن	گزیدن	نهاریدن
فروهلیدن	گریفتن	نا نمشیدن
کاشتن	گرویدن	نیوشیدن
کافتن	گنجیدن	نغوشا لیدن
کاستن	گزردن	نوا لیدن
کرا زیدن	لوسیدن	نوا نیدن
کوا لیدن	لغزیدن	л.39б
л.39а	لخشیدن	نزیدن
کشتن	مزیدن	نسیدن
کستن	ما نستن	نهفتن
کویستن	مکیدن	نکوهیدن
کا لیدن	مخیدن	نواختن

نهشتن	ورزیدن	هوختن
نوفیدن	وشکریدن	هازوییدن
نهیدن	ویدیدن	هوشازیدن
نوازیدن	هشتن	یاریدن
وشکولیدن	هازیدن	یارستن
واخیدن	هلیدن	یازیدن

Бақш 1У

АРАВСКИЕ СЛОВА

ابو خلسا	اخذ	امرط
اصابع العذارى	اشقر	املظ
استان لازيب	احقر	اسروع
اظفار الطيب	اوفر	اكسع
افواه الطيب	اذفر	اجلع
اشهب	اذن الحمار	الثغ
الفت	ايام العجوز	اخيف
اصابع الفتيات	л.40a	احنف
ابريج	اغبس	ابلق
اترج	ادبس	اكليل الملك
انجوج	ابرش	اختاسهيل
ابوالمليح	اصابع الغوص	ارجل
ابزخ	امغاء الارض	اديم
ارخ	اسدالارض	ادهم
ام القلايد	الط	امغيلان

اقحوان	جنبد	دم الاخوين
بقلة الحمقاء	جزر	ذنب الحليل
بدرقطونا	حريب	رجل الجراد
بردا	حوصلت	رعى الابل
بطن الحوت	حريف	رطل
بدرقة	خصى لاكلب	رغم
بدر الينبج	خبث الحديد	زبدة البحر
بصل العار	خطر	زرق
بصل القمر	خس	زريق
بقله القدس	خواتم الملك	سوت
بلوط الملك	خروع	سكت
بقلة الملك	خرف	سعد
بقل	خصل	سقر
بقلة اليهوديه	ختل	ساباط
بقلة الحينيه	خدلان	سنبل
ترجمان	خرامى	سجل
تخمين	خطمى	سلسول
ثيل	دار المقامة	سرطان
л.40б	ديوث	شولة
جلاب	دب الاكبر	л.41a
جريث	ديرف	شهرفت

شيخ	صليب الفلك	علاج
شعر الخنزير	صن	л.416
شويز	صحو	عميد
شحم الارض	صيرفي	عرعر
شطط	صيدلاني	عين التور
شوع	ضيمران	عين البقر
شريف	طرت	عيار
شفتاف	طرق	عرار
شارف	طنقه	عصير
شرف	ظرافت	عسر
شولق	ظريف	عيوق
شقايق	ظرى	عينوق
شقر القول	عنب الثعلب	عراق
شحم الرمل	عود الصليب	عراق
شره	عندليب	عروق
صما	عبارت	عمق
صيت	علنت	علك
صومعة	عانت	عدل
صفار	عصيدة	عذول
صدف الارض	عجبت	عندم
صندوق	عزادة	علقم

عنوان	غضن	قينة
عرين	غشى	قطيفت
عشقه	فحم الكلب	قوفة
عكه	فاغية	قفارة
عصافيرا لراعى	فتنة	قتالة
عادى	فراست	قلة
عمارى	л.42a	قضاعة
غراء	فلكة	قثاوة
غاب	فريج	قيلولة
غرامت	فطر	قحبة
غصة	فيض	قديد
غالية	فسق	قند
غضنفر	فرق	قواد
غور	فراق	قنفذ
غمر	فوه	قناء الحمار
غطيط	قطا	قطمير
غليظ	قايل الكلب	قتار
غراله فلك	قصب	قواص
غوال	قواب	قسط
غرل	قنب	قوط
غبن	قلاحت	قط

قهراط	كروان	لاهى
قواع	كاهن	مهيا
قاع	كسرى	مطرا
قلق	لالا	مهرا
قيقال	لدوب	مدارا
قايم	л.42б	منصب
قون	لجة	منقب
قطان	لاحسة	مضراب
قرة العين	لهسة	موكب
قران	لهاة	مبهوت
قراضه	لطيطة	مطبخت
قلعه	لحمة	مزدات
قبيله	لخلخة	مسافت
قلسى	لوزنج	معرت
كساد	لمح	محفة
كبد	لحية التيس	مشاطة
كور	لقى	مشابهة
كر	لسان الجمل	منزلت
كلكل	لمراقم	ملعقة
كعدل	لسن	مساحت
كفين	لحن	مكانت

مرجية	محترف	مكفى الطعن
مخاطرة	منصف	ميمنه
ممارست	مطلق	ميسره
منفت	مزراق	منطقه
مراسلة	ملاك	معركه
مشايعة	منقل	منانه
مضرة	منال	مرمه
مارج	محمل	مقدمه
مسنج	منجل	مشافه
منشار	محفل	مصطبه
محضر	منوال	معرفه
منقار	مندل	مقراضه
مضمار	مسعول	نجيب
منشور	л.43a	نهمت
مسر	مسم	نكهت
مسمار	مدهن	نكبت
موتمر	مسمن	نخوست
مصوص	مسمن	نمرقة
محوض	محان	نيم بالشت
مبضغ	مايل الحزين	نباعة
مصاف	مكمن	نارماج

نعوذ
نقير
نحاس
نعش
نفناع
نفنف
نبق
نحيق
نوك
نحل
نصل
نقل
نسيم
نديم
نظام
وفا
وبا
وجا
وغا
وسمت
وثيقت

ولايت
وقاحت
وعونت
وسيطه
ودج
وساح
وارد
وقار
وتر
ويس
وطواط
وضيع
وسع
وهق
وحل
وبال
وصال
وهم
وحيه
وادى
وردى

ولى
هلب
هيخته
هراوت
هديت
هژبر
هژير
л.43б
همز
هاتف
هدف
هتك
هديل
هول
هدل
همام
هدم
هجران
يدبيضا
يرنا
يلب
ير
يرع

Бақш У

АРАБСКИЕ, ПЕРСИДСКИЕ И НАБАТЕЙСКИЕ СЛОВА

ايرسا	اسفنلاج	اسكندروس
اقاقيا	اسفاناخ	л.44a
اميا	اقليد	اساميس
اقليميا	اجمود	اياغوش
ايليا	اغيار	اكترش
ابا	اسقنقور	اشق
اصطرلاب	اكسير	اينق
ارنب	ايو	ارتنگ
اسرب	انبر	انگ
انزروت	اصطخر	اسفيل
ابوريت	امر	ايم
اغافث	ارزيزگر	ارمقان
انموزج	ابيز	اسارون
اينج	الماس	افيون
اسفنج	اطلس	افسنتين

ابنیون	بنج	بوقلمون
الکن	л.44б	بلون
اسقوردیون	برید	بلطاون
ابتین	بکیر	بلسان
ارمن	بلس	بلسن
اشنان	بدس	بیقطون
افتیمون	برمس	بان
افاریقون	برطاس	بید طبری
اسلان	باسوس	تافسیا
آبخره	بربط	ترهات
افاویه	بلوط	ترمس
ارومه	بندق	ترقین
افرنجه	بوق	ثنگلوشا
ابره	بیرق	ثنگ
آوازه	بغلطاق	ثومون
باخورا	بهق	جوزهر
برنجاسپ	بورق	جذر
برنج	براجیل	л.45a
بسبانج	بقم	جاورس
بابونج	بخور مریم	جفت بلوط
بنفسج	برصام	جزع

جرموق
جلاهق
جلنجبین
جاویدن
جلبان
جمّازه
چهارطاق
چقاچق
حندقوقا
حماما
حرام مغز
خصص
حواصل
حلزون
حرذون
حمدان
حلقه‌زن
حمدون
خطا
خرابات
خندروس

خوط
خورنق
خفجاق
خوبق
خاقان
خراطین
خندیقون
خاما لاون
خلدبرین
ختو
خوشکاره
دیه عوریا
دستخطر
دهلیز
دلق
دریاق
دال
دغل
درغم
دوم
л.45б

دهقان
دهگان
دلفین
درقه
دادی
ذب
ذراریح
ذرق
ذبل
رتینا
رعادة
راتینج
ریباج
رواصر
ریباس
رقاع
رواق
زرقطونا
زفونیا
زرقا
زوفا

زیرباح	سنقور	شواد
زرنیق	سکر	شبور
زیبال	ساجور	شق
زهم	سوس	شق
زاقدان	سالوس	شقاقل
زرفین	سنجوق	شروان
زقه	سفراق	л.46б
л.46а	سدق	شین
زوبعی	سك	شماسیان
سقمونیا	سقلاطون	شمسه
سمانا	سکنجبین	شوشه
سها	سارقین	شفریه
سنا	سمو	صلا
سقلاب	ستوقه	صلیب
سرداب	سکنجه	صفدر
سلت	سقوطری	صنوبر
سعفت	شب	صبر
سبج	شلاجت	صبار
سارح	شاه‌ترج	صنبر
سمار	شورباج	صولجان
ساطور	شبطرج	صلایه

صاحبی	طالخشقوق	عاقرقرحا
صنابی	طمطراق	عطنیثا
ضحاك	طاق	عملج
طیمولیا	طلق	عوسج
طغرا	طبك	عمود
طالب	طوم	عید
طاماست	طایم	عالیمرد
طرثوث	طاقتم	عنجذ
طهمورث	طلسم	عیار
طمغاج	طغان	عزیز
طبرزد	طبرخون	عروس
طبر	طرخون	عفص
طنبور	طرخان	عیداق
طباشیر	طرنجبین	عمق
طوار	طرازگاه	عرك
طواز	طباهجه	عروسك
л.47а	طاره	л.47б
طناز	ظبنون	عنصل
طاوس	ظیّان	عوام
طاقدیس	عنقا	عمان
طوس	عذرا	عفن

عوان	فريش	قباد
عو	فطيوش	قلقنطار
عفه	فلفل	قمطر
عطه	فرفيون	قند هار
عود قماری	فيلاغيان	قندر
عتابی	فرقدان	قار
غرا	قليما	قير
غلب	قفا	قندز
غار	قودمانا	قلقنديس
غنداق	قمرا	قند س
غدرك	قليلا	قيلموس
غزاله فلك	قوقوب	قنلاد س
غاريقون	л.48a	قلقنس
فاشرا	قلاب	قلقنوس
فخت	قتج	قفس
فرج	قج	قربوس
فيلرهرج	قوچ	قلاس
فقاح	قزح	قريص
فرخ	قوس قزح	قواط
فابيد	قلغند	قاف
فريبرز	قزاغند	قنق

قراق	كرتب	كوهان
قتك	كسب	كروان
قنبيل	كمات	كرطرخون
قابول	كورات	كتايون
قلقل	كبريت	كرتاتشين
قاقم	كلت	كودن
قهرمان	كمرت	كرهه
قيطون	كارت	كحلى
قلتبان	كهومرث	گهلاب
قيروان	كسوث	لفت
قطران	كوث	لهلنج
قيدافه	كشنج	لجلاج
قمره	كيقباد	لفاچ
قافله	كافور	لال
л.486	كلك الجبار	لخفتان
قابله	كيكاوس	لهقان
قواره	كرفس	لبان
قواره قواره	كسف	لاوباتى
قلى	كورمايل	مامیشا
قرقوتانى	كعدل	مارقشیشا
كيلا	كركم	مرقشا

л.49a	موقان	وزير
معاش	مرزمان	وبر
معوج	مو	ودع
مازيارج	مصطكى	وثاق
ملواح	مرغ عيسى	وامق
مرخ	نكيا	وشاق
مزمار	نشا	وشق
مغبر	ناموس	وقواق
ماحور	نطاق	وول
موسيقار	نارجيل	وسمه
محور	نطرون	هندبا
مقرنس	نفسطى	هازيا
مقناطيس	وفا	هودج
مرزنجوش	والا	هويديك
مرغش	وبا	هيطال
ملمع	وجا	هال
منجوق	وعا	هطمان
ميارك	л.49б	هيوفاريقون
مغسل	وا	يلدا
ماتم	ولايت	يشب
ملحم	وسمت	يعقوب

يعسوب يبروج ياختلق

ينبوت يافوخ يلمق

يبروج يتوع يشم

يمدوج يرنداق

Баҳш VI

"РУМИЙСКИЕ" СЛОВА

л.50а	بلیناس	عنصر
آب	بطریق	فیلا قوس
اسطقسات	تشرین	فردوس
آذار	جنطیانا	فیلسوف
ایار	جاذلیق	قطا
اسطقس	л.50б	قمیس
اسقف	جنطین	قانون
ایلول	حزیران	قسطنطین
ازرق	سکوبا	کشیش
اقلیم	سوکه	لوشا
افلاطون	سوفسطائیه	لوقا
ارغنون	شلیخا	ملکا
اکسون	شماس	ماریعقوب
بریس	شباط	محیط
بطالیموس	طورسیقوس	مخران

مطران	مجسطی	نیسان
مولو	نا قور	هیلاج
میاسطو	نسطور	هرمس
л.51a	نا قوس	هرقل

Баҳш УІІ

ТЮРКСКИЕ СЛОВА

اتا	اوکت	ایر
انا	اودت	اجمر
ارقا	ایت	اویر
انا	اوکاج	اوکدر
اردکا	اوکنج	ایغر
ابا	اغاج	اور
الا	ازتوج	اوار
امغا	اورلوج	اوجار
آغا	اشیج	ایبر
اوت	اوج	ایلندر
ایت	اوروج	اغر
ازمت	اجماخ	ایلدر
ات	ارمد	اغز
انکت	اوککر	آز
الت	ایر	اوکز

اريغمز	آرولق	اتك
اسپرز	اشق	ارك
آس	آياق	اوغل
آش	اونتارق	ال
اوزنش	ارتوق	اونكل
اوكوش	احساق	اوغل
أورش	اوجفلاق	ايل
آلتمش	ابرق	انكال
ارقش	اق	امكال
اولش	افق	ايل
آجغ	ارمك	اويوغل
الغ	انكك	ال
اوقشلغ	л.516	ايل
ارسارغ	اوزاك	ايجگل
ايغ	الك	اردم
اويغوغ	اركلك	اونم
اريغ	اوكذرمك	اودم
اوتاغ	اكسوك	اويرم
اوجارلغ	انك	الغ بيرم
اغرغ	اتمك	ايلتكان
ارقودق	اتوك	الن

ابن	اورقه	اینی
أكن	اسرقه	ارتی
اون	ایدی	اوکری
ایران	ای	اشجی
ایسن	انجی	ایمکجی
اوشتان	ایجی	اتجی
اکن	اینی	التونجی
التن	اکاجی	اتی
اویغن	اورنی کلنی	ایکجی
ایالو	ایردادی	اتماجی
اجاکو	اویغدی	اسی
اغو	امدی	بلکا
اولکو	اسری	بغرا
اجکو	ارنوری	بودوا
اویغو	اوی	بیات
اوبه	انی	بوت
اوجه	الاشتی	بشنج
الکسه	ایکی	برس
اوکره	آلتی	بر
اوخیشه	اغری	بغور
المه	اغدی	بور

بيغ	بنم	تت
بجناق	л.52a	تمج
بشماق	بتوركان	توانكر
بوتاق	بالدن	تبر
بياقلق	بوين	تر
بشق	برمن	توز
بسق	بلبن	توانكز
بلاق	بلى فسن	تيش
بق	بلدرجن	تاغ
بوكرك	بوكردن	تغسغ
بلك	باتمن	تولاغ
بيك	بوكن	تبغ
بيك	بزاغو	ترلغ
بورك	بغه	تورغ
بك	بلته	توزلغ
ببك	باقوى	تمورقزق
بك	بكنى	تهراق
بلنك	بغدى	ترناق
بيلازگ	بورى	توينق
بيلتوگ	بيغوى	تلشق
بل	تورت	تغماق

تیرغق	تولتکن	جولق
تیتك	تزکین	جانق
توشك	تغن	جرکلك
ترك	تقسن	جورك
ترنجك	توشه	جلك
توشك	تربه	جرك
تیرك	توه	جولین
تواك	تکه	جکن
تنك	توقوه	جنقلقن
تونك	توزنه	جیغان
تنك	توقه	جیبون
تل	تونکه	جکرکه
توردم	تنکری	جنکه
تولوم	توئی	جغره
توریکان	ترغجی	حریر
تین	تشی	حلق
تن	ترغی	حجاك
تون	ترکی	خودق
تخازن	تغدی	خاتون
تزغن	تنکی	л.526
تکان	جادر	دلست

دور	سفشق	سنکو
روت	سرمسق	سپرغو
روغان	سرمق	سو
ریوك	سفلق	سقو
سنجاب	سقاق	سولکنجه
سوت	سفرق	سرجه
سوکت	سفراق	سمره
سج	ستمق	سریجقه
سونج	سقال	ساوجی
ساقنج	سنکین	سوسغری
سمور	سن	سفری
سوجعر	سقان	سفرجی
سفر	سامن	ستغجی
سفسار	سرمدان	سپری
سغر	سجغان	شطو
سوز	سغن	صفو
سوکلمش	سفغان	صنبی
سنجش	سواکن	طمغا
سیغ	سکسن	طر
ستغ	سن	طلاق
سارغ	سیلکو	طغرل

طم	قندز	قولق
طاین	л.53a	قشق
طغای	قیز	قوق
طرمطی	قوبز	قوق
قلا	قاز	قفلق
قوا	قلاوز	قلقق
قوغایب	قویز	قل
قب	قیاش	قزل
قت	قواقش	قون
قوت	قلاش	قائن،قان
قونج	قلاق	قفتن
قولغاج	قوق	قاغون
قنج	قلق	قوه‌غورشین
قلج	قویرق	قلن
قلاج	قولق	قپلن
قواغند	قباق	قوین
قدر	قونق	قلقن
قو	قوق	قولسقن
قتر	قوقداق	قولن
قوجغر	قوسق	قار
قونکر	قونغشق	قاون

قادن	كوكل	منك
قوغره	كل	منكو
قويجغه	كجا بيرم	يونجقا
قسغه	كيشه	يغرب
قوه	كيجه	يت
كبت	كشى	يتست
كرپيج	كلغى	يلاوج
كجار	كركى	يج
كريز	كلارجى	ياج
كورمس	كلدى	ير
كس	كجتى	يغر
كيش	كجكى	يكسر
كرش	كبتجى	يلدز
كمش	لغر	يوز
كوك	لاجين	ياش
كسك	لربه	يتمش
كرپك	لاحى	يسغ
كندك	مسق	ياشلغ
كنكرك	مسنجق	л.536
كيك	منق	يرتغان
كلالك	موسن	يرلغان

يتدكان	يلان	يكسره
يورون	يوغن	ينجكه
يغرن	يوكان	يولجي
يقين	يون	يا قوى
يرلقان	يارن	يتى
يورقان	ينجو	يورى
يرخان	يجغو	يكرمى
يلمن	ينكه	يزى

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРЕДИСЛОВИЕ БАДР АД-ДĪНА ИБРĀХĪМА К СЛОВАРЮ "ФАРХАНГ-И ЗАФĀНГŪЙĀ ВА ДЖАХĀНПŪЙĀ"

(из индийской рукописи, опубликовано Сайидом Хасаном, ук. статья, стр.82-84)

سپاس هزار افزون از شمار و ستایش بی اندازه و
بسیار برون از گردش روزگار و نیاز بهین و آفرین...
جان و کشاینده دل بٰا شاد همه بیك (کذا) زفانان با
نهاد ... پایان نامش گویان و دلها همهٔ آفریدگان نشانش
جویان سخن و آواز گونه گونه و ... هر نمونه از توانائی
او پیدا و بخواست او هویدا است زفان سخنگوئی را از
سخن او آراستگی و تورزفان شناس را بسخن او دل بستگی
و خجستگی بر زفان مردمان از نام فرخنده او شگفتگی
در سخن ... روان و سخن در نهاد افگندهٔ اوست و درود
برترین و ستود بهترین بر مهین پیام آوران و بهین
مهتران و پیشین سروران و پسین پیغامبران برگزین
آفریدگار و برگزیدهٔ کردگار که بفر و فرهنگ یکتا
است و در سخنوری و مهتری ناهمتا است تازی زبان ترك

تاز گنگ زبانان گویا جهان برده (کذا) کن جهانبانان
جهاندار سخن کیش و جهانگیر خرد و فرعیش فراوان از...
دل و روان بر یاران و یاوران... او از آغاز روز
آفرینش تا پایان روز رستخیز و از نخستین شب گیتی
تا شب بخش زیر پیاپی و دمادم رسان باد
آغاز فرهنگ نامه : در چیستی بر بستن و چگونگی آراستن
پس از ستایش خدای بی نیاز و ستود محمد کیش نواز
چنین گوید بندهٔ خوارترین چون خاك زمین دل بربستم
(کذا) بدر ابراهیم ایزد درکار و گفتار او را یار
و از اهو و دژ برازان نگاهدار باد که فرهنگنامها
بزبان پهلوی و دری و پارسی و جز آن پراگنده و هر
یکی با اهوی آگنده بود از بی زبری زیر و زبر و در
پس و پستی (کذا) بیشتر نه کنی (کذا) دامنش بکشنی
می کشید و نه چندان بر بستگی می رسید از آنك زفان
ها همه یکسان و نام کردان (کذا) بی هیچ نشان بوده
سخن افراز پارسی و تازی آمیخته و جداگانه در کالبد
برشته ریخته و در پیوند و بر بست چنانکه بایست توسن
نباخته چنچ شایست نساخته تا گروهی از ... سخن سرایان
... و بند بدیران (کذا) پیشینان و پسینان روز بشب
می آرند و شب را چون روز می گذارند و در همه
سخنان بسیار میخوانند و تر زفان آن نمی دانند و

بفرهنگنامها می بینند و در بیرون آوردن آن در می
نشینند و لیکن بسود نمی پیوست و جوئنده بجسته
نمیرسید و نیز گروهی را خرد بدان رسید و منش بر
آن کشید که آنرا خوانند و هر سخنی را چنچ اوست
بدانند پس هوش و گوش بر آن آرزو بگذاشتند و دل
بر آن کام و بست داشتند و بسوی یکدیگر میدویدند و
بر ... آن می پرسیدند کسی از در باز نمی کشاد و داد
آن سخن‌ها بسزا نمیداد جوئی از دوستان همدل و هم از
... و غم پرداز بودند و این غمگین را در بیکار (کذا)
گمان می بردند و خستو می کردند و بدانچ میرسیدند
می پرسیدند چون پاسخ می یافتند رسن می گرفتند که
برای آسانی مردمان فرهنگنامه بپردازید و بر هنجار که
سودمند گردد بسبازید چنانکه از هر زفانی بهری ... و
سخنان هر زفانی را جداگانه ترزفانی بود و اندیشه
بر درستی هر سخن بگمارید بخش‌ها و گونه‌ها پیدا آرید
تا جهانیان ازین بهره برند و خوش منشان زیرك (کذا)
ترند و بر هم نشینان بزرگان و هم رازان زیر دستان
چون پاسخ ناچار و انبوهی بسیار شده و خواهش بسی
افزوده در خواست ایشان را پذیرفتم و خامه بر گرفتم
و در استوه را بر خود بستم و سخن را در سخن

پیوستم و منش بر آن داشتم و آز بدان گماشتم که فرهنگنامه ها را با هم و سخنان پراکنده را فراهم کنم و هر چه در زبان تازی و پارسی و پهلوی و دری و یونانـــی و ترکی و جز آن بود همه زفرد نگریستم و یگان یگان در خانهٔ نگار آوردم و بدانچه رسیدم و توانستم و شنیدم و دیدم درست گردانیدم و ترزفانی جداگانه بیاراستم و آنرا بخش بخش و گونه گونه و بهر بهر کردم و هر یکی را بدان جای که سزاوار ترست بیاوردم و بکوتاهی کوشیدم نه بدرازی و بسود گردانیدم نه ببازی و نام این فرهنگنامه "زفان گویان جهان پویان" نهادم برین هنجار یزدان دانا ترست و بر درستی و نا درستی آن از گمراهی و بی آگاهی نگاهداراد و به نبشتن توانائی دهاد اندازهٔ فرهنگنامه بر هفت بخش

ТЕКСТОВАЯ РАСШИФРОВКА

Баҳш ЦІ

Персидские слова (инфинитивы)

گونه نخست که در آغاز آن الف است آندودن л.36а
بچیزی گرفتن چنانك زراندود و گل اندود آنداٹیدن که
گل کردن و مالیدن گویند گل انداى یعنـــی گل مالیده
اگندن پر کردن گویند آگند // پر کرد پنبه اگنده یعنی л.36б
پنبه پر کرده و بیاگنم یعنی پر کنم آهنجیدن انداختن
گویند اهنجیدن و اهنجید انجیدن بیرون کشیدن الفنجیدن
حاصل کردن و جمـــع آوردن گویند الفنجیدن و الفنجید
آغاز آغازیدن فروشدن نم بـــر زمین و نیك سرشتن و
حرکت کردن اندوختن الفختـن و گرد کردن در اصـــل
اندوزیدن بود آغالیدن تر کردن بو(د) (۱)غلانیدن سخت
برشورانیدن گویند هر دو اغال کرده‌اند یعنی یك دیگر
شوریدند و تنگ فرا گرفتند الفـختـن گرد کـــــردن
الفاختن نیز گویند انوییدن بانگ کردن بنالش و زاری

افژولیدن و اوژولیدن نیز گویند آهختن بیرون کشیدن و برداشتن در بنیاد آهازیدن بود آختن بمعنی آهختن است در بنیاد آزیدن بود اندخسیدن پناه گرفتن افراختن بسر آوردن و برکشیدن و بالاتر بردن که در بنیاد افرازیدن بود افزودن اگر همزه حذف کنند بکسر فا گویند افشاندن پرتاب کردن چنانك استین و دامن و چون همزه حذف کنند بکسر فا گویند بیت : اگر دستم دهد روزی که انصاف از تو بستانم * قضاء عهد ماضی را شبی دستی بر افشانم افشردن شنیدن و اگر همزه حذف کنند بکسر فا گویند روا بود فتح دهند آمودن پر کردن بنیاد آموییدن بود انباشتن پسر کردن در بنیاد انبازیدن بود آشفتن دیوانه شدن در بنیاد آشوبیدن بود الغدن کسب کردن آرامیدن قرار گرفتن و آرمیدن هم گویند افراشتن بمعنی افراختن است در بنیاد افرازیدن بود و نیز همزه از هر دو حذف کنند وفا را کسر دهند افرازیدن آراستن و خوش کردن و آلائیدن افشاردن شپلیدن و فشاردن نیز گویند آزیدن رنگ کردن آژیریدن هشیار کردن و بانگ زدن انبازیدن پر کردن بنیاد انبازیدن بود آرستن توانستن بنیاد آریدن بود انگیختن پیدا کردن و دور کردن و کشیدن بنیاد انگیزیدن استیهیدن لجاج و ستیزه کردن و بغیر همزه نیز گویند از باریدن افکندن آمادن ساختن و پر کردن بنیاد

л.37a آمائیدن آژندیدن // میان دو خشت کردن آوردیدن حمله
کردن آفریدن شکفتنی کردن آورندیدن فریب کردن
آفرندیدن زیب دادن آفندیدن خصومت کردن اندیدن سخن
بشك گفتن آبادانیدن ستوده آمدن انبریدن پر کردن
انگاشتن دانستن و گمان بردن بنیاد انگاریدن بـود
اوژندیدن افکندن و از اینجاست که پارسیا[ن] نام نهند
گرد اوزند و شیر اوزن

گونه دوم که در آغاز آن با است بتاییدن بگذاشتن
بسنجیدن قصد و اهنگ کردن و آراستن برازیدن زیبیدن
براشیدن فرو نشاندن براختن گداختن در بنیاد بزاریدن
بود چنانك گداختن گدازیدن بود بشکولیدن بشدن برفتن
بیوگندن بهفکندن جلدی نمودن بخسیدن گرازیدن بخسانیدن هم
گرازانیدن است بنگشتن فرو بردن در بنیاد بنگشیدن
بود بسغدیدن ساخته شدن بشوریدن لعنت کردن بتکندن سر
باز زدن از خوردن بتکندیدن بود بیختن درماندن در
بنیاد بیختیدن بود بر مخیدن بیفرمانی فرزند مر مادر
و پدر را بسودن دست زدن بشکلیدن رخته در افکندن
بردیدن از راه دور شدن

گونه سوم که در آغاز ان پا است پرداختن انگیختن
و ترك دادن و آراستن و ساختن و دور کردن پردازشان
یعنی دور کردن ایشان را در بنیاد پردازیدن بـــــود

پریشیدن فرو نشاندن و پاشیدن یعنی پر کردن و بیخود گشتن و بد حال گردانیدن پالاییدن افزودن و زیادت شدن پسندیدن ستودن و خوش آمدن پنداشتن کبر کردن و دانستن و گمان بردن در بنیاد پنداریدن بود پیسودن میل کردن پژوهیدن باز جست کردن و در تفحص شدن و نصیحت کردن پیراستن دباغت دادن و آراسته کردن بدانچ باشد خواه پوشیدن خواه بریدن و از اینجاست که ناخن پیرایه را ناخن بردی گویند و نیز گویند فلان سبلت نه پیراید یعنی نه براند // پاشیدن ریختن و پر کردن л.37б پالودن خلاصه چیزی کردن پالیدن افزودن پنگاشتن نقش کردن پوسیدن ستوده شدن و آماسیدن پژولیدن بسودن و پژمرده شدن پرستیدن خدمتکاری کردن و صاحب چیزی پخشیدن و اندوه کردن و گداختن گویند پخشان یعنی گدازان بروا شدن پندیدن نصیحت کردن

گونه چهارم که در آغاز آن لفظ تا است ترابیدن رفتن است ببالا اندك اندك و گویند نرم چکیدن است و تراویدن نیز گویند توختن رنج از کسی بکسی رسیده باشد بار بدو رسانیدن بنیاد توزدیدن یعنی دوختن تریدن بیرون کشیدن ترنجیدن گرفته شدن و درشت گشتن تراشیدن هموار کردن و درشت گشتن تراشیدن هموار کردن و خراشیدن و انگیختن و نگاشتن تناسانیدن خوش شدن تنبیدن جنبیدن

گونه پنجم که در آغاز ان جیم است جستن طلب کردن بنیاد جوییدن جستن جهیدن در بنیاد همان جهیدن بود بر جستن بر جستن جسم

گونه ششم که در آغاز آن جیم پارسی است چهیدن میل کردن یعنی جانبی غلتیدن چرویدن چاره جستن و دویدن چفریدن ترسیدن و التفات کردن چوخیدن لغزیدن و افتادن چرنگیدن آواز کردن چخیدن ستیزه کردن و سرزنش

گونه هفتم که در آغاز آن خاست خفتن بیاسودن و خواب کردن خزیدن در چیزی در آمدن خراشیدن تراشیدن و پوست بر شدن خنیدن بضم و فتح خابر جستن و جنبیدن نیز گویند خسیدن بفتح و کسر خا خاییدن خستن زخم کردن و خزیدن خسودن درودن خلیدن جستن و در رفتن خاییدن بدندان رمش کردن

گونه هشتم که در آغاز آن دال است درفشیدن درخشیدن روشن و تابان شدن دوشیدن جنسیدن و بضم دال نیز گویند دامیدن برزور چیزی شدن و برابر چیزی شدن داخیدن از هم جدا کردن دیده ور شدن نظر بر چیزی انداختن دندیدن از خشم میجوشد و بتنـــدی میگوید // л.38a دوختن دوزیدن و گزاردن و ادا کردن بنیاد دوزیدن بود

گونه نهم در آغاز آن را است رکیدن از خشم آلودگی نرم نرم با خود سخن گفتن ریهیدن بکسر را

افتادن رمیدن گریختن رندیدن رستن و تراشیدن رنجیدن ساختن و الفختن و ناخوش شدن رهیدن خلاص یافتن

گونه دهم که در آغاز آن زا است زدودن رنگ دور کردن و پاك گردانیدن زدانیدن صاف کردن زهیدن افتادن زمودن نگار کردن

گونه یازدهم که در آغاز آن زا پارسی است ژفیدن تر شدن و بتازی ترشف گویند و خیسیدن

گونه دوازدهم که در آغاز آن سین است ستودن وصف کردن در بنیاد ستاییدن سجاییدن نیك سرد شدن سگالیدن اندیشیدن و خواستن ستن جستن بنیاد ستیدن بود سوختن گرد کردن یعنی در آوردن چیزی بنیاد سوزیدن بود و بپا پارسی نیز گویند سراییدن آواز کردن و سرود گفتن و حکایت و نوازیدن مرغ و خواندن بآواز سفتن تراویدن و سوراخ کردن بنیاد سفتیدن بود سختن وزن کردن بنیاد سختیدن و سنجیدن بود سنجیدن بترازو وزن کردن سگریدن برجستن ستوران سکنجیدن تراشیدن و گزیدن سرفیدن یعنی آواز بگلو کردن که بتازی سعال گویند سنبیدن زیر پای آوردن ستودن تراشیدن و دور کردن سازیدن ساختن و راست کردن و در خور آمدن سجیدن سرمایه سخت شدن سجاییدن و سجانیدن هم از این است و بعضی بشین معجمه گویند

گونه سیزدهم که در آغاز آن شین است شخیدن لغزیدن

و از جای فرو خزیدن و گناه کردن گویند فلان شخید یعنی از خویش فرو خزید و بلغزید شگرفیدن اسپ و ستور در سر آمدن شکردن شکستن بنیاد شکردیدن بود شمیدن بیهوش شدن و رمیدن است شومزیدن زراعت کردن است شیاریدن زمین پاره کردن شدیاریدن نیز در زمین جفت
л.38 راندن شفتن چکیدن و تراویدن // جراحت و جزان بنیاد شفتیدن بود شاریدن تراویدن شکوهیدن زیبا شدن بزرگ و ترسیدن شکوخیدن سر آمدن و هیبت زدن شنفتن شنیدن شخولیدن بانگ و آواز کردن که بتازی صفیر گویند یعنی سپیلك شخیدن از جای فروخزیدن شاشیدن بآب شولیدن شورانیدن گویند میشولید یعنی شورانید شاهیدن بزرگ شدن و پارسایی کردن شخلیدن سپیلك زدن شکیبیدن صبر کردن بنیاد شکیباییدن بود شکافتن بریدن بنیاد شکافیدن بود شخالیدن خلیدن بود شپیلیدن شنفتن و دیوانه شدن شولیدن متحیر شدن و درمانده گشتن

گونه چهاردهم که در آغاز آن غین است غرشیدن خشمگین شدن غنودن خواب کردن غرنبیدن بانگ سخت بخشم زدن و از درون بجوشیدن غارتیدن غارت آوردن

گونه پانزدهم که در آغاز آن فا است فتردن دریدن فرسودن سخت سوده و کهنه شدن و کاهیدن و خلل پذیرفتن فرغاریدن چیزی بآب نیك تر کردن فنودن غره و فریفته

شدن فتالیدن و بفتح فا نیز آمده است فرسابیدن مانند شدن فتالیدن فشاندن و ریختن فهریدن فسوس و استهزا کردن فاتولیدن راستر شدن یعنی دورتر شدن فلخیدن پنبه از دانه جدا کردن فلخودن همان فلخیدن است فرهیختن نیکو و با ادب شدن فسردن بسته شدن است در حیران فلخمیدن پنبه زدن فسابیدن مالیدن و اسپ کردن و رام گردانیدن چنانك گویند مارفسایی یعنی افسون گری و بهمزه و مفتوح نیز گویند فرو هلیدن گذاشتـــــن و بیفکندن

گونه شانزدهم که در آغاز آن کاف است کاشتن گردانیدن و تخم ریختن کافتن شکافتن و کاویدن بنیاد همان کاویدن کافتن کاستن کم و بر کم شدن و نقصانی پذیرفتن بنیاد کاهیدن بود کرازیدن خرامیدن کرازانیدن همان خرامانیدن کوالیدن بالیدن هر چیزی از نهال و درخت و کشت // و بعضی کاف پارسی و مفتوح گوینـــد л.39a کشتن زراعت کردن کستن کشادن و شکستن و این در تارهاء گویند کویستن بیا پارسی و عربی غله کوفتن بنیاد کویستیدن بود کالیدن موی درهم شدن کنبوریدن فریفتن کراشیدن تباه کار و پریشان شدن کفیدن ترقیدن یعنسی از هم جدا شدن کفتن از هم باز شدن بنیاد کفیدن بود کراجیدن بانگ کردن ماکیان وقت بیضه کردن یعنی انك

کاك کاك کند کپیدن از جایی بجایی کشیدن کزدیدن پیراستن گویند کزد شاخی تا گشته که پیرایند کلندیدن کافتن

گونه هفدهم که در آغاز آن کاف پارسی است گستردن فراز کردن بنیاد گستریدن بود گزیدن نیش و بدندان گرفتن گریفتن گریختن بنیاد گریزیدن بود گرویدن پذیرفتن و سر نهادن و بدل گره بستن و استوار داشتن گنجیدن راست در در آمدن گنجانیدن نیز گویند گزردن چاره جستن بنیاد کزیدن بود

گونه هژدهم که در آغاز آن لام است لوسیدن فریب دادن و فروتنی کردن لغزیدن دوشیدن و آشامیدن بعبارت ماوراءالنهر و بواو پارسی نیز گویند لخشیدن لیزیدن آمیختن لخشیدن افتادن

گونه نوزدهم که در آغاز آن میم است مزیدن جوشیدن مانستن بصفته چیزی چیزی شدن بنیاد مانیدن بود مکیدن جوشیدن مخیدن خزیدن و جنبیدن مجیدن دیدن و خرامیدن مویدن گریستن مانیدن بسان چیزی گشتن و گذاشتن و رها کردن مولیدن خزیدن و باز کردن

گونه بیستم که در آغاز آن نون است نازیدن فخر کردن و بمعنی ترسیدن نیز باشد نشاختن نشاندن بنیاد نشاختیدن بود نشکنجیدن نیلك زدن نوردن پیچیدن و ته

کردن و گذشتن بنیاد نوردیدن بود نوابیدن نالیدن و آگاه شدن نهاریدن خوف کردن نانمشیدن از جهان چیزی ندیدن نیوشیدن سخن در گوش کردن یعنی شنیدن گوبنیوش یعنی بشنو و شنابیدن و بکسر نون نیز گویند نغوشالیدن از کیش بکیش شدن نوالیدن نالیدن و جنبیدن نوانیدن // л.396
بانگ زدن نزیدن بیرون کشیدن نسیدن نهادن نهفتن پنهان کردن نکوهیدن ناپسندیدن و زشت گفتن و سرزنش کردن نواختن سرائیدن و بانگ زدن و خوش کردن و بمراد رسانیدن (بنیاد) نوازیدن بود نهشتن نهادن بنیاد نهیدن بود نوفیدن جنبیدن نهیدن اندیشه کردن و غم خوردن نوازیدن نواختن و خوش گردانیدن و سرود گفتن

گونه بیست (و) یکم که در آغازآن واو است وشکولیدن جلدی در کار نمودن واخیدن از هم جدا کردن ووزیدن اختیار کردن وشکریدن چست کردن ویدیدن چاره جستن

گونه بیست (و) دوم که در آغاز آن هاست هشتن گذشتن و اویختن بنیاد هشیدن بود هازیدن گریستن و در بعضی فرهنگنامه نگریستن هلیدن فرو گذاشتن و ترك دادن و فرو انداختن هوختن بیرون کشیدن و آمدن و پیدا شدن بنیاد هوخیدن بود هازوییدن فرومان و چیزی حیران شدن هوشازیدن چاروا بغایت تشنه شدن

گونه بیست (و) سیوم که در آغاز آن یا است یاریدن

توانستن پارستن توانستن بنیاد پاریدن شود پازیدن قصد کردن و زدن و انداختن و بیرون کشیدن و اشکارا کردن و پرسیدن

Баҳш VII

Тюркские слова

بخش هفتم در سخنان ترکی بر چهارده گونه نخست که در آغاز آن الف است اتا پدر انا مادر ارقا حجامتگاه انا کف دست اردکا شش ابا تلخه الاابلق امغا بز کوهی اغا برادر بزرگ ت اوت کاه و دارو ایت گوشت ازمت امرود ات اسپ انکت سرخاب الت گوجه اوکت پند اورت غول ایت گوشت و سگ ح اوکاج خلق اوکنج پشیمانی اغاج درخت ازتوج سبزه اورلوج کوهان اشیج دیگ گلین اوج سه اوروج روزه خ اجماخ بهشت (د) ارمد آذر و کبك دری ر اوککر پروین ایر مرد ایر سرود اجر کمرانی اویر ارزان اوکدر بیاموزایغر کس اور خر مسج اوار بوم اوجار بازار ایبر زین ایلندر نماز دیگر اغر گران ایلدر رازی و انچنان ز اغز گران آز اندك اوکز نرگاو و میمون اریغمز ناپاك اسپرز میان فرج س آس و آن پوستینی است معروف ش آش خوردنی اوزنش جان و تن و سر اوگوش روستا اورش جنگ آلتمش شست ارقش کاروان اولش روستا ع آجغ تلخ و شور و ترش غ الغ بزرگ

اوقتلغ هوشمند ارسارغ زرد ایغ خرس گیر اویغوغ بیداری
اریغ پاك اوتاغ خرگاه اوجارلغ بسازرگان اغرغ د ر د ق
ارقودق جوزا آرولق ساق آشق شتالنگ آیاق پای اونتارق
فراموش کردن ارتوق زیاده احساق کند اوجغلاق سه برگ
ابرق کهیل آق سپید افق وحشی ك ارمك پشمینه است
مهنتراز صوف انکك رخساره // اوزاك رگ جان الك دست ارکلك л.51б
انگشت اوکذرمك اموختن اکسوك کمر انك رنجوری و شهر و
ولایت اتمك نان اتوك موزه اتك دامن ارك زردالو ل
اورغل لب گردان ال بودست اونکل وقت نماز پیشین
اوغل پسر ایل فرزند انکال زنخدان امکال زنج ایل
ولایت اویوغل در خواب شو ال بستان و رنگ لعل و اسپ
بور ایل شکل برایجگل بخور م اردم هنر اونم انگور
اورم محلت اویرم چنگ که آن سازیست الغ بهرم عید فطر
ن ایلتکان پروردگار الن پیشانی ارن لب اکن کتف اون
اواز ایران سرود میگوید ایسن دوغ اوشتان ازار اکن
کشت التن نبشتن اویغن بیدار شو و ایالو پهلو اجاکو
شکینه اغو رهن اولکو ترازو اجکو ایجکو نیز گویند اویغو
خواب ه اوپه خواهر اوجه پشت الکسه پس قفا اوکره
رشته اوخیشه سماخچه الما سیب اورق توت اسرق حلقه
گوش ی ایدی خداوند ای ماهتاب انجی زن ایجی برادر
مهتر اینی برادر کهتر اکاجی خواهر مهتر اورنی کلنی

دایه ایردادی سرود گفت اویغدی بیدار شو آمدی ریزه
آسری نور ارنوری گفتار اوی گاو آنسی اشکنبه آلاشتی
صلح کردن آیکی روا آلتی شش اغری دزدك اغدی ایـــن
لحظه آینی پس فردا ارتی گذشت اوکری مرد اشجی رواش
ایمکجی طباخ اتجی قصاب التونجی زرگر اتی دمید ایکجی
خواهر اتماجی دلال اسی طبیب

گونه دوم که در آغاز آن با است الف بلکا دانا
بغرا شتر نر بود وا شتربچه تا بیات ایزد تبارك و
تعالی بوت ران ج بشنج پنجه س برس شیر ر بر بده
بغور کلور بور الت جنگ غ بیغ فروشدن ق بجناق سلـف
انکه خواهر زن در خانهٔ او باشد بشماق کفش بوتاق شاخ
درخت بیاقلق بوم ماده بشق پیکار بسق سنان بلاق چاك
و سوراخ ونیز در بینی استعمال کند بق بنگر ك بوکرك
کرده بلك دانش بیك خط بیك خام بورك کلاه بك بیشـه
ببك دیو بك امیر بلنك استین گ بیلازگ دست و رنجـن
بیلتوگ مقوس ل بل رنگین م بزم عهد ن بتورکان // پیدا л.52a
آرنده بالدن خازنه بوین گردن برمن بودنه بلبـــن
چرخ بلی فسن جغد بلدرجن ولج بوکردن زین باتمن
سنگ وزن بوکن امروز و بزاغو ماد گاو ه بغه گوساله
بلته تبر ی باقوی پیر بکنی معروف بغدی گندم بوری
گرگ بیغوی بردن طوی حرجال

گونه سیوم که در آغاز آن تا است ت تورت چهار
تت بگیرج تیج طیغه ر توانکر خرابجی تبر یك تر بایست
ز توز نمك توانکز خوك ش تیش غ تاغ کوه تغسغ بسر
آمدن تولاغ پای تابه تیغ خدمت ترلغ کشاورزی تورغ
اسپ کمیت توزلغ با نمك ق تمور قزق ستاره قطب تبراق
خاك ترناق ناخن تویتق سوم تلشق کمان نرم تغماق زادن
تیرغق جرنگ ك تیتك خلیش و خردمند ترشك ارنج ترك
رود ترنجك جادر توشك جامخواب تیرك درخت تواك شفتالو
تنك تیز تونك بی ردم تنك بامداد ل تل زبان م توردم
سه خام تولوم اسلحه ن توریکان پدید آرنده تین شنوده
تن کل سر تون جامه و شب ودی تخازن خیار تزغن برنج
تکان خار تولتکن غلیواژ تزکین عنان تغن نه تقسن نود
ه توشه سینه تربه ترب توه شتر تکه کفان توقره ابوش
سیاه توزنه کلند توقه کمر سیاه تونکه شب تاریك ی
تنکری خدای تبارك و تعالی توثی اشتر ترغجی کشاورز تشی
ماده ترغی گنجشك ترکی خوان تغدی بزاد تنکی دریا

گونه چهارم که در آغاز آن جیم است ا جادر
خیمه ق جولق شك جانق کاسه ك جرکلك لشکری جورك قوص
جلك سریجه جرك لشکر ن جولین سهیل جکن شاماخ
جنقلقن پیرگاو جیغان دنبه جیبون پشه ه جگر که ملخ
جنکه کمند جغره سازیست که آنرا چهار تاره گویند

گونه پنجم که در آغاز آن حا است ر خریر موی
ق حلق افسار ك حجاك كل
گونه ششم که در آغاز آن خا است ق خودق خرکره
ن خاتون عروس خوب و نازك
گونه هفتم که در آغاز آن دالست ت // دلست л.52б
کشنیز ر دور شتر
گونه هشتم که در آغاز آن را است ت روت آتش
ن روغان توان توانا ك ریوك بلندی
گونه نهم که در آغاز آن سین است ب سنجاب
پوستینی است تا سوت شیر سوکت بید ج سج موی سونح
شادی ساقنج اندیشه ر سمور پوستینی است سوجمر شراب
سغر گاو سفسار دله جانوریست سغر جانوریست معروف ز
سوز سخن ش سوکلمش کباب سنجش مقابل شدن لشکر غ
سیغ بوریا ستغ سودا سارغ زرد ق سغشق سغال سرمسق
سیر سرمق شلغم سغلق میش سقاق شکال سغرق کاسه سغراق
نیز گویند ستمق فروختن ل سقال ریش سکال ن سنکین پی
سن شمار بلا سقان پیاز سامن کاه حبوب سرمدان کفتار
جانور سجفان موش سغن گوزن سغفان عقعق سواکن تزرو
سکسن هشتاد سن ناپاك و سیلکو پاك سنکو تیزه سیرغو
نای سو سغروآب سقو پیمانه ه سولکنجه برنایی سرجه
آب کینه سمره سرمایی سریجقه ملخ ی ساوجی پیغامبر

سوسفری گاومیش سفری کیمخت سفرجی پاسبان ستفجی
سوداگر سهری ولایت

گونه دهم که در آغاز آن شین است شطو نردبان
گونه یازدهم که در آغاز آن صادست و صفو رود آب
ی صنبی رود آب

گونه دوازدهم که در آغاز آن طاست ا طمغا مجلس
خانه ر طر رگ ق طلاق سپرزل طغرل جانوری از پرنده‌گان
درنده یعنی شاه باز م طم باشه ن طاین فرغانج ی
طغای طرمطی جانوری معروف

گونه سیزدهم که در آغاز آن قاف است ا قلا اسپ
که زرد رنگ بود و بر پشت او خطی سیاه بود قرا
سیاه ب قوغایب دلو ورسن قب برخیز ت قت نجس قوت
رخبین ج قونج ساق موزه قولغاج فراشتك قنج کفچه لیز
ج قلیج شمشیر قلاج رش و گام دراز د قراغند لحاف
ر قدر دیگ درشت قر کمر قتر استر قوجغر مخ قرنکر
اسپ قلاکه بزردی زند ز قندز پوستینی است سیاه// قیز л.53а
دختر قوبز خربزه یمحك قاز بط قلاوز راهبری و بلغتی
قلاوزد گویند قویز هشیار س قیاش آفتاب قراقش عقاب
قلاش رش ق قلاق گوش قوق دیده قلق خوی قویرق دنبه
و دم قرلق بندی قباق کدو قونق کال قوق مادیان و
قرقداق سیاه گوش قوسق فنك جانوریست که بوستینش سپید

است قونغشق شیر گنجشك قولق آتش زنه یعنی جغمق قشق کفجه قوق جهل قوق ریش قفلق حوض قلقق مشك ل قل بازو قزل سپاه ن قون شکم قاین قان خون و پادشاه را نیز گویند قفقز قنا قاغون خربزه قره غورشین سرب قلن کره قهلن پلنگ قوین خرگوش قلقن قولسقن باردم قولسن تنك که در زین باشد قار عروسك و عارعار و کارعسان قاون ارجنو قادن اندخس قوغره زاغ قویجغه مورچه خرد قنفه کوتاه قره سیاه

گونه چهاردهم که در آغاز آن کاف است ت کبت دوکان ج کربیج خشت ر کجار میگذرد کریر بر گیر س کورمس نابینا کس پر ش کیش نمور کرش زه کمان کمش معکس ك کوك آسمان کسك کلوخ کرپك مژه کندك ناق کنکرك دماغ کیك شکاری کلالك کبك ل کوکل حك سار کل بیا م کجا بیرم عید اضحی ه کیشه ویرکستوان کیجه بیگاه ی کشی مردم کلغی شه عروس کرکی تیشه کلارجی نگاهبان کلدی آمد کجتی گذشت کجکی بگذرد کبتجی دوکاندار

گونه پانزدهم که در آغاز آن لامست ر لغر جگر ن لاجین شاهین کوهی ه لوبه جو ی لاحی گاو میش

گونه شانزدهم که در آغاز آن میم است ق سق سیلت منجنیق مهره منق جام موسن شاخ منك هزار و منکو جاوید

گونه هفدهم که در آغاز آن یا است الف یونجقا
سس ب یغرب جمرات ت یت بخست یتست دورس ج یلاوج
و یلواج نیز گویند و آن رسول است یج دیر یاج تابه
ر یر زمین یغر گریبان یکسر بدوز یلدز ستاره یوز روی
بند ش یاش سبزه و جراحت یتمش هفتاد غ یسغ وقت نماز
خفتن یاشلغ جراحت دار // ن یرتقان افریدگار یرلغـــان л.53б
امرزگار یتدکان بنات نعش یورون بینی یغرن شانه یقین
نزدیك یرلقان فرمان‌ده یورقـان لحاف یرخان بت یلمن
موش بدان یلان مار یوغن ستبر یوکان لگام یون ضد
یارن فردا ینجو مروارید یجغو اره ه ینکه زن برادر
مهتر یکسره سجد ینـجکه باریك ی یولجی خربوزه یاقوی
پیه یتی هفت یوری ر یکرمی بیست یزی دشت بانان

Авторское приложение
к словарю "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā"
"О некоторых персидских словах,
которые имеют иносказательное значение"

در چند سخنی از پارسی که کنایت از چیزی دارد آب
عرشت و جاه افکند نهاد و دور کرد آتش شد در خشم
و تیزی شد آب شده شرمنده شد آب آتش شده در شور
و غضب شد آب در جگر هستی و توانگری گویند فلان آب
در جگر ندارد یعنی فـقیر و مقـل حالست ازبرآمده‌گیر
با دست آمدن او بپذیر و از دل قبول کن آب دندان

مفت و غالب کنایت از هر دوست بقرینه یعنی گویند و
بیشتر عبارت از زبون گرفتن است آزادی جدائی است
گویند این یعنی جدا ب بی سر و پا سراسیمه بدریا
داد پشت و دور کرد بدر نیاید د در مانده نگردد باد
شد ناپدید شد برافکندن دور کردن و فرستادن بردن یافتن
است بدست کردن حاصل کردنست باز خریدن خلاص دادن
بر گرفتن قبول کردن بی دندان قصد تمام پ پایاب زور
و تاب گویند فلان پایاب فلان ندارد یعنی زور تاب
بر انداخت بساط کرد بیل افکند مات شد یعنی فلانرا
بیل مات کرد بیسر متابع پهلو زدن برابری کردن پیش
کش خدمتی پا بستن محبوس شدن و منتظر ماندن پای
گشادن باز آمدن پیه کبر گویند فلان در پیه خود میمیرد
یعنی از کبر خود در اندوه است ت تن زدن تحمل کردن
چ چرب پهلو فربه چرب زبان چاپلوس و فریب ده چشم
داشتن امید داشتن کردن و منتظر ماندن خ خیمه زد نصب
کرد خاك و باد شد خوار و ناپدید شد خشت خشت شدن
خراب گشتن است د دختر آفتاب شراب در آتش کرد در
مشت ضبط دندان سپید تبسم را گویند دریا کش بسیار
خواران در ساختن موافق شدن با کسی دست فشاندن ترك
دادن در پشم کشیدن پوشیدن دانه دانه شدن پراکنده
گشتن است دندان // فرو بردن اقامت نمودن در کاری در л.54a

فلان گریختن پناه بدو ساختن ر روز روزگار گویند
امروز روز فلان است رهبین مدقق و محقق ره آوردی
آنچه کسی را از سفر آرند ز زود سیر تنگ آینده زیر
تیشه سخره زنخ زدن بیهوده گفتن است س سیماب شدن
ناپدید شدن و دریدن است سر گذشت قصه گذشت سرتافت
بیرون آمد سر کشید بی فرمان شد سر بر کرد یاغی شد
سر بر آورد خروج کرد سرد کاهل و سرد شد یعنی مرد
سر گروه مهتر سگ جگر سخت جان ستم کش چراغ بسیار
کننده سبك عجلت نمودن ساده دل نادان و کم دان سر
آمدن افتادن و تمام شدن گویند سر انداختن عاجز شدن
سرگران غضب گویند سر گران مکن یعنی در غضب مشو سر
آمدن آخر شدن سال پیموده مرد جهان دیده سیه کاری
بخل است سگ جان سخت جان ش شور سخت بد حال و پریشان و
بی دولت شدن رفتن است گویند شد یعنی رفت شوری
استعمال است گویند خاکستوری استعمال کردنست ف فتنه
خفت فروست فر فر روزی است گویند فرفرونیست و این در
نبشتن و خواندن استعمال کنند فروشاندن دور کردن فرو
کوفتن زدن سخت فرو گشتن ناپدید شدن فرو داشتن بیزیست
ك کنده پیر سال خورده کشمکش تحمل است گرد گرد آوردن
گویند غله در کند گرده یعنی گرد آورده کم گرفتن ترك
دادن کله انداختن فریاد کردن گ گیر و دار بزرگی و

کرد فرست گم رو چالاك گاو ریش احمق گرانی استقامت
نمودن گرگ آشتی صلح که از دل نباشد م میل کشیدن محو
کردن و دور کردن نعل در آتش بیقراری است نمك بر آتش
افکندن شور غلبه است و هیناهین هجوم مردمان و آواز
اسپان و این در شور و روا رو استعمال کند هم سر
برابری ی یك چشم ظاهر بین و کم بین و منافق

СПИСОК ТОЛКУЕМЫХ СЛОВ БАҲША 1, ПО ИНДИЙСКОЙ РУКОПИСИ, ВОСПОЛНЯЮЩИЙ ЛАКУНЫ ТАШКЕНТСКОЙ РУКОПИСИ:

гӯне алиф – гӯне дāл,
гӯне дāл – гӯне рā,
гӯне сӣн – гӯне шӣн.

آسا	اندوب	آهنج
آوا	افراسیاب	آکج
استا	ارجاسپ	الفنج
л.5а	ارماپ	اوج
اشنا	انفست	اوج
انگزوا	الفت	ایرج
اوزدها	الچخت	ارنج
انوشا	آبافت	آرج
آشکوب	انگشت	اماچ
آگب	л.5б	آخشیج
آشوب	اولنج	آخ
آسیب	آگنج	آزخ

ایزد	اشتود	ایدر
اژند	اسفندمد	آور
آورد	ارد	انگار
л.6а	اشتاد	استر
ایمد	اورمزد	آخور
افد	л.6б	افزار
اورند	ارجمند	آچار
افرند	اختر	اسفندار
آفند	آذر	آمار
اند	اخگر	آوار
ایننند	افسر	اسپندیار
آباد	آذر	اردشیر
اندود	آغار	اندرز
امرود	انبر	اندوز
الوند	آژیر	انباز
آزاد	افدر	افروز
استاد	انبیر	آز
انگژد	آگور	ارز
اراوند	اوبار	البرز
اروند	اهار	آغاز
اهنود	л.7а	اورمز

اسپروز	آك	آخال
آییژ	л.8а	آجل
л.7б	اشك	آغال
الماس	اسك	اسپغول
آبنوس	اسپرك	آمل
اسپریس	آتشك	آزدم
آس	اتابك	آستیم
اندایش	اندیك	اوستام
آغالش	اژدهاك	انجام
آگوش	آژیراك	استم
آگنش	آونگ	ابرهم
آرش	آدرنگ	ادیم
آزرخش	آهنگ	آیین
آزغ	آژنگ	آبان
آمیغ	آزنگ	انگدان
آموغ	اورنگ	انجمن
آروغ	اوشنگ	اهرمن
انباغ	اوزنگ	آرمان
آزیغ	استرنگ	ایرمان
انجوغ	اوذول	آهون
اكماك	л.8б	ایوان

л.9а		
ایران	انبان	л. 10а
امون	اخشیجان	ایشه
ارغنون	آشپان	اسفده
اذین	آذرهمایون	استوه
ایدون	افغان	انیسه
آفرین	اوغاو	آسمانه
آردن	اشتو	آسیمه
انگلیون	انزرو	آگنده
ارغوان	آهو	اوسه
ارزن	اوسو	انبره
آبشتن	آرزو	آهیانه
اسالیون	انگشتو	آفگانه
ایذون	آلو	آشفته
اکسون	آمه	انوشه
آویشن	ایارده	л. 10б
آرون	آنسته	ایغده
л.9б	آسه	آواره
افسون	آشتینه	آماره
انیران	آگشته	ارزه
اران	آغشته	آماده
		آموده

ازده	اخته	بست
امنه	انجیده	بت
اخچه	اوره	برگست
اخکوژنه	انداوه	بخست
انگله	اشنه	بت
آژینه	انبوه	برغست
انگشته	л.11б	بهشت
آغازه	استانه	بخت
л.11a	آره	برنجاست
اغرده	انداخواره	л.12a
آهنجه	آبی	بوغنج
اساسه	النی	بنانج
آگاه	اسپری	باج
آرغده	آحوی	بشنج
ارغنده	آستی	بژوج
افروشه	بسا	برخفج
انباشته	بنا	بفج
الفغده	بلباسا	بلوج
انگاره	بوب	بوانج
آرامیده	بیدخت	بلنج
ایوره	بیخست	بسج

برنج	بالاد	باور
بنج	بید	بدر
بسیچ	باورد	برور
برخچ	ببرد	بناور
بازنهچ	بسد	л. 13б
بلنچ	л. 13а	بشتر
بلخ	بسد	بلغور
л. 12б	بنیاد	باستار
برخ	بشکلید	بسر
برخ	باد	بار
بزند	بشد	بور
بنداد	بیدکند	باهار
بیجاد	باختر	بلغار
بند	برخور	л. 14а
برد	بختور	بربر
بردا برد	ببر	برز
بدرود	بشتر	باز
بخرد	بالار	برز
بلکفد	بهار	بندرز
بیهود	بادیر	بگماز
برازد	بخار	برخوز

برواز	بزارش	بلمك
بچيز	بريشش	بساك
بروز	برخاش	بجنك
بشنيز	بش	بلونك
л. 14б	بش	بنجك
بز	بالش	باك
بيواز	بناغ	بنجنك
بژ	برغ	بيدك
برجيس	بزغ	بهرك
بلكس	بشتوغ	بندك
بالوس	بالغ	بوك
بامس	بوارغ	л. 16а
بخس	بالغ	بدك
بسباس	بك	باسك
بوس	بشك	برجك
بلوس	л. 15б	برك
بوش	بردك	برگ
بريش	بوك	بشنگ
л. 15а	برندك	باجنگ
بندش	بسك	بيناسگ
بخش	بشتك	برنگ

بشکول
بسل
بجال
بال
بشول
بستکل
بیل

л. 16б

بل
بلکل
بافدم
بادیم
بهرام
بلخم
بوم
بزم
بشترم
بخم
بشتالم
بام
بم

برمایون
برمکان
بهمن

л. 17a

بنوان
برزن
بکهوجتان
بابزن
برغمان
بیژن
بریون
باستان
بخسان
بهپین
بهگن
بتکن
بوگان
بلکن
بروسان
بومهن
ببربیان

л. 17б

بزمان
بریزن
باذبان
برنجان
بخجران
بارمان
بشهون
برین
بکتوسان
بیابان
بون
بان

л. 18a

بنو
بابنو
برمو
بانو
بالو
بروازه
برواره

بیله	بازه	л. 19б
بخنوه	بخیده	بهنه
باشامه	بوزمه	بجره
بلاده	بشنجه	بریزه
بلایه	بوندە	بزه
بسفده	برکنه	برمه
بیخسته	л. 19a	بخته
л. 18б	بره	بیشه
بنه	بویه	بسیجیده
بنگاه	بتیاره	بادره
بنفشه	بالوانه	باخه
باسره	بسته	بته
بابونه	بسوده	بنوه
برغه	باشگونه	برخی
باره	بنجره	بفتری
بلمه	بزره	بارگی
برمخیده	بشمه	باکی
باخسه	بشیمه	بادی
بوره	بشکله	л. 20a
بندغه	برادە	پروا
بیله	باغره	پتکوب

پلشت	پغار	پدواز
پردخت	پرمر	پرواز
پخت	پروار	л.21б
پست	л.21а	پرپوز
پازاج	پیلور	پایژ
پخچ	پندار	پـژ
پاسخ	پیور	پیس
پیخ	پرکر	پخس
پازند	پرگار	پرواس
پراوند	پنیر	پلاس
л.20б	پار	پـش
پرند	پیرار	پـش
پند	پرپر	پاداش
پسند	پدندر	پوزش
پانید	پاسار	پژوهـش
پولاد	پوز	پراش
پرغند	پالیز	پخـش
پرهود	پشیز	پیغلوش
پسندر	پیروز	پزداغ
پیکر	پتفوز	پیوك
پور	پتواز	پکوك

л.22а

پلنك
پشك
پتك
پلالك
پلارك
پك
پوپك
پوشك
پچواك
پیازك
پیك
پشلنك
پلك
پاهنگ
پاشنگ
پالنگ
پگ
پلنگ

л.22б

پاچنگ

پالهنگ
پرغول
پلپل
پدرام
پیام
پرچم
پرن
پیشن
پوزن
پرچین
پایندان
پرویزن
پریزن

л.23а

پرنیان
پرنون
پیغون
پالاوان
پیمان
پرپهن
پایان

پروین
پلندین
پارکین
پیکان
پوشگان
پایون
پرمون
پژهان
پوپو
پینو
پهلو

л.23б

پرنو
پاره
پنجه
پذیره
پوزه
پیلسته
پیغاره
پالکانه
پالانه

بیغوله
پیوسته
پدرزه
پده
л.24а
پرگنه
پاغنده
پهنه
پدمه
پیله
پیله
پیاله
پاره
پیسه
پژوه
پیرایه
پروانه
پالونه
پاده
پژوهنده
پراشیده

پریشیده
л.24б
پالوایه
پهنانه
پلمه
پاینده
پایه
پیروزه
پژولیده
پاشنه
پرونده
پیواره
پیوه
پده
پروازه
پاتله
پاخره
پرستانه
پشیزه
پژه
پنجره

پرستنده
پیرایه
л.25а
پیمانه
پشته
پالوده
پرزه
پوشنه
پی
پیوستگی
پیروزی
پیوگانی
پیروزی
پری
پایندانی
پژوی
ترا
تیلا
توتیا
تاب
л.25б

ترب	تربد	توش
تراب	تير	توخش
توب	تلدر	تراش
تبت	تبر	توغ
تمليت	تار	л.27a
تلاج	توار	تيغ
تنج	تمار	تاغ
تينج	تنديور	تف
ترنج	تتار	ترف
ترفنج	تكار	تبوك
تاراج	تور	تابرك
تيماج	л.26б	تبك
л.26a	ترمشير	ترك
تشليخ	تباشير	تنبوك
تاخ	توز	تاك
ترخ	تژ	تكوك
ترفند	تكثر	تموك
تركند	تلس	تلك
تكند	ترس	л.27б
تند	تش	تلك
تربد	تاش	ترندك

ترتك	تكل	تهمتن
تردك	تاول	تاران
ترياك	تويـل	تكو
توراك	تنبل	تيو
ترسك	تيم	ترنگو
تارك	تهم	تيهو
تباك	تتم	تتو
تازيك	تربن	تذرو
تميك	ترن	تكاو
تگرگ	تسرين	л.29a
تگ	تان	تسو
تورنگ	توسكان	تربو
ترنگ	توشكان	تانگو
تارگ	تريان	تراره
تلنگ	л.28б	توارە
تنگ	ترنيان	تنوره
л.28a	توبان	ترغده
ترتگ	ترزفان	تروه
ترنگ	توران	تووه
تزوال	توسن	تبيره
تاپال	تركمان	تريوه

تنده	تفسیله	جغبوت
تلوسه	ترانه	جمست
توره	ترینه	جرست
л.29б	л.30а	جفت
تندیسه	تروشه	جوج
تخمه	تازه	جوخ
تاخره	تواهجه (تباهجه)	جلوند
تژه	تاه	جاورد
تابه	تهیشه	جمشید
تفته	تتارچه	جدر
توانچه	تربارہ	جبرور
تشه	تبخاله	جمزیور
تلنه	توده	جلویز
تفشیله	تلی	جخش
تخله	تلنگی	л.31а
تفسه	تهی	جماش
تالواسه	تتری	جاش
تلواسه	تودری	جغ
تروه	تالکی	جناغ
ترنجیده	л.30б	جاف
ترفنده	جلب	جلف

جوشك
جوسك
جدانك
جبلك
جنكلوك
л.31б
جوال
جسم
جام
جيلان
جوشن
جهتهن
جمهلو
جو
جوجو
جثينه
جغاله
جوشه
جشه
جهودانه
جربه

л.32а
جردره
جفدسته
جيوه
جبيوه
جله
جنبنده
جكاشه
جوره
جمجمه
جرمه
جده
جوزبنه
جفته
جرده
جوبنه
جلغوزه
جبه
л.32б
جوانه

جفته
جدكاره
جادوى
جابكى
جالى
چليپا
چوخا
چاروا
چرخشت
چشت
چلوچ
چج
چاچ
چجاخ
چرخ
л.33а
چكاد
چغد
چرغند
چند
چور

چنار
چفر
چنبر
چهار
چنکار
چکندر
л.33б
چنبور
چیر
چفر
چرز
چاپلوس
چوس
چخش
چالش
چاوش
چغ
چباغ
چرغ
چکاوك
چکوك

چفتك
چغوك
л.34а
چزك
چرك
چالاك
چابك
چرمك
چچك
چنك
چك
چكاچك (چكاچاك)
چكاك
چلوك
چروك
چاك
چكك
چلونك
چزك
چلك
л.34б

چشاگ
چنگ
چنگال
چال
چگل
چم
چمچم
چیستان
چمن
چندن
چرغون
چین
л.35а
چندان
چوبان
چوبکین
چیزو
چامه
چوبینه
چلپاسه
چغانه

چفته	خوست	خوید
چوزه	خفرج	خورمد
چمانه	خفج	л.36б
چرویده	خنج	خور
چیره	л.36а	خاور
چرغله	خلنج	خشنسار
چفرنده	خروچ	خنپور
چاره	خوچ	ختنبر
چفزواره	خلچ	خنور
چهره	خجچ	خنبر
چهچرغه	خلخ	خوار
л.35б	خرداد	л.37а
چاپاتی	خرد	خنجیر
چربوی	خاد	خیفر
چاشنی	خزند	ختار
چکی	خود	خر
خنیا	خرد	خستر
خارا	خجند	خواستار
خلولیا	خرسند	خوار
خنب	خرند	خزر
خست	خوند	خسر

خاز	خورمك	خلم
خوز	л.38а	خوالستان
حس	خنك	خزان
خديس	خايسك	خان
خلالوش	خپك	خرمن
خراش	خاشاك	خستن
л.37б	خرك	л.39а
خوش	خمك	خنشان
خليش	خراك	خندستان
خروش	خرك	خنيدن
خيش	خنگ	خرغون
خف	خيگ	خدايگان
خروك	خدنگ	خماهن
خبك	خنگ	خفتان
خنجك	خول	خيزران
خارجك	л.38б	ختن
خلشك	خوهل	خنيان
خروك	خيم	ختلان (ختل)
خنوك	خام	خسرو
خپاك	خم	خديو
خلشك	خرام	خو

خستو	خروه (خره)	خواسته
л.39б	خنبه	خسته
خدو	خشینه	خروده
ختو	خوچه	خورده
خیرو	خره	خیره
خرگاو	خسته	л.41а
خسجسته	خاتوله	خربزه
خشتچه	خروهه	خیازنه
خله	خبیره	خرخشه
خستوانه	خاره	خروسه
خشته	خفه	خواجه
خامه	خیزیده	خوره
خبه	л.40б	خواره
خازه	خزیده	خانی
خرده	خبره	خوی
خاره	خبیره	خوانی
خره	خجاره	خوی
л.40а	خدره	خسروانی
خاشه	خنبره	خدای
خرغه	خواره	л.41б
خشاره	خفده	خیری

خشی	درزن	دوره
دارا	درغان	دزهسبه
دروا	داستان	دنه
دربا	درفشان	دغدغه
دلوا	л.44а	دره
دغا	دوستان	دوده
دندا	دمان	دبیك
داب	دین	دسته
л.43б	داو	دبیره
دل	داه	درسه
دغل	دایه	درغاله
دیهیم	دهقنه	دریوزه
دهیم	درنه	л.45а
داهیم	دسته	درمنه
دم	دوشنده	درفشنده
دام	دوزه	دبدبه
دم	دیوچه	درپه
درغم	دریزه	دهره
دالان	دخمه	دوشه
دستان	دیده	دودله (دودالہ،
دودمان	л.44б	دادوالہ، دادلہ)

دپره
دمسیجه
دی
دژخی
درای
л.45б
دورای
دشتگی
دولی
داوری
دیلمی
رخشا
روهینا
رباب
رشت
رست
رخت
رماست
رونج
ریواج
л.46а
رخ

راود
رد
راد
رود
ریوند
رند
رشنواد
رامر
روار
راویز
رز
رستخیز
ریماز
راز
л.46б
ریز
رس
روس
رخش
رخش
رش

راش
رامش
راغ
راف
رف
л.47а
رگ
راك
رمژك
رشك
رشك
ریدك
ریك
رنگ
رچگ
رسیل
رنم
رام
л.55б
سروش
سرویش

سرش
سريش
ستايش
سماروغ (زماروغ)
سپريغ
ستاغ
л.56а
سغ
ستيغ
سرف
سنگ
سيك
سنولك
سارك
سترك
سونانك
سجك
سنگوك
سهيتاك
سرك
ستاك

л.56б
سروتك (سرموتك)
سرشك
سكلك
سباروك
سيلك
سنگ
سيسك
سيامك
سمك
سوسك
سرتگ
سوگ
سيخول
سندل
سفال
л.57а
سگال
سبل
سنبل
سل

سيكل
سيام
ستيم (استيم)
л.57б
ستام
سوتام
سم
سنگم
سيم
سرسام
سهم
سلم
سان
سترون (استرون)
ستودان
سفتين
سوزيان
سمان
سوين
ساوين
سرشكوان

л.58а	سنگچه	سراینده
ساربان(ساروان)	سرویسه	سخره
سامان	سلمه	سرپوشنه
سرغین	سفرنه	л.59б
سرون	سماخچه	سکیزنده
سرین	سفچه	سباده
سوهان	سفته	سروانه
سالیون	سپاسه	ستوه (استوه)
سمنگان	л.59а	سوکه
سانکین	سکیله	سپاه
سندان	سوخته	سوده
ساو	سنبه	سزه
سکالیو	سنیزه	سکاچه
سکارو	سندره	سکته
л.58б	ستنبه	سنجه
سکو	سغده	ستاره
ساسو	سیله	سغبه
سرو	ساوه	سریچه
سغدو	ساره	ستاه
سامه	سنه	سبوسه
سده	سوسه	л.60а

سته	شوب	شهد
ستوده	شیب	شکرد
سفته	л.60б	شخود
سمانه	شاداب	شخید
سارچه	شترب	شایورد
ساسی	شکیب	شاهورد
ساری	شرب	شند
سای	شتفت	شمشاد
سری	شفت	شاکمند
سوری	شویست	شملید
سپرگی	شبت	л.61б
سپکی	شست	شکند
سایری	ششخانج	شگاد (شغاد)
سگزی	شکنج	شاکار
سرنای	شخ	شبگیر
سوری	شکوخ	شهریور
شفا	л.61а	شمشار
شکیبا	شوخ	شکر
شیدا	شخ	شغر
شوا	شاماخ	شیار

SUMMARY

Only unique monuments preserved in rare manuscripts have come down to us from Persian lexicographical literature of the earlier period from the eleventh to fourteenth century.

The dictionary entitled *Zafāngūyā wa jahānpūyā* was compiled by a certain Badr ad-Dīn Ibrāhīm in the fourteenth century in India and has been quoted frequently since in the works of Persian lexicographers of the fifteenth and latter centuries. It is named as a source in the following dictionaries: *Farhang-i Ibrāhīmī* (1473), *Tuḥfat as-sa'ādat* (1510); *Mu'ayyid al-fuẓalā* (1519), *Madār al-afāẓil* (1593), *Majma' al-furs* (1599-1600), *Farhang-i Jahāngīrī* (1608-9), etc.

Up to the latest years the dictionary, *Zafāngūyā wa jahānpūyā*, has been considered lost, and the information about it was limited to quotations extracted from Persian medieval *farhangs*. In 1964 the editor of the monument identified this dictionary in a defective codex in the Tashkent University Library (B 09/292) under a flat title of *Farhang-namah*. The discovery of the manuscript and its general characteristics were covered in an article in 1965 (see С.И. Баевский, Уникальная рукопись персидского толкового словаря "Фарханг-и Зафангуйа ва джаханпуйа", – "Народы Азии и Африки", М., 1965, № 3, стр. 118-121).

The present, also the first, edition of the dictionary is based on the Tashkent codex dated (fol. 54a) the 21st of Jumada II, 1123, i.e. August 6, 1711. The copyist names himself as 'an Arab Nasafi from Khitay' (fol. 54a). The text of the dictionary itself

covers fols. 1a-54a in a convolute volume. Each folio contains 18 black-ink lines in a running- hand *nasta'lik*. The manuscript is defective: initial folios with the author's introduction and beginning of the first part *(bakhsh)* including seven chapters are missing. The text on several folios has been affected by time and sun-rays, as well as by humidity. Diacritical marks are not consecutively used.

After the work on the present edition had been practically finished, a new manuscript was discovered in the Indian town of Patna. This codex is also defective, many lines are destroyed by wormes. A photostat of the Indian manuscript was used to restore lacunae of the Tashkent one.

A study of the dictionary proved its importance in the development of the early Persian lexicographical tradition.

The *Zafāngūyā wa jahānpūyā* was evidently one of the first experiments in Persian lexicography to create comprehensive dictionaries using wide-range lexics. It includes about 5.170 vocabulary entries. The dictionary distinguishes itself among the early Persian *farhangs* by its originality of composition. The whole bulk of the lexicographical material is divided into seven major parts *(bakhsh)*, which are subdivided into chapters *(gūnah)*, while the latters are segmented into *bahrs*.

Each of the *bakhshes* represents a separate dictionary entitled by the author.

Bakhsh I (fols. 1a - 28б) is a kind of defining dictionary with a wide-range lexicon. It defines separate one-stemmed words with the meaning of familial terms, utensils, clothes, and ornaments, also names of sicknesses and medicines, agricultural tools, months, measures of weight, etc..

Bakhsh II (fols. 28б - 36a) includes two-stemmed Persian words. The range of its lexicon is similar to that of *Bakhsh* I, adding names of countries and territories, specimens of flora and fauna, minerals, proper names of literary heroes, etc.

Bakhsh III (fols. 36a - 39б) defines simple (mono) infinitives exclusively, with preference to archaic ones.

Bakhsh IV (fols. 39б - 43б) defines Arabic words used in Persian, they are mostly agricultural terms, geographical and astronomical names, measures of weight and volume, also some accessories, etc.

Bakhsh V (fols. 43б - 50a) defines Arabic and Aramaic words incorporated into Persian to denominate accessories and utensils clothes, ornaments, musical instruments. There are also treated several ethnical terms, names of diseases, medicines, animals, plants, minerals, etc.

Bakhsh VI (fols. 50a - 51a) is a concise dictionary of Greek, Latin, and Syriac words; it gives appellation of the Church hierarchy and names of prominent Christian figures. There are also denominated Christian temples and monasteries, the Christian cult accessories, months of the Syriac calendar, accessories and meanings related to Ancient Greece and Byzantium.

Bakhsh VII (fols. 51a - 53б) defines elementary Turk lexicon consisting mainly of familial terms, numbers, utensils, names of plants and animals, selected verbs.

The last folios of the dictionary (fols. 53б - 54a) contain a small addendum entitled 'About Some Persian Words with Metaphoric Meaning'. It explains meanings of several Persian words and word-combinations of allegorical nature.

The ample range of the lexicon including borrowings from other languages and their respective subdivision observable in the inner structure of the *Zafāngūyā* are most interesting since it is one of the earliest attempts in the history of Persian lexicography to classify dictionary lexics, and at the same time to select into separate dictionaries Arabic, Turk, and Greek borrowings used in Persian. It is also remarkable that the author classifies the proper Persian lexics in three divisions. One- and two-stemmed Persian words are selected on the wordformation

principle. Persian infinitives form a separate chapter. The preceding lexicographers had usually given verbs in their derivative forms. The *Zafāngūyā* tends to give mostly archaic verbs in their main and derivative forms, sometimes the compiler marked the former one. Phraseological elements of the Persian language had never been treated in special divisions of the preceding lexicographical works, which was done in later ones.

The separate vocabulary of the *Rumi* lexics included in the Persian *farhang* may be, too, regarded as a novelty. Although single Greek words had been incorporated in a eleventh-century dictionary, *Luġat-i furs*, the author of the *Zafāngūyā* considerably enlarged the lexicon and thus created a kind of first *Rumi*-Persian dictionary.

Bakhsh VII of the *Zafāngūyā* seems to be the first attempt to define the Turk lexics within the frame of a Persian *farhang*. Nothing similar had been recorded in earlier dictionaries, while later lexicographers steadily included the Turk lexics into Persian dictionaries. This part of the *Zafāngūyā* is of special value since it may be interpreted as the earliest experience in creating Turk-Persian dictionaries.

The author of the *Zafāngūyā* fairly often gives Indian equivalents of this or that word naming them *hindawī*.

Thus our dictionary presents itself in a new quality, that of the first attempt to create a multilanguage dictionary in Persian lexicography.

Judging by the data available to us, we may conclude that the *Zafāngūyā* was the first Persian defining dictionary to break away from the traditional composition in accordance with the last letter, and to use the first letter. Later on this structural principle, a more practical one, too, became widely used in Persian lexicography.

The *Zafāngūyā* gives a larger variety of dialectal lexics.

Pronunciation is given in description, and sometimes even its variants are marked.

Business and colloquial terms besides words of literary usage permit a judgement that the author of the *Zafāngūyā* principally bypass the usual intention of earlier Persian *farhangs* which were limited to be a tool in reading Persian poetry, i.e. a dictionary of rhythms. The author of the *Zafāngūyā* has wider intents, that is to adapt his dictionary in some parts as a tool of communication with foreign-speaking neighbours.

There is also no doubt that this *farhang* pays more attention to the linguistic and lexicological aspects.

The present edition of the dictionary, *Zafāngūyā wa jahānpūyā*, contains a phototypographic part of the text in manuscript, an introduction to the study of the monument, a complete list of the vocabulary entries, a textual decipherment of two *bakhshes*, which were novelties in Persian lexicography: *Bakhsh* III: 'Persian Infinitives', and *Bakhsh* VII: 'Turk Words', and of the author's Introduction on metaphorical elements of the Persian language. The text of *Bakhsh* VI: '*Rumi* Words' has been published in a special article (see С.И. Баевский, "Румийские" слова в персидском толковом словаре "Зафангуйа", – "Палестинский сборник", Вып. 21 (84), Ближний Восток и Иран, Л., 1970, стр. 91-99).

In Addendum to the edition the text of Badr ad-Din Ibrahim's introduction to the *Zafāngūyā* in the Indian MS together with the list of vocabulary entries of *Bakhsh* I in the Indian MS are given. The latter restores the lacunae of the Tashkent MS.

ТЕКСТ

تیز دختر قرز خرزه یحک قاز بط قلاوز راهبری و بلغتی قلاوزر کوبند قوز هشیار
قیاس افغاب قدائش عقاب قلاش رش. قلاق کوش قرق دیده قلق خوی قورق دنبه
دوم قرلق بندی قباق کدو قونق کال قرق مادیان و قرقداق سیاه کوش قرسق قمک جانور
بوستیش سبیدیت قرنغق شیر کنجشک قولق آش زنه یعنی جیق قشق کنجه قرق جهل قرق
رنش قفلق حوض قلغق مشک قل باز و قزل سیاه قدن شکم قان قان خون و باد
را نیز کویند قفقن قنا قاغون حربزه قوه غورشین سرب قلن کره قیلن بلنک قوین خرکوش
قلغق قولسغق بارد. قولن تنک که در زین باشد قارغ دنک و عار عار و کارعان تجاوز
ارخشو قادن اندخر قرغره زاغ قرنجفه مورچه خرد قسعه کوتاه قره سیاه جهار دهم
که در آغاز آن کاف است کبت دوکان کرنج خشت ریکار میکذرد کریر بر کیر
کور مس نابینا کس ر کیش عورکرش زه کمان کمش معکس کوک اسمان کسک کلنج
کریک خر، کندک ناق کندک دماغ کبک شکاری کلالک کنکر کنار رس سر
وخنده کوکل یک سر کل سام کجا ببرم عید اضحی کیشه و برکستوان کیجه بیکاه کنج دهم
کلغی شه عروس کرکی بیشه کلاری نکاهبان کلدی امد کچتی کذشت کجکی یکذرد کیتی دو
کامدار کونه بانزدهم که در آغاز آن لامست لعرجیکر لاجین شاهین لاسنجی لاجه
منقر حام مرغ شاخ منک هزار دستکو جادید کونه هندهم که در آغاز آن یاست
لوحکاست بهر جیزات یت نخست نیت در رس لاوج و بلواح نیز کویند
وای رسول است بیج دریاچ تابه سر زمین بیکر کریبان یکسر بدوز بکذر ستاره یوز روی
بندش یاغی سبزه وجراحت یمنش هنداوغ بسنج وقت نماز خفتن یاشلغ جراحت دار

دلت کنیز دوزشتر هشتم که در آغازان راست روت آتش روغن توان توانا
ریوک بلندی نهم که در آغاز سین است سنجاب بوستینی است سوت شتر
سوکت بیع سیج موی سوج شادی سافنج اندیشه رسمور بوستینی است هوجر شراب سعر
کاد سفسار دله جانوریست سفر جانوریست معروف زسوز سخن سوکلمش کباب
سنجش مقابل شدن لشکر سبغ بوریا ستغ سوداسارغ زردی سعش سفال سرمس بر
سرق سلم سعق میش سفاق شکال سعرق کاسه سفراق نرگوند سمق فروختن ل
سفال رئیس سکال سنکین باسن شمار بلاسفان بیاز سامغ کاه حبوب سرندان کفتار
جانور سجفان موش سغن کوزن سفغان عقعق سواکن تذرو سکسن هشتاد سن ناپاک
سیکوباک سنکو تیزه سیرعونای سوسفرواب سفوپیمانه سولکنجه رمابی سرجه آب کینه
سمره سرمایی سرکعه ملح ساوجی سغابر سوسوی کاوش سغری کیمخت سفرجی باسبان
سعی سوداکر سهری ولایت دهم که در آغازان شین است شطو فردبان نه یازدهم
که در آغاز آن صادست صغور رود آب صنبی رود آب کوته دوازدهم که در آغازان
طاست طمغا مجلس خانه رطرنک طلاق سبرزل طغرل جانوری اذ پرنده گان درنده
یعنی شاه باز طرم باشه طاس فرغاج ی طغایه طرمطی جانوری معروف کوته
سیزدهم که در آغازان قاف است اقلاسب که زرد رنگ بود و برنبت او خطی سیاه
بود قراسیاه ب توغایب دلو ورسن قب برخیزت قت کحس قرت رخبین ج قوج ساق
موزه قرلغاج فراشتکس فنج کنجه لیزج قلیج تشمر تلاج رش وکام دراز دراغند طلای ل
قدر دیک درشت قرکمر قشتر استرقوجوج قوکمر اب قلاکه بزدی زندز قندز بوستینی اسیاه

قشر

ن قسطنطین نام ملکه که از یونانیان بود و حیران اول ماهست از تابستان گوید ششم که در آغاز آن
ین است الف سکوبا نام مردی از رومیان که در او معروف است ج هفتم که سوراخ فرج زن شکافته
قوی بهت از حکمای زندیق گوید هفتم که در آغاز آن شین است الف شلیخا ضحایه ترسایان گ
شماس مهم ترسایان ه شباط ماه رومیان و آن آخرین ماه زمستانست گوید هشتم که در
آغاز آن ه است س طور سیفوس بزرگ ترسایان گوید نهم که در آغاز آن عین است ر عنصر
نباتی و شت جون خاک و باد و آب و آتش افسانرا عناصر اربع گویند گوید دهم که در آغاز آن
ا است س فیلاقوس نام بادشاه یونان بدر سکندر و فیلق لشکر اوس نیز گویند و گفته اند
اوس امیرست و فیلق لشکر یعنی امیر لشکر و سپاه سالار فردوسی باغ بسیار درخت که انواع میوه
و گل و سبزه و آب باشد ف فیلسوف حکیم و مجرد گویند یعنی فیل دوست دارست و معنی سوف حکمت
یعنی دوستدار حکمت و جمع فلاسفه آید نبیا و فیلاسوف بود و نسبت فلسفی آید گوید یازدهم که در آغاز
ان ن ن است الف قسطا نام حکیمی است و نام کتابیکه از ابراهیم بدو باز خوانند س قیس امام و عالم
ترسایان ت قانون سار یست از ان بغدادیان و اصل هر چیزی در رسم قسطنطین نام بادشاهی
شهر قسطنطینیه شار اوست که دار الملک رومست گوید دوازدهم که در آغاز آن کاف است کشیش
محصر ترسایان گوید سیزدهم که در آغاز آن لام است الف لوشیا نام حکیمی لوقا نام شخصی گوید
چهاردهم که در آغاز آن میم است الف ملکا نام مردی که صاحب از پیشوایان ترسایان ف
مار یعقوب نام مردی که صاحب مذهب ترسایی بود ط محیط نام حکیمی ستان قرآن نام ترسایی که
در آنجا معروف مطران حاکم ترسایان و تولوحلقه آهن و گویند که ناقوس است و آن نایی باریک
تر ز ابد ترسایان ازا در دن و در برند و حلقها آهن بخبشاند ساسطوس نام مبعوثی از ان ترسایان

سبز کہ بگین سازند دافع برق ... ششم در شمنان ... برشانزده کونه است ... نخست کہ در اغازان
... است ... آب آخرین ماه تابستان است ... اسطقسات ارکان بعضه طبایع اربعه ... ار اول
ماهست از ربع اثار اخرین ماهست از ربع ... اسطقس ماده ... هر چیزی ... استق انجیل خوان
وزاهد زنجیر بوش و پشوال ... اول ماه رومیان از اخرین ماههاء حریف است ... از روم موضع
اقلیم وان ختم حصه از ربع مسکون جمع اواقالیم اندوان بهفت کواکب هر کشوری بکوکبی منسوب است
چنانکه بلاد هند کشور زحل و بلاد چین کشور مشتری و بلاد ترکستان کشور مریخ و بلاد
خراسان کشور شمس و بلاد روم کشور عطارد و بلاد ... کشور قمرست ... افلاطون نام
حکیمی یونانی ازعنون سازیست رومیان راکویند جمع مزامیر چون رباب و بربط و جنبک
طنبور و ارغنن کویند اکنون جامه ابریشمی چون اطلس ... دوم کہ در اغازان ... است
بریس کلیم ترسایان بطلیموس نام حکیمی در روستایی و نام بادشاهی بلیناس نام حکیمی کہ صاحب
طلسمات بود ... بطریق زاهد ترسایان ... سیوم کہ در اغازان ... است ... تشرین نام
ماهیست و تشرین دو اند تشرین الاول و تشرین الاخر و جمیع ماههاء ایشان را نظم کرده اند
... بابل دو تشرین و دو کانون و پس کہ ... شباط و ازار و نیسان و ایار است ... حزیران و تموز و
آب و ایلول ... نکمد ارش کہ از من یادکارست ... سه ماه ازین حریف است ایلول و تشرین
و تشرین الاول و تشرین الاخر و سه ماه زمستانست کانون الاول و کانون آخر و شباط و سه ماه
ربیع است آزار و نیسان و ایار و سه ماه تابستان است حزران و تموز و اب تموز میانکی از
ماههاء تابستان است کونه چهارم کہ در اغازان حاست الف خطیا مانباذ است کہ اول
اوراحطین ملک شناخته بود کونه پنجم کہ در اغازان حاست ... خانلیق عالم و عابد ترسایان

دا عبارت از بازست که لفظ دا بجای بار مستعمال کنند و الیک ای باز کنند و لفظ فا نیز بجای
و نیز فا زیادت افتد گویند فا دا کشتن ای باز کشتن ـ ولایت زمین ابا دان و روایی
کار و سمت داغ ـ وزیرا نک بر و اعتماد کنند بکاری و بر سوم روز از ایام عجوزه و شم ع
ودع خسته که بهندو یی گوده گویند ـ وناق سل و امق نام مردی عاشق عذرا و شاق
خذ منکاری در و یشان دشق بوستینی است از جانوری معروف در ترکستان و آن جانور صورت
روباهست و قواق نام مقامی و گویند نام درختی که بارش بصورت آدمی باشد ـ و رک جانوری معروف
در ترکستان و آن جانور از حشرات مانند سوسمار ست و اطراق او منقش ـ و سمه فتح و او حنا سیاه
که بدان خضاب کنند و گویند که سنگ سبز ست ابرد یدان کشنده و یکسر داو دارو یی است که بر ک سنبل
خوانند ـ هشت خشم که در آغاز آن ـ است هندباکنه و کنج نیز گویند با دمانو عی از ماهی
فر دست و با پهای بسیار دارد و بر پشت او خار ست ج هو دج عماری شتر ک هو بد یک نام شخص
از ملحدان ـ هیطال حوض بزرگ و بزبان بخارا مردی با نیرو و هیا طله نام قومی و ولایتی است
مال قافله ـ همطمان نوعی از جبوبست هیو قار نون مرده دشتی کلیت سرخ گونه ـ بیست نهم که در اغار
یاهست ـ یلدا شب یازدهم بود از آفتاب جدی و در عادت نخوست و گویند آن آخرین درجه است
از قوس و دران درازترین شبهاست و تاریک ـ یلنب گونه ار سنکهاست یعقوب سنگ
ر یعقوب شاه زنبوران ـ یلنبون سنگ خشخاش و گونه شراب ج یبروج سایه برک یدروج بیروج
و یمرو دنیز گویند و گویند ان مردم گیاست ج یافوخ تارکسر ج یتوع دارو یی از جنس گیاه و گویند
یتوعات بهنت است مادر بول سیرم عش لاغیه عطشیشا حلدانه ماهو دانه ق یرنداق بر
و فتحت و بسکون نون دو دکاندو دوال کفشگر یا خلق رو شنای یلق قیام یلنبم سنگ است
سبز ک

و در اشتباک گران کران رندان معانی بیخ انار دشتی و بعضی سنبل را گویند و معاذ گویند مرج
علفی است که بای را کثر می کردانند و نام جامه است مازیارج مار باره ع ملواح کفشگ که بدان
صید توان کرفت بر سر دام بندند مرخ درختی است که برگ او در تلاوی کار آید فرمار
اولاد و شاز مطربان منبر عنبر آمیخته ماحور خرابات موسیقار سازیست که شبانان زنند محور
قطب نقطه لب حوب که چرخ بر او کردد و ناف سمات و خط محور خطی است در فلک از شمال تا جنوب
مقرنس سنار مدار اهوی بای و سای که بر و زوبان پرواند کویند زوبان بابه و کلابیت
مقناطیس سنکی است اهن ربا و مغناطیس نیز کویند بهندوی کاسل ش مرر خوش مرز نکوش مر غش
نام مقامی در حدود عرب ع ملح زراندود و اندوده بچیزی و جامه که از هر لونی بر کاله وصل
کرده باشند مبیوق تنک در کینند و خیمه باشد ک مبارک کبوتر ل مغل کرز بینی کوبال
و درخت کلک که آن کونه از کندرست م مائم مصیبت مرک ملم حابه است افریشمی کویند ملح چینی
ن موقان نام شهرست مرمان دوستاره اند د موکدر دشتی ی مصطکی نوعی از علک رومی
است و انج بلون سیاهست علک بنطی است و بعربی مرغ عیسی شبرک کو بهرت بیشم که
در اغاز آن نون است الف نکیبا باد کنز و بادی که از هر چهار سوی بزد بینی کرد باد نشانا سنه
س ناموس کانه صیاد و دروغ و نام ونک و راز دار جنانک جبرئیل را ناموس اکبر کویند
ق سطاق کنز ل نار حل جو رهندی ن نظرون بوره سرخست بعضی کویند نمک دریاست
سمندرک کویند نون دولت بزبان بغدادی ی نقطی دیکی که سبز باشد و ببیاهی زند کرنه
بست انهم که در اغاز آن واداست الف و قابیان نکاه داشتن و حق چیزی بتمام کزاردن
و الا جمله جاهها افریشی اند و یا علت شدن و جاسوده بای شدن و عاء او ند و جایکاه طعام

روغن سه خانه و تخم سکان دغره کافور دارد و آنچ در خلاف بود ایلاجی گویند و بی غلاف فرعل و ملک گویند
قابله صحبت قواره باره قواره باز باره بفتح قاف و ضم فوقانی جامه است از ان عراق و
فرقوت موضعی است که این جامه آنجا بافند — پست سیوم که در آغاز ان کاف است
کیلا دارویی است یعنی کهیلا — کرنب رستنیه اوراچغندر بزرگ گویند و کرمانیز گویند کیب کنجاره
کات سماروغ کورات خانه زنبور کبریت کمکرد کلک بسته خانه مکرت سرکه کرکارت بنشواره کبوتر
نام بادشاهی کسوت نباتی است بیخ ندارد بر درخت خاردار و امثال آن که ساق او کوتاه باشد
تعلق کند و کسوتا نیز گویند کوشکنش کنجنج کشنه کیقبا دنام بادشاهی سکافور معروف دو گونه است یکی از
درخت سرون می آید اورا کافور جوانه گویند و دوم ملک میوشانید از جوب بیرون می آرند آزاد چنین
گویند کلک الحبار ستاره است کیکاوس بادشاه ایران از جمله کیانست کاوس نیز گویند کرفس اجمود
رود جوانی نغز جوانی خراسان و بتازی دنب الجمل و دنب الفرس و طحیه الیس گویند کف تله دری کورمایل
بنک و دانوره کعل کوهی کرکم زعفران کوبان نور بردین کروان کیاهی است که اورا قوت مفرحت
و مرغیست که بیط مانند و شب بها نخسپد کرطرخون مار مارسی عافر قرحا کاکون نام عورتی مادر اسفندیار کرت
افتین جرح افتین کودن اسب ملای کربه کوی کلخی جامه ایست سرمایی که در فرنگ می بافند کوشه
بیست چهارم که در آغاز ان کاف بزرگ است ب کیلاب تودج ت لنت شلغم ل لیلنج نیل لجلاج نام مردی
و امنع شطرنج لفاج سایه برگ ل لال کهک ف لخشان لعبتان یعنی مازی و خرکان لعقان
دریخ خوار لبان کندر لیف درختی دست مانند بسته میوه و تخم نباشد لاه باشد در عربی بندم
و در پارسی کسی را گویند که از کسی باک ندارد کوشه بیست پنجم که در آغاز ان میم است الف ماهیشا کیا
در آب باشد یه مزه مار فشتیا دارویی است کاسنی که بهندوی سون مکهی و مالیک گویند مرفشا بگرتک مشهور
وارد

آرزک قلابه و قلابه هم گویند قنج کرشمه و ناز و خود را کشیدن قنج دنبه سرزنده و در فرهنگنامه گوسپند
کوچک را گویند و بیاموزند او را خرم و قوح نیز گویند قوح شکل کمان در کناره آسمان برآید
آزاقوس قزح گویند و آمده است که قزح دیو است پس قوس قزح نباید گفت بلکه قوس الله تعالی گویند
قلنده زاک نیز قدا عدلخانی و این زبان تبطیست قباد درختی است یا خار شتر او را بجزد مکران ساکه
یاران نبار دو کتر جمع اوست قلعه طارزاک زرد قطر خرنظ قند نارنام شهریست قندرو شاخی از
سیاه قار سیاهیست و گویند تار سپید است و قیر سیاهیست قندز جانوری است کوچک تا
ارسک در ترکستان و ازوی بوستین است معروف قلقدیس زاک سرخ قندس قران که بهندی
کستوری گویند فیلوس شیاری قنلاوس نام مردی قنقس بضم قاف و نون و بعضی بقاف و واو قنقوس
گویند و بلغة قنقس است بفتح قاف جانوری است خوش آواز که او را هزار آواز نیز گویند و آمده است که
او جهت ندارد و هزار سال بزید چون وقت مردن آید آواز کردن گیرد و بنوایا، گوناگون بشمار
انگاه مست گردد و از مستی باگوفتن گیرد چندانکه از وجودش آتش خیزد و سوخته گردد و در خاکستر او بعضه
پیدا شود و ازان بیضه مثل او جانوری دیگر پدید آید بفرمان پروردگار حکما علم موسیقی ازو گرفته اند
قنقس کنش قربوس پیش کوهه زین قلاش لوند و بی ننگ پس قرقس تخم الحره قراط تخم نیلوفر
قاف زنده رندق قنق مهمان قرای دیدبان ک قنگ مرکبست باتاو و اسه هردو جای
معنی آنست که مهمان می باید و در فرهنگنامه قنگ بانون بعضی می بایدل قنبیل کم بهندوی کانبیله گویند
قابول چون داشت در عمارتها قلعل لحم انگبین قاقم اسب قهرمان فرمان دگانگاه قیطون نام مردی
قلنبان قواده قرسان نیز گویند قروان نام شهری در مغرب قطران کران وان واردی است
قیلاقه نام زنگ که ملکه بردع و اندلس بود قمره قمار قافله تنجم سپندان ماند تخم در غلاف

تب بانگ کند. عنصل بیانوش. عوام ادباش. عکان درماکه دران مرواریدی شود. غنغ غنوت
عوان سخت گیر. عوبانگ تیز و بانگ سگ. عقبه بوستین بره. عطه جاه بانگی که از جاه برآید.
عود قماری عودی است عتابا وجاه است مخطط او را خار عتابی نیز گویند. که در آغاز آن
است. غاسر نوش مصنوعست نوعی از غبار اسپاد نوعی از بوست گاو و نوعی ماهی که از انواع
السمک گویند. غلب درختی است مانند نبات عظم. غار گیاهی است که دانه او مقدار لوبیاست
برزدی مایل سرخ او مغز چرب بغبار ها و خمها شراب بدو بوشند تا مجاورت او شراب
خوشبوی شود و بیاه نکردد. غندق نام مقامی است که تیر آنجایی سخت نیکو شود.
غدرک سلاحی که غازیان بوشند غزالة فلک آفتاب. غاریقون گیاهی است چون
جون او را بشکنند جرم او همواربرون اید و کرانها همواره. غبیت یکم که در آغاز آن
است. فاخته زخشان. فحت ماهتاب. فرخ جوزه ماکیان فیلد هرج. در حضض آگویند
بلبل و آن بر انواع است دراز و کرد. فقاح گیاهیست و بویکی فلفل بعضی کل او حرا گویند.
فرخ جوزه برنده. فابید مانند. فریبر نام مردی و عورتی. فرش جنبر فطیوس تبک
یعنی بهتوره. فلفل بلبل و آن بر انواع است دراز و کرد و یکی فلفل اسپش گویند تخم سهجنه
و بلبل مویج بلبل است. فرفنون نام دارویی است فسلاغیان قومی اند از زکان صحرا
نشین کز از علف کاه بعلف کاه روند فرقدان دو ستاره شمالی نبات بعضی کبری گویند بیت دوم
که در آغاز آن قاف است. قلیمانج بزبرزد و سیم بعد کداختن بایستد از خشت قفاسکا انگور
قرد ماجوب بارها باریک است یعنی زود و بعضی گرد و انم قمر اشعار افتاب قلیلا فازیغه بعد.
ب قرقوب نام مقامی است جنانک قرقنا و شوشتری هر دو جاه اند که درین دو موضع می باشند

قلاب

استن ونام شهریست کرآنجا جاهامنقش بافند در ترکستان دارایش ونگار راطراز گویند طغاز
جربک کوی وفسوس کنده طاوس جانور معروف طاقدیس صفه بادشاهان نقش مشکل
طاق طوس ولایتی است ونام مردی طغشقوق کشنیز دشتی طمطراق طاق رم طرکویند وطم
چیزی برکرده وطراق اوازی که سبب فرح باشند ومجموع عبارت ازو کرد فرست طلق جبر بستا
ازمعدنیات که بهند ویی ابهرک وماک گویند طبک پوست خرمی طرم پسکه طارم خیرگاه
دخانه دکنبد وسرا برده وبام طاقترم تکلف وداب وخویشتن نمایی طلسم حکمتی ساختن
درچیزی وتعبیه انگیختن وتمیه طغان نام بادشاهی طرخون جوبه است سخت سرخ وگویند
که سرخ مردست وبعضی گویند تره است طرخون بفتح را درختی است بعضی گویند عاقرقرحا یخ
طرخون کوهی طرخان نام بادشاهی طرنجبین ترنگبین طرارگاه ویاباف طبابچه خانه
طاره جامه که برپرستان می بندند لعل وسبزینه دستار چه علم شهر دهم که درآغازان
طاست طبنون استخوان طبان یاسمین دشتی نوزدهم که دراغازان عین است
عنقا سیمرغ وچیک عذرا آتشکاره دوشیزه وسنبله دانک زردبان کجه بتغیر فرهنت برد ومکاری
معشوقه وامق عاشق حاجی طرخونست نبات اورا کلیلی باشد چون شست طعم او زبان بسوزد
عطسیتا بخورم مرض علاج حرزه سرخ میانه اوسبید عوسیج کیا هیست چون خشک شود ازاضریع
گویند در عمود کرفش عبد نام سرودی واغش بندوقت است عالمگیر وچیزیست که بهند ویی
سحکه گویند غنجه مورد بعضی تخم مورد زرا گویند عیار زازدی وگوهر ورک واسپیکه هر سو
رود ازشاطر عزیز بادشاه معروف بمندس عروس بانوس عفص مادون ق عندلیب نام
مقامیست عمق نزدیک عرک سازلیست گویند که طنبورست عروسک پرنده ایست معروف که

نام دلایتی شنبن باشد معروف است دانه او بیخود ماند بعضی گویند درختی است خارسیار دارد و نما
قوی اند افتاب بیست ☆ شمه هر هدوری که منقش باشد در سقفها و بالشها و بسترها
و آب کرها و اینجا از اکمل گویند شوشبسته و علامتی که سرکور نهند شفریه داروی است در
رد که بحرکت ربایند ☆ بانزدهم که در اغاز آن صادست | صلا افزودختن آتش
برای رفع سرما یا زعامه و اوازی که برای طعام کنند ☆ صلیب کیتی و زنار که ازاجلبا
گویند و وجوب که در رفعت میدارند و ان جهار گوشه است که بنازی عصافیر الراعی
گویند ☆ صفدر صف درنده صنوبر درخت جانوزه صبر گیاهی که بهندوی گنوار گویند
صبار میوه درختی است طعم او بترشی خرما هندویی ماند صنبر دوم روز ایام عجوزان
صولجان چوگان ☆ صلابه سنگی که بران آش کنند ☆ صاحبی جائه باخطها رجوع بسری
صنابی اسپ می کون دگویند صنابا آنست که اندام او سیاه بود و سرموی او سپید و خشکی
نزدیک بود ☆ شانزدهم که در اغاز آن ضادست ضحاک نام بادشاهی که معروف است
☆ هفدهم که در اغاز آن طاست طیمولیا کل خامه است طغرا فرمان بادشاهی است
طلب کردن ازمردمان ☆ طامات سخنان از جبه دراست ☆ طرفوت کشیدن
مانند فطر بسرخی مایل بعضی تلخ و بعضی شیرین گویند و بعضی گویند از جنس سماروغ است
طهمورث نام بادشاهی از باستانیان که دیو بند نر گویند طمغاج نام بادشاهی
و طرز دکیاهی را گویند و آن شکر کا معروف است ☆ طبرزنام زمینی و بلاد است گویند طبرستان
جنانکه ترکستان طنبور کدو طوطی اشد و آن سازیست که گنگره گویند طباشیر داروی است
هندویی تواکهر طراز کرده بر زر طراز نقش و علم استین و نام شهریست که انجا جاها منقش و علم
استین

دهقان مهرکشاورزان واصل رود دیهکان است ودلفین حیوانیست آبی که جثه ندارد ودرکردن باریک
دارد درآب تیره دشور قرار کیرد ودندان بزرک دارد بهندوی بولو کویند درقه زره
دادی نوعی ازحبوبات دهم که در اغاز آن است ذب نفع ذلان نکاهداشت
درانج حیوانیست مقدار زنبور برنک زرد نقطها سرخ جون او ابکیرند بتوتف بول
اندازد درق کیاهی است مانند کندنا کوهی ونبات رو ذیل نبت باغ بکری است
یازدهم که درآغازان است رتیا جری است جرم شکل نقطها
مقدار عدس دارد ازاشاریخ نرکویند رعاده ماهی است در بلاد مصر جون کوشت
او برعضوی بهندی خبر کند وحس او بیرد وجون در دلم افتد کشتی را از رفتن باز دارد
اکرچه ملاحان مبالغت کنند راتیج ستد روح ریاح رجله بعلة الحمامات راجله
نیز کویند بهندوی لونک کویند رواصیر جار باس ریباس دارویی که بهندوی جکری کویند
رقاع میوه است مانند جوز الطی باشد مکر انکه سراق شکافته باشد ولون او سرخ
مایل ز رواق بالودن شراب اب راوق واو دق بالونه کویند دوازدهم که در اغاز ان
راست زرقطونا اسپغول زوتینا درختی معروف بعنب سیمند ونهو هر نیز کویند
زرقا دارویی است کویند زرغاش ریم بنیم کوسپندان که در ارمینه حاصل میشود وزرقا
حک یکی از کوزن میشود تولد او بر دنبه میش وکوسپند باشد زرباح مور باصفح
ف زرنیق زرنیخ که بهندوی هرتال کویند زیبال شیر بند زهم زهم خوی کشیف که متشح
شود از حیوانی که او را ارباد کویند زافدان زاهدان جایی که نطفه میکیرد وبعضی زرم
کویند زرکین کن آهن که بر در زنند وحلقه بران افکنند زقه دارویی است که بجکازاد هند

ازان جدرست ششم حدرام ... جاورس کاوس ... حست ملفظ توست بلوطرا کویند
جزع مهره یمانی ... جرموق حسلان جلاقی کمان کروه ... جلجن کلنلبس جاوبدن کاوزن جلبان
ماش سبز ... جازه شتر با قوت که بران قاصد کنند ... ششم که در اغازان
جیم بارسی است ... چهار طاق خیمه است چقاچق اوراتبر ... هفتم که در اغازان حاء
حطی ... حمد قوقا دیو حاما میوه ایست شکل خوشه خرما دشاخها درهم بافته بوی مانند بوی
دارد ... حرام مغز نجاع را کویند ... حصص بفتح صاد دار دبی است که بهندوی رسانجن
کویند ... حواصل برنده ایست ... حلزون صدف نخاک یعنی کهنکه خردون جوانی
است مشابهت کرشه حمدان ران مرد حلقه زن طالب را کویند حمدون بوزنه
خشم که در اغاز آن خاست ... خطا نام شهری و ولایتی در ترکستان آنجا مشک خیز
خرابات طرب اباد را کویند ... خندروس کندم رومی ... خوط مهردیه ... خورنق
نام قصر بهرام کور که سمار بنا کرده بود خنجاق نام ولایتی است ترکان را که ترکان صحرانشین
باشند خرقی سبندان دانند خاقان بادشاه چین و سمرقند و هر بادشاهی که در ترکستان
بزرگ تر بود خراطین کرمی است از کل پیدا می آید بتازی امعاء الارض و نجمة الارض نیز کویند
خندقیون قندلیت و بعضی کویند مجوز است ازادویه معدوده خامالاون سبندمعرب
خامادون و خامالیون نیز کویند خلدبرین یعنی بالاترین ... خنوشاخ افعی یا ماهی که اورا ال
خوشکاره خوش کار و کویند نهم که در اغاز آن ال است الف دیه عوریا کیاهی است که
هندوی دانق کویند دست خطرا رویی را کویند که در آخر بود ... دهلیز دلق زنده
دریاق تریاک دال زینت دغل آنچ بیامیزد با چیزی دم درعم نام مقامی دوم درخت مقل

خودروس کیاهی که ملت سندر ها نوده کویند تخم او رساق باشد چون مالیده بوی
خوش آید اساسیس مانوه دی ش ایا غوش کدر دستی اگرش فرزندی راکو بند سرا کبود
یغاز دو جنس که بتر کی قرده کو بند ق اشق صمغ اشر عارست وبعضی عصاره خشخاش
راکو بند اشق دارو یی که بران موی ریزانند اساک فرع و بهر دو را یکجا استعمال کنند
فرع داسق = اربک نام کتابیست ازان مانی نقاش وانک مس روی کداخته کو بند
سرب که بهندوستی سکار سسار کو بند آسفیل سازدشتی بهندوی سدمکر کو بند
م ابیم نام وردی وبوستان شداوبن عادف ارمغان تحفه ارجای بیارند سانیز کو بند
اسارون دارو یی است سدبکر کو بند افیون عصاره خشخاش افستین صاروبار
مروه کو بند ابنیون لحم دالان رزک الکن کنک وبسته زبان استودیون سیردشتی
ابتین نام پدر فریدون ارمن نام موضعی است اشنان کیاهی ازجنس شوره کیاه ازو
سازند افتیمون زیره رومی سرخ و بیرست افاربیون تخم زنبون دشتی اسپلان
کیاهیست که بهندوی مورسکها کو بند الجره تخم انکن افادیه عطر باء بنائی جون قرطل
دوار جینی وخوانجان ومانندان اروه درخت شنجار افرجه نام زمینی است دربلاد
مغرب آره اوازه کو بند دوم کدورا غازان باشد الغباخورا آن بانزده روز که در
سال بخت کرمت دیاخور نیز کو بند ت برکاست بومادران مدعاست تبر کو بند بیخ
برنگ وان دارو یی است بسیار بیخ بخ است ره حرمرا ولرباست بهت جانوری است که
اورا نهزار پای کو بند یا بیخ بابونه بنفشه بکسر ب بنفشه وان کلیت بیخ بنک انکه مسی آرد

هرکه گرفتن ... هاتف آواز کنده هرف اماج که برزمین نهند که هنگ هریرن ... هول بانگ
کردن هول بانگ ترس بیم هول لبنه بیکل صورت جیزی ... اهام مهتر بدم سخت پیر ... هجران
بریدگی کردن ... پیت هشتم که در اغازان باست خیدیمضاد دست مهتر موسی علیه السلام
که سوخته بود و اورا بیجه شده و ان سپید و روشن بود و برنا حنازن ... ملحب جوشش ... قارع
رع ... بنج در سخان اینجه ارتازی وسطی و دری ... بریت نه کوزه کرنه
... که در اغازان الف است ... ابر سایه متلی اقاقیا سکلگر امیا اهکان زا کوبند
اتلسما نقل جدزر و نقره و حاس که در کداختن بانج ایلیا بیت المقدس و نام حضرت رسالت
علیه السلام ابانا نخورش ... اصطرلاب ترازوی افتاب وان تاسی است که بدان موازنه ساعات
بشناسد اربب واروی که ازابر مهین کویند اسرب سرب که بهند دبی سیسه کویند ابر روت
سلم رخ وسپید کاورا کنجده خوانند مانند کدرست عبر روت نیز کویند اورب بود زنت اقاقیا
کیاهیست که بهند دبی کاس پل کویند اغوزه نمودار مانند دجاشنی اتیم نغرک اسنجه ارمرده
اسفلاج سپیده ... اسفناج سماج که بهند دبی بالک کویند سبزه است معروف د اکلید کلید
اجود جوانی بزرک که جوانی خراسان کویند ر اغیار جمع غیر کنایت ازغیر دوست اسقنقور
انک پیضه بهنک صد رنک بهند ازوماهی باریک متولد شود سقنقور نیز کویند اکسیر داروی ساخته که
بدان زر و نقره شود اکر قتل مرد انبر دارویی است یعنی مارس زرک اصطرنام نشهر یست
در بلاد بارس بلاس امر جهارم روز از ایام عجوز از زر سرکر طبع ونام بلامهر علیه السلام امسر
کوه اتش که بر رنک اسمان است وانراجرخ نیز کویند اماس کوهری که بهندوی هیرا کویند
اطلس کرک دره وکرک رنک وان جامه ابریشم است و درم نقش وکنانه اسکندروس

کباس

جنه میانه دریا لاخسته تماج لمسته نهاری لعاة ملازة تلطیط محوش سره لحمه بود کریاس و کوشت کریدار
دهند لخلخه کوی عنبری باخوشبوی امرجوش عود قماری و مشک داری و عنبر اشهب و کافور رماحی
لوزینج لوزینه لمح مکرستن لطمه التیس بنا بیست که در زمین در هم بافته باشد و گویند که کیاهیست که
بشمر ماند خنده تها باشد شاخها او میان تهی باشد برخی مایل لف لف زود فرود و خوردن لبق زیا شدن
لسان الجمل زبان بره مراتم فرو بردن لکن زبان اورلحن آواز و دیو بازی لاهی بازی
کننده بیت چهارم که در اغاز آن میم است مهیا ساخته و موجود باشد مطرا تازه
و اسکار احد انیک نخبه مذاراا هستگی ب منصب صدور و جای نصب کردن منتصب برده مغراب
رحمه موکب باره لشکر و سوارگان خاصگی ت مهمات خبر کرده شده مطعم کوشتابه فرداب
خوردنی بمازان یعنی طعام برهیزی مسافت مفاصله لغت عرصه که میان دو حد باشد معرب کل خ
و منزه نیز گویند محفه محمل مشاطر آینده عروس مشابهه مانند و منزلت و مرتبت طلعه کنجه
مساحت نبودن مکانت باجاه شدن مرجیه تاخیر کنندگان محاطره گرو بستن مخاطرت بگرو نشیدن
سعت قوت مراسله نامه و رسول فرستادن مشابهه بلاقه کردن مضمره دوعنا
مارج آتش ج دود مسخ منگ رمنشاره محضر حکم نامه منقار خایک آسیا مقمار میدان
وجای کردن منشور فرمان بادشاه مسرکلده مسمار میخ اهتین موتمر پنجم روز از ایام عجز مصطفی
الحکم ششم روز از ایام عجز حص مصوص فرع بابرکه بر ورده حص مخصوص مجمع مبضع نیز مضع
جای صف و نیم میم با کلید مکر صف کشیدن محرف پیشه ور منصف داد کر ف مطلق اسب یک دست
و یکپای رسیل مرد راه رو بین ملاک سنگ سلایه ل منقل زنبیر منکفت دان منال اسباب
و یافتن و ستکه محمل کرده منجل و اسل محفل اسب ملکت و یکپای سبیل منوال طریق مندل عود در مسوک
مسبحه

کان شدن فلکه بادبیسه فوج بودنه فطر اسالیون وان نوعی از سمار و غشت قبض
وابرد بخشش فسق بسته فرق جدا کردن فرق جدایی فوه روس دارا فوه الصاعون نیز
بست یکم که در اغاز آن قاف بست قطا سنگ خوارکن قامل الکلب کرب
قصب نی دجاجه باریک ازا فرنیم وکویند کتا نه است قراب بنام شمشیر وکارد قتب شاهانه
فلاحت سنگ حمان قینه کرکل تطینه ادیم لعل قرنه بوست درختی که طعم او بحو قرنفل باشد بعضی
کویند پوست درخت که بدار چینی ماند فعاله بد برفتار کردن قله سر کوه دسیو رزک وحمی که در
موازنه دویت وسیصدی آب بکنجد قضاعه سک آبله یعنی قدر قادة خار مغیلان فیلوله نیم روز
خفتن فجیه دوستی قدید کوشت خشک قندحنار نواد فلسیان قنفذ جکانه نخ خار
قطا والحمار حیار دشتی قطیر بوست تنک که غلاف خسته خرمای باشد قار بوی دیک
قرام کیاهیست ربان بکرده وبعضی تانوخ راکویند قسط داروی که کوهه کویند قرط کوشواره
قسط بهره قیراط نیم دانک قراع کده وقاع زمین قفلق بی آرام وخایل قتال رکن
قرن ستاد خبک قسطان کمان قرة العین مردم دیده وکرفس ابا قران بیوستن دوستار روبرنج
کویند صاحب قران انک در سال ولادت او رصل وستری را قران بوده باشند قرافه ریزه زر
قلعه حصار قبیله جماعتی از یک پدری قلی شخار کوه بست دوم که در اغاز ان کاف است
دکساد نارواییدن حکر کوسفند بش دستار کرده انهکه از کلکل سر سینه کعدل لومن
کفتی دوستاره اذکف للخصیب وکف الملحا کردان کیاهی که در اقوه مفرحی بست ودر غشت
که بیط ماند شبهای نخشب کاهن فال کوی کرکر از فخشیروان وجزاو باد شاهان دیکر راهم کویند
کاه سر جمع کرکونه بست سیوم که در اغاز ان لام بست الف لالا دفشنده بالدو جنک شدن

کاو
کاوستن دارد ... عمید خواجه ... عرعر سرو عین النور درآن که یکی از منازل است عین البقر
چشم بعضی گویند نوعی از انگور گوهست دعین العجل نذر کنید عیار ناپاک وشب رو عیار یکسو عرش
عصیر شیره و شراب عسر انهاکه شب کردند ... عیوق ستاره بر کنار کاه کشان سوی
راست عیوق الساروعراق ولایتی معروف وان ایران زمین است وعراقین عراق العرب که
ازآن دجله است یعنی دجله بغداد وعراق عجم که ازین سوی است یعنی شیراز وعراق استخوان
خانده رانیز گویند عروق مارد رخت بسته خون معرد رو نباشد عمق رزق ... علک کندر
عدل برابری عدول گشتن ... عمدم برگ علقم حرره ... عنوان نشان وسرنامه عرین بیشه
یعنی جنگل وپستان ... عشقه گیاهی که ازالیلاب گویند چون ازوی چیزی بمذیر روان شود
وان گناه بر درخت پیچد وقتی که برودرخت بخدرخت راخشک کند وطراوت وتازگی ببرد وگلها
زرد کرداند واورا جعل المساکین گویند علکه جانوری که بتازی عتعق گویند وبعضی گفته اند که ان زاغ
دشت است ... عصافیر اراعی گیاهی که اورا صدبهوند گویند عادی بیداد کر عماری کراده
گویند ... غ نوزدهم که در اغازان غین است الف غراوروشن ب غاب بیشه ت غرامت
تاوان دارشدن غصه اندوه غالیه روغنیست خوشبوی وسیاه دگویند مجموع خوشبوی
ازمشک وعود وروعن کربان یکی کنند ... غضنفر شیر شرزه غوررنشیب غرکارنا ازموده
ط غلیظ برگ زدن ... غلیظ درشت ... غزالفلک آفتاب ل غزال اهوبره غزل
معاشقه وحکایت جوانان غین فرقین غضن شکنج ی غنی غافل گویند بیتی که در
اغانه آن فلاست ب فم الکلب نام ستاره است ت فاغیه گل خطاجی خوشنهاد بود
آبرو گلها شکفته فاغیت گویند فتنه شور وغوغا وبه قرار وشسته شدن فراست راست
کاف

بانگ زدن رمیدن بیرون کشیدن نسیدن نهادن نهفتن پنهان کردن نکوهیدن نابسندیدن
وزشت گفتن آسرزش کردن نواختن سرائیدن و بانگ زدن وخوش کردن وبرآوردن سائیدن
نوازیدن بودهفتن نهادن بنیاد نهیدن بود نوفیدن جنبیدن نهیدن اندیشه کردن وغم خوردن
نوازیدن نواختن وخوش گردانیدن وسرود گفتن گوید بیت یکم که در اغازان
واوست دشکوفیدن جلدی در کار نمودن واخیدن ازهم جدا کردن درزیدن اختیار کردن
دشکریدن رحمت کردن ودیدبدن جاره جستن گوید بیت دوم که در اغازان باست نشستن
گذشتن واوختن بنیاد اخشیدن بود وبازیدن گرستن ودر بعضی فرهنگنامه مگرستن اهیدن زود گذاشتن
وترک دادن وفروانداختن هوختن بیرون کشیدن وآمدن دبیدا شدن بنیاد وهویدت بود
بازودیدن فرومان وجیزی چیزی شدن هوشیاریدن جاروابغایت نشسته شدن گوید
بیت سیوم که در اغازان یاست یازیدن توانستن بارستن توانستن بنیاد وبازیدن شود
یازیدن قصد کردن وزدن وانداختن وبیرون کشیدن وانکار کردن وبرسیدن بجنبش
جهاریدن در سخنان تازی بمعنی عربی بر بیت نخست گوید است گوید که در اغاز
ان الغایات الف ایوجلا گودک که خس بخورد اصابع العلاری از انواع انگوریا گوید
بی استان لازیب کیای مالوف ملک اطغار الطیب ماسخن خوش که بهندوی جنبن کهر گویند
افواه الطیب کم گاه را گویند اشهب اب وشربت الیهات فلجمنک را گویند ابو الملیح جگاوک
زرد ام الغلاید نشار ستان زدن را اشقر اب سرخ اب سرخ بزردی وسیاهی
زند وفتن دوم رنگ او بود احفر اب ریزه او فرکنده بغل او فرشنگ بربوی اذن الغار
صبح او جون گذرنین باغ او را مخورند ایام العجوز هفت روز ست سه روز از اخر ماه شباط

وبعضی کاف بارسی و مفتوح کویند کشتن زراعت کردن کشتن کشادن و نکشتن و این هر دو را بارسیان کویند
کوشتن بارسی دغرغله کوفتن بنیاد کو بنیاد بود کالیدن قوی درهم شدن کبودیدن فرفتن
کراسیدن تباه کار و پریشان شدن کفیدن ترفیدن یعنی از هم جدا شدن کفتن از هم بازشدن
بنیاد کفیدن بود کراحیدن بانک کردن ماکیان وقت بیضه کردن یعنی انک کاک کاک
کند کیبیدن از جایی بجایی کشیدن کردیدن سراستن کویند کردستانی ماکشه که سراند کلکنیدن
کافتن ـــــ هفدهم که در اغازان کاف بارسی است کستردن فراز کردن بنیاد کستردن
بود کزیدن بیش و بدندان کرفتن کوفتن کرختن بنیاد کزیدن بود کرویدن بدیرفتن در نهادن
و بدل کره بستن و استوار داشتن کجیدن راست در درامدن کجانیدن نیز کویند کزردن جاره
جستن بنیاد کریدن بود کو ـــــ نوزدهم که در اغازان لام است لوشیدن فریب دادن
وزوتنی کردن لوریدن دوشیدن واشامیدن بعبارت ماوراءالنهر و بواو بارسی نیز
کویند لخشیدن لیریدن لمیختن لخشیدن افتادن کو ـــــ نوزدهم که در اغازان میم است
مریدن جوشیدن ماستن بعضه جیزی جیزی شدن بنیاد مایدن بود مکیدن جوشیدن
مجیدن حریدن وجنبیدن مجیدن دیدن وخرامیدن موجیدن کریستن مانندن بسان
جیزی کشتن وکذاشتن ورها کردن موکیدن حریدن وباز کردن کو ـــــ بیستم که در اغاز
ان نون است نازیدن فخر کردن وبخه ترسیدن نیز باشد نشاختن نشاندن بنیاد
نوریدن بود نوآمیدن نالیدن واکاه شدن نهاریدن خوف کردن نامشیدن ازهمه
جیزی بریدن نوشیدن سخن درکوش کردن یعنی شنیدن کوبنوش یعنی بشنو وشنیدن
دیکر نون نیز کویند نوشالیدن ازکین ملکیش شدن نوالیدن مالکندن وجنبیدن نوآمیدن

جراحت و جران بنیاد شنیدن بود شاریدن تراویدن شکوهیدن زیباشندن بزرگ و سیدن
شکوخیدن سرامیدن و هیبت زدن شغفتن شنیدن شخولیدن بانگ واوآز کردن که بتاز
صفیر کویند یعنی سیلک شخیدن از جای فرو فریدن شاشیدن باب شولیدن شوراندن کوهه
می شولید یعنی شوراند شاهیدن بزرگ شدن و بارسایی کردن شخلیدن سیلک زدن
شکیبیدن صبر کردن بنیاد شکیبا بیدن بود شکافتن بریدن بنیاد شکافیدن بود شخالیدن
خلیدن بود شکیبلیدن شغفتن و دیوانه شدن شولیدن متحیر شدن و درمانده کشتن کوشه
چهاردهم که در آغاز لای غنی است غریدن خشمگین شدن غنودن خواب کردن غریدن
بانگ سخت بخشم زدن و از درون بجوشیدن غاریدن غارت آوردن کوشه پانزدهم که
در آغاز آن فا است فتریدن حریدن فرسودن سخت سوده و کهنه شدن وکاهیدن و ضل
بدریدن فرغاریدن چیزی باب تنگ ترکردن فنودن غره و فریفته شدن فالیدن و بفتح
فا نیز آمده است فرسایدن مانند شدن فنالیدن نشاندن و رخنه فرمدن فسوس آوازا
کردن فالولیدن را سر شدن یعنی دور تر شدن فلخیدن بنیه اروانه جدا کردن فلخودن همان
فلخیدن است فرهختن بنکوه یاد آب شدن فرون شدن یا اب و جران فلخمدن بنیه زدن
فسائیدن مالیدن اب کردن و رام کردانیدن جنانک کویند مار فسائید یعنی افسوس
کری و بهره و منفوح نر کویند فرومیلیدن کداشتن و بیکندن کوشه شانزدهم که در آغاز
آن کاف است کاشتن کرداندن و تخم رخنه کافتن شکافتن وکاویدن بنیاد همان
کاویدن کافتن کاستن کم و برکم شدن و نقصان بدریدن بنیاد کاهیدن بود و کزاریدن
خراهیدن کزاردن همان خراماندن کوالیدن بالیدن هر چیزی از نهال و درخت و شت
و بعضی

دوختن دوزیدن وگزاردن واداکردن بنیاد و وزیدن بود و زیدن نهم که در آغاز آن راست کردن
از خشم آلود که نرم نرم با خود سخن گفتن و رهیدن بکسر را افتادن رهیدن گریختن رندیدن رستن و راستن
پنجیدن ساختن و الکختن و ناخوش شدن رهیدن خلاص یافتن و سه دهم که در آغاز آن زا
است زدودن زنگ دور کردن و پاک کردانیدن زراندن صاف کردن زهیدن افتادن
زمودن نگار کردن گوید یازدهم که در آغاز آن زا بار سیست ژفیدن ترشیدن و بتاز
وشف گویند و جنبیدن گوید دوازدهم که در آغاز آن سین است ستودن وصف کردن
در بنیاد ستایدن سجایدن نیک سرشتن سکالیدن اندیشیدن و خواستن سستن
جستن بنیاد سستیدن بود سوختن کردکردن یعنی در اوردن چرس بنیاد سوریدن بود و ما
بار سیم گویند سرایدن اواز کردن سرود گفتن و حکایت و وارد دن مرغ و خواندن
باواز سنتن تراویدن و سوراخ کردن بنیاد سفتیدن بود سختن وزن کردن بنیاد سختیدن
و سنجیدن بود سنجیدن بترازو وزن کردن شکرون رجستن ستوران سکنجیدن تراشیدن و گرد
سرفیدن یعنی اواز بگلو کردن که بتازی سعال گویند سفیدن زیبای اوردن سرودن زراشیدن
و وه رکردن سازیدن ساختن و راست کردن و در خور آمدن سجیدن سرمایه
بجایدن و بجایندن هم ازین است و بعضی بشین معجمه گویند سیزدهم که در آغاز
آن شین است سنجیدن لغزیدن و از جای فرو خزیدن و گناه کردن گویند فلان شخیدن یعنی
از خوش فرو خزید و بلغزید شکر فیدن اسب و ستور در سر آمدن شکر دن شکستن بنیاد
شکردیدن بود شمیدن بهوش شدن و رمیدن است شوخزیدن زراعت کردن است
شمار دن زمین باره کردن شدیار یدن نیز در زمین جفت راندن شفتن جکیدن و تراویدن

باشیدن رختن و کردن بالودن خلاصه جزی کردن بالیدن افزودن بنگاشتن نقش کردن
بوسیدن سنودن و امالیدن بزولیدن بسودن پژمرده شدن برسیدن خزمنگار
کردن و صاحب جزی بخشیدن واندوه کردن و گذاختن گویند بخشان لغه گذاران بروان
مدمدن نصیحت کردن گوید جهارم که در اغازان لغت [redacted] تراویدن رفتن است
بالا اندک اندک و گویند نرم جکیدن است و تراویدن نرگویند توختن رنج از کسی بکسی
رسیده بانی بار بدور ساندن بنیاد توزدن بود لغه دوختن تریدن بیرون کشیدن
نرنجیدن گرفته شدن و درشت کشتن تراشیدن هموار کردن و درشت کشتن تراشیدن
هموار کردن و خراشیدن و انگختن و نگاشتن تناسایدن خوش شدن تنبیدن جنبیدن
گوید نجم که در اغازان جیم است جستن طلب کردن بنیاد جویدن بود جستن جهیدن
در بنیاد همان جهیدن بود بر جستن رجستن جیم گوید ششم که در اغازان جیم باشد
جهیدن میل کردن لغه جانی علیدن جرویدن جارجستن و دویدن جغریدن تر سیدن
و التفات کردن خندیدن لغزیدن و افتادن جرنگیدن او آزکردن نجیدن سنیزه کردن
و سرزنش گوید هفتم که در اغاز در جیری در آمدن خراشیدن تراشیدن و بوسه بر شدن
خندیدن بضم و فتح خا بر جستن و جنبیدن نیز گویند خندیدن بفتح و کسر خا خابیدن خستن
زخم کردن و خریدن خشودن و رودن خلیدن جستن و در رفتن خابیدن بدندان رمش کردن
گوید هشتم که در اغاز آن دالست درخشیدن درخشیدن روشن و تابان شدن دوشیدن
جنبیدن و بضم دال نیز گویند و امیدن رو در جیری شدن و برابر جزی شدن و آخیدن
از هم جدا کردن دیده ورشدن نظر بر جزی انداختن و ندیدن از خشم مجوشد و بندی مکوید

میان درخشت کردن او رویدن جمل کردن افریدن شکفتی کردن او رندیدن فریب کردن
افریدیدن زیب دادن افندیدن خصومت کردن افریدن سخن بشنگ گفتن اباد اندن
بیهوده آمدن انبریدن برکردن انگاشتن دانستن وگمان بردن بنیاد انگاریدن بود او رندیدن
افکندن واز اینجاست که بارسیان نام نهند کرداورند و شیراوزن کرشه دوم در اغاز
آن بناست بنا بیدن بکداشتن بسنجیدن قصد واهنگ کردن وارستن برآرمیدن رمیدن
براشیدن فروفشاندن براختن کداختن درشتاب ورزیدن بود جنابک کداریدن
بود بشکولیدن بشیدن بوفتن بهوکیدن شکفتن جلدی نمودن لخشیدن کراریدن بخشایش
هم کراهیدن است بشکفتن فروبردن در بنیاد ساکسدن بود بسعیدیدن ساخته شدن
بشوریدن لعنت کردن بشکفتن سرباز زدن ازخوردن سکدیدن بود بیختن درهاندن
در بنیاد بختیدن بود بر خندن بیغرمانی فرزندم مادر و پدر را بسودن دست زدن
بشکلیدن رخنه درافکندن ردیدن ازراه دور شدن کرشه سیوم در اغاز ان
است بردا ختن انگیختن ترک دادن وارستن وساختن ودور کردن سردارشان
یعنی دور کردن انسان را در بنیاد برداریدن بود برکشیدن فروفشاندن وباشیدن
یعنی برکردن وبخود کشیدن بحال کرداندن بالاییدن افزودن وزیادت شدن
بسندیدن ستودن وخوش آمدن بند اشتن کبر کردن ودانستن وگمان بردن در
بنیاد بداریدن بود بستودن میل کردن بزه بهیدن بارجست کردن ودر تخص شدن
بصحبت کردن بیراستن دباغت دادن وارآسته کردن بداندیش باشد خواه بکشیدن خواه بریدن واز
بنجاست ناخن راندن راناخن بردی گویند و نرگویند فلان سبلت نه سزاید یعنی نه براند

بکردن بنبه انگنده یعنی بنبه رکرده و پنبا کنم یعنی برکنم آهنجیدن افداختن گویند آهنجید و آهنجید
انجیدن بیرون کشیدن انفنجیدن حاصل کردن و جمع آوردن گویند انفنجید و انفنجید اغاز
اغاریدن فروشدن نهم برزمین و نگ سرشتن و وکلت کردن افراندختن انفختن و کردن
در اصل اندوریدن بود اغالیدن تر کردن بوغلاندن سخت رشوراندن گویند هردو
اغال کرده اند یعنی یکدیگر شوریدند و تنگ فراگرفتند آنخختن کردن انفاختن نرگویند اوسخن
بانگ کردن بنالش زاری آوردن واوزلدن نیز گویند اهختن بیرون کشیدن و برداشتن
در بنیاد اهازیدن بود اختن یعنی اهختن است در بنیاد ازیدن بود اندختن بناه کردن
افراختن برآوردن و برکشیدن و بالا بردن که در بنیاد افرازیدن بود افردن اگر همزه حذف
کنند یکسر فاگویند افشاندن برتاب کردن چنانک استن و دامن وجون همزه حذف کنند یکسر
فاگویند ـــــ اگر دستم دهد روزی که انصاف از بوستانم ؛ قضاء عهد ماضی راشیب
دستن افشانم ؛ افشردن شنیدن واگر همزه حذف کنند یکسر فاگویند روابود فشرد دهند آمودن
برکردن بنیاد آمودن بود انباشتن برکردن در بنیاد انبازیدن بود انشتن دیوار شتن
در بنیاد اشودن بود انغدن کیب کردن آرامیدن قرار کردن ارمیدن هم گویند افراشتن
یعنی افراختن است در بنیاد افرازیدن بود و نیز همزه ازهر دو حذف کنند و فارا گردهند افراز
آراستن و خوش کردن والایدن افشاردن شبیدن و فشاردن نرگویند از بدن انگ کردن از
بویدن اشیار کردن و بانگ زدن انبازیدن برکردن بنیاد انبازیدن بود ارستن توانستن
بنیاد ارید بود انگیختن بیدا کردن و دور کردن و کشیدن بنیاد انگیزیدن استیهیدن خاص
وستیزه کردن و بغیر همزه نیز گویند از بارید زاکندن اماون ساختن و برکردن بنیاد اما صلح ارید

گوش و در فردوسی است هم را دو هم گوش هنرمند نام کیا باد است کم در سیستان و زابل
هکا میکر بازگر هفت او رنگ بنات نعش وان رواست هفت او رنگ مهین و هفت او
رنگ کهین یعنی بنات نعش کبری و صغری و او رنگ لحف است و او از هفت ستاره صورت
گرفته است هفت رنگ از آنیس زمان حمائل سرمه و سرخی و مانند آنی هزاردستان بلبل
بعضی گویند فاخته و صحیح آنست که از بهندی سهرهی گویند هفتخوان راهی است در هفت منزل
میان ایران زمین و توران زمین در آن راه جز دو کس نرفته اند یکی رستم دوم اسفندیار او
را هفتخوان عجم گویند و هفتخوان از آن گویند در آن راه هفت عقبه بود در هر عقبه دیو درگذشت
مهمانکرده بود و بعضی محل نوشته است در راه هفت منزل جندان مردم نگشت
برای دو کان کوبی خوانگردند اسفندیار فرستادها مادر آن نام پادشاهی هفت دیان کیا
در بازی خطی و بارهه خیری و خیرو نیز گویند هزارخشان کیا هیست مانند خوشه انگور مهوه بوست
گران دارو در دباغت بکار برند بازی از فارسی گویند هوشارزه اسب بغایت نشسته
هزارچشمه مثل دروزمنی است و گویند هزارچشمه سرطان است و آن نوعی از دو ملهاست در میانه
دوشانه بیرون آید و سوراخ کند نفوذ باطنه مهتاهر روزه پیوسته هفت نه اسباب رفاهیت
عروس هزارخانه انگ میانه شکنبه باشد هزاربای گویند معروف جنباری سیت گویند
بخش سیوم در نخستین بهلوی دری در آن گرلاتها برون آید و شاخ شود بعضی انگ بهنجار
مصادر است بر بیت سه گویند و آن بهار ندارد و از انگ در افواه بهوندت بعضی یک حرف و آن نهاد است
تعریف نخست در اغاز آن الف است و دو آن بجیزی گرفتن چنانک زر اندود و گل
اندود و اندایدن در گل کردن و مالیدن گویند گل اندای بعضی گل مالیده اگندنی بر کردن گویند الکند

گو در زنام بهلوانی که نیسه کاوه آهنگر بود کاو دشتک از جبولیت جون بوست او دوختند
بعدش مقشر ماند و او را دبوشتک نیز گویند سکاو جشم کلیت زرد و گویند بوسه کوجک که بر شال
دم کاو بودن کاو اهن سمار کاو و وزن چیزیست که بتازی جاویزن و بهندی روین گویند
میان زهره کاو با بانج کلکون کلرنگ و ابسه که رنگ تن او سرخ بود و سر موی او سپید بعضی را سرخی
بیشتر بود و بعضی را سپیدی کل انگبین بوستی معروف گره گردان بازی خراسان کرانا هوا ک
دهیلو گویند کورخان نام بادشاهان در خراسان ۵ کورشکاو نه کفن در دکه بتازی بتاش
گویند کدرنامه جوانی که کلو بنده بنده بزرگ بمرتبه کاو و دوشه اوندی که در دوشیر دوشند کرکدز
کرک رنگ را گویند و جامه که از اطلس گویند که گوشنجه گوشش خرگ جنانکه فایل گوید
بیت ـــ گر جه صد با پنش دارد ای برادر گوش خر لیک اندر گوش کس یک با نتواند نهاد
کلگونه سرخی و سپیدی کردنای بازیجه ایست که پسران بکردانند یعنی لتو و اک سرخ و گویند
کردنای آنج کودکان را بدان رضن امور زند و انرا خیرکیر نیز گویند و نرمای است که می زنند
بتازی دوامه گویند کشنج دشتی کیاهی که از انا لکی گویند گوشماهی صدف گوشه هندیم که
در آغازان لام است ب کدرب نام بادشاهی بدر کشاب د گورکدنه که از اسپل
ولب آب کدیده باشد و زمین بکردان کوشده و انرا سیلاب نیز گویند رکوداورد به
رکحش بزرگ و گویند دبه روغنی گوشه نهر دهم که در آغازان میم است الف ماخولیا خلل دماغ
و سوداخام و مالیخولیا نیز گویند مشکشت باخه د اری سفید پستان روز از ماه
ـ منوجهر نام فریدون بادشاه س مرزنگوش کیاهیست بهندوبی موسا کنی گویند کل او
کبود مصفات بتازی سرخوش گویند ف نامناف دایه شیر مری زبانک خوب کلان

شهد نشان فرسنگ و سر راه نهند فراحک سر کردن فرومایه ناوان و مکسه باز دم
که در آغاران کاف است کهربا مهره که بر قان دور کند و بوی خوب آید کشکاب اشامی
معروف کشتاب نام بادشاهی بود اسبندیار کوشاسپ اسلام و خواب کرزاسب نام
مردی کرد کارنگ همه از دست کشتیرلات روبنه و مسینه و مانندان که بار زیر بندازند
لجام بر بندند کبک انجیر دراج سپید کند و ارمرد مرداده و وداما و در فرود سپید است سپاسالار
و مبارزد و لاور کهتر طامیست که در جنوات نمک و سیر و روغن باندازند و بخورند و کامکار مرد
کام راننده کارزار جنگ کننده پیر فرتوت و حرف کرسار بند کرس کهن سیاوش نام
مردی کجلیز کی معروف و جانوریست ابی بهند و یی بنبنه کویند کارکاه فلک بعضه کارخانه
فلک ایهمان را کویند کلاسنگ فلاخن ل کرد نکل دیوس و ابله و بد اندام نیز کویند
و بعضه بکاف بارسی کویند کنجه تول نام برنده است کان ریم آنک او را قوس الله کویند
ن کوهان تفصل بعضه بواد بارسی کویند کهکشان خمره کوردین کلیم کلاه زمین ماهتاب
کدبانو عروس خانه کبزرک و صاحب خانه باشد کارنامه جنگ نامه تاریخ کذامیه
موی مادرزاده مکر کوه آفتاب کدونمه قبنه که بدان شراب خورند کوهاموی نام بازی است
کرنای بوق که بهندوی بسهر کویند کاسموی موی خوک کوشا نزدهم که در آغاران کاف
بارسی است کور آب زمین سپید بعضه سورستان بارکستان سپید که از دور آب نماید و بنا شد
بنادری راب کویند و بعضه بکاف عرشا کویند کنکد رهج هیت المقدس کوشتی اهیم بدانج کوشت
بریان کنند کرکه بید جنبانیدن پدکر آوزند نام مردی کرد باد بادی که بر مثال اسپاکرد
کرآشیر نام دلایتی کندنا کوهر کیاهیت و کویند که علفت کرنج بشیر شیر برنج کلنار کل انار کرسنج

شتران بخورند و اشتر غاز بفتح همزه نیز گویند بهندوی جانواسه گویند شبدیر جنسی است از اسب
و علم اسب شبدیر اندازه بستان ـ شب نوش جامه خواب ـ شبان فروک فرقوان گله
دوره خلی است که این جانور دیگر است شبان فریب نیز گویند شب چراغک کرم شب تاب
و فرشنگ ـ شب اسک شب انگاه یعنی شب شفت رنگ شفتالو و در فرهنگنامه مثل
شفتالو سرخ و سپید باشد شالنگ کردکان گردن است و شالنگ نیز گویند شب رنگ
اسب سیاه و نام گیاهست در بیابان سیاه وام بوی ندارد ـ سواز بان مرد فصیح
و بیشتر فرهنگیان شتر ا رگویند شبستان انجاکه شب کنند و خوابگاه را گویند ـ
من نالهکنان زغم تو شب ـ او خفته بناز در شبستان ـ شنارستان شهر و گونگ نیز اوزن
نام مردی ـ شتر گاو زرافه و شتر گاو همزه مضموم نیز گویند ـ شب انگاه شب باره شبرنگ
شب گاه انجاکه شب کنند خانه و غیر خانه شب غاره جای که سبندان بر داری و نصفی
برامچه گویند شادگونه نهاله جامه خواب شبرنگ آنچ جغوات ابدان دوغ کنند و شبرانه نیز گویند
شترگربه یعنی ترکیب مخالف شاهانه معروف یعنی نخ بنگ شاه گره معروف یعنی زمیره بهندوی
ماره شب بره خفاش که در شب بروی شب گویی کلیت زرد و شاهپوی عنبر شترمای کیاهست
که رک او بپای شتر ماند بهندوی کوشه سیزدهم که در اغازان غین است ـ غرلور
اوردو سه رکعتی غرلورا نک نیز گویند ـ غاله فلک افتاب ـ غاوسنگ حونه که بدان
کاه را پرانند غاه رنگ بمعنی زرک ـ غله وان انجاکه اهل دکان بسیم نهند و غرگاو
گونه از گاوان وحشی وان در زمین بدخشان و مکان بسیار بود و غرگاو نیز گویند گوشه
چهاردهم که در اغازان فاست ـ فرسنگسار علامتی که ازان کرده معلوم شود یعنی میل که از

سرکوهک گیاهی که بهند دیرکو گویند سرمک بازیی که بچگان بریکدیگر سوار میشوند
سایه برک گیاهی است جون کوسبند و شتر ازو بخورد خواب بردی مسکر است و ازبرگ دبیخ
او آبده بیرون آید در آفتاب بهند منعقد شود و بتازی ازا الفاح گویند سرهنگ فاند و سرشکر
سرانجام عاقبت کار یعنی آخر و غایت سمدوم بفتح دال دوم سرخرد و آب گیاهی است معروف
سبیدوم صبح یعنی وقت بامداد سرسام زحمتی است که در سری شود و سرمایان عمامه و مقنعه
و خود آهنین و جران سمد جین باقتات انگور باشد که بباع مانده بود سکاهن سرکه کفش دوزان
که از اهن دقند سازند و بدان چرم را سیاه کنند سکبینان و سوهن سمد سلان عناب
و از اسمد سلان نیز گویند سکزن بهری است جنانک نمک انداز و سیرو کرسرای جاودان
انجنان سک انگبین گوشتی است معروف ی سمی خانه سیلی و عاریتی سرا سیخته پخته و سرشته
یعنی آشفته معرب اسمه سرنبر گویند سرجاره سوزن که بدان کرد روی زنند یعنی سوزنبانبود
زرین باسمین که زنان مقنعه سر بران زنند یا مقنعه محکم ماند سرزره کیاهیست خوشبوی
سدبایه کرمی معروف یعنی هزار بایه را گویند سرشوش سرپوش جون دامنی و جران سرابرده
رده و سرانجه سیرچره سیدالم یعنی رنگ ابسپایی زند سیرپاوه کیاهیست شاهی مربع
برگ او کرد و متفرق سنگ دانه حاصل مرغ و نام علفه که بهند دیبه کلنهی گویند
دوازدهم که در آغاز آن شین است الف شیر بهاست و بجان ب شب تاب کرمیست
خرد سبز گون پشت باریک جون انگر آتش نماید و با در باد کان او را اجراغ که خوانند
شناور آشنا کننده شنگار درختیست خارها بسیار دارد و دو میوه گردو سر فرو دانه جنان
انجیر شنازی عرف گویند شهریار یا دشاه شب یا دجر را گویند شتر خار گیاهیست معروف
شتران

ی روغن خوشی روغنی انگ نام درمیان روغن بریزند ریا وروی توشه آنج از سوغ بیارند
برای دوستان کرسنه دهم که در اغاز آن زا است الف زبر باطعام است خوشه سیاه
زرنیخ کیم زاد خوست بیرسال خورده د زشت باد عیبت کردن زراوند نام دارویی است
ف زرد واف طبیل دور اسد دزدوی است که نهزار دستان باشد م زاد شم نام دارویی
زرمن راه دسیاه زربان مروزمان زنگه شاوران نام کوهی از کردان وموبدان دمخصوص نام
بهلوانه فردوسی گوید د زاد خوبهرسال خورده ه زربان ره نام دارویی است وگویند کان
اسبغول است بتازی لان الجمل گویند زرد کوی افرا کننده برخلق وبهتان نهنده زره
یحی جامه است سبز از ژنبی مثل ابافت یعنی آبا رداده کرسنه بازدهم که در آغاز آن سین است
الف سبیل باطعام معروف یعنی شور باریخ ب سرخاب رنده است وماهی بادام
ت سرگذشت سراسیمه نهفت انجمان سین دحت نام زنی ح سرای سپنج خانه عاریت
واین جهان ح سراغوچ سربوش که بتازی غفارت گویند ح سنگ لاخ زمین سنگستان
سرشاخ جوبها که بدان بام خانه بپوشند وسرایشان بیرون بود د سوسنبر گیاه سیلاب
کند آب کیر راگویند یعنی جایی که راه سیل برده باشد وکنده د آب ایستاده سرای جاوید انجهان
ف سگ انگور گیاهی انگور دستی مبهور گویند ویعنی گویند سگ انگور گیاهی است که
بتازی عنب الثعلب گویند ه هندوی کاول وکتوایی ویعنی هندوی پوی ویعنی آمور گویند سنگسار
رجم کردن سوسمار جانوریست از خوندکان سه راهو که بیابان مردان وزنان از بهر فریب بخورند
داورا هوس نیز گویند وبهندوی گوه سنگسار نام زمینی است سیاه جانوریست در آب که
نهنگ گویند سردار سرور ومهترش سپهبد سپهدار نهفته کشنده سیاه سرزنش ملامت وعتاب

مکردار ل دار حال درخت و نهال نوشاندهٔ آبشر سقف بود در خیم بد خویه و کوبند بدیان
و جداد دار رسان بتم که بدان جامه را رنگ سرخ کنند دس مدن مت سیوم روز از ماه
در آسمان راه کهکشان و ندان افرن خلال و را فرین یکه گاه و نام دار دیی در اکوان درج
دستار خوان سفره که بدان طعام خورند دلومان دار دیی است ه در بر و خشم و ندان کاو و مال
ه دنگ لاله ابد که از نادوان مازین از سر ما مفتر و دو دا له باریی است و ان کرد بر گشتنت در باریی
و این را دو دله نیز کوبند و بهان دره فاره دال بپوره نوعا از فراشنگ است و در فرهنگ مبر
دال بوره با عرسنا کوبند درخت سنبه زنبور سیاه که جوب و سنا را سوراخ کند بهندویی لهسور کوبند
در کامه خواجه وزاهد در اکامه نر کوبند و آس کاله عصار گز و داس در سرایه و بعضی کوبند عصا
ترکش و زاکاه بداندش و خشم الوده و مداکه و دراکه نیز کوبند دست انبوه یه غلوله عطریات
مرکب که بدست میدارند بتاری شمار کوبند و مغزه تنه و م و بنیاد و هر یه اسباب عودیان
یی دکوبای عنکبوت دار بوی عود خالص یعنی خلاصه دار چینی دار دیی معروف دوست کانی
بیاله شراب که دوست از دور خود بدوست ایثار کند و در فرهنگنامه این را مرده کاناهم
کنه اندکوست نهم که در اغازان راست ه رود آرد و صاد را آنش کرسرود کوی و مطرب
رود و اورنام رود ست زرسن باز طایفه بازیگران س ردی تاس رو من ش زنگ فروش
ابریشم کرد ابریشم فروش ف رود کشف نام مقامیست ک رایش حوک خنجر بر که در کلوبیرون اید
م رود زم نام لب یکیاست ف راه کهکشان راهی است که در آسمان شب نماید از اعرب
مجره خوانند و بارسیان اسمان دره وره رو سالک کوبند ه راد ماده انکه دکتار حلت
کوبند و بعضی بکسر و او کوبند ره ان خواه کدا دریو ه روزمره بدایخ روز بدز را بند رکشیجه رئیس مرو نعنعه

هند و بی کنر کویند کلهاد ان سرخ می باشد خوا فره آنج بدان روز بکنذ اینذ خاکینه خایه رزرا
کویند خرزنشه بلندی راکویند فرهده ستوربند و خربان خراسه جوی کوازواب باز
کیرند و ورعش بیندند انکاه ازین ان بندکاه خوارخوار می بالا آید و خوار به بوو خرمهسر
مهره کهها خارجینه الی نیلک زون کربناری مقاس کویند خامیاره فازه خرکاه خیمه
خیش خانه خانه از جامه خیش راست کنند سرو باشد خرجینه زنبیل و ماجول بزرک که
دران هر چیزی باندازند و خرحن نیز کویند بتازی حرج کویند کوسفند هشتم که دراغازان
والت الف ده کیاه و هقان و مقدم و خوط دیه یعنی رانه که کمتر از رای باشد در هوا و لخینه
یعنی معلق دیه غور یا کیا یه است معروف بیخ او میخورند و بعضی جوب نام بازی ولاب
دلوت دیوحسیت کیا هی است بتازی حند بوفا کویند و در حج بیت المقدس یعنی بخانه
راکویند دیوکلوج بجه دیو بدل کرده بهندی جایسره کویند دیولاج جایی دور از اباد اسنه
که آنجا ادمی نباشند و کویند چراکاه موضعی و مسکن دیوان باشد د درآباد خشم الوده درینذ
درو فاصله و معرکه میان دو ولایت باشد دام و دو مرکب حشرات زمین راکویند و بعضی
فرق کنند دو هر چه دو دست و دام هر چه حشرات است د دو بیکر جوزاکه یکی از برج است
دیوداریا کیا هی است که طبیب کار بندد و دیک آوار بوراردی بهر بانز دهم روز ماه د دراز
عیب و خشم الوده کویند در راز بندیان یعنی کران دندان افزار بوزار دال بوربیاع سنه
کویند از فراسنکه است س داس و لوس ابناعه جوند خراب ساب و نفران فاش و فاش
باشد و سماس سیاکه بدست کرداندس دندان بریش خلال و دندان ربر بنر کویند
ک دو داهنک دو دکش دم کرمک صبح نخستین یعنی صبح کاذب و دم کرک هم کویند ذراسنک

کر بتازی قنفذ گویند ☆ خرمسخ رنگی از رنگها است ☆ خود خروج تاج خروس ☆ خانه
عرد خانه تابستانه خار سپیدار رویی که باد اورد نیز گویند بتازی قامت و بهندی
دهیاه گویند خک اردار دختکه خرشید افتاب رنگکار اسفاخوار رواج
کورند کنند مرد مرده و نام حفاری چنانکه مطرب بنفشه اینده بسرود خرکرنام بازی است
که ازالو باموگویند حوالبکر مطبخی یعنی طباخ دخوان سالار خیار خرداروی که بهندی
کدگویند خرسوار همان شب نره خرکواره جو بستی باریک که خرازتند خانه بردارینی خانه
مدار و خانه سازنده خرخره ولایتی است در ترکستان که آنجا مشک نیز دو
مردمان جابک وزیبا و خوبان سرخانه دیس بهار و خرش خنده خرش سخر و فسوس
یعنی خنده بافسوس داشتن بود برکسی خرکش خارکش خرگوش نگاری معروف خلیدن
بیضه خرخوک کیا ہی که انرا بهیل گویند خبرد و دکه کری است که ازاسر کین غلطانک گویند
و بعضی هزار پایه را گویند خرگوشک زبان بره وان کیاہیست اطلاق باز دارد خالکما
نام بازی است که ازاخر کرکوهاموی و دودالهٔ دخرزنده و مرده نیز گویند خرجنگ
نیز بابرل خرغول زبان بره خرحال و غلیت که بتازی کری گویند سربالاکرده بدار دم حلقه
جنم جنیح حلم جثم بنجال جشم ن خوش دامن خشو یعنی خزخجون نام دیوی ازدوده شیاطین
ولنغ حادوم مضموم است خزب کلان نام دارو یی است خارمغیلان درخت گلرخون
سیاوشان دارو یی که بتازی دم الاخوین مادرد گویند و بعضی ترکان ازاگویند که
ساوشن راکشته خون ریخته بود ند وانجا درخت برآمده خرانکن انگبین نام سلاحی است
☆ خود خرزه تاج خروس و بوستان افروزدان کلیت سرخ خرزهره صعطل و بیهقی

تیرماهی نام داردی است کوشنج که در آغازان جیم است الف جوز بویا میوه معروف که
بهندی بیل گویند ب جاماسب نام مردی وزیر گشتاسب واو را حکام اسب نر گویند
د چکر الدعیب حاتو سبار دنام گشنده دارائت جند بند سرخانه جوانیست که موی
او مانند موی ذلدلست ر چهره بردار صورت کرش خوشش چوبست که دست ندارد جوز هندی
نیز گویند سبید و سرخ باشد بنازی سلب گویند ش جاه غوک کیاهیست درمیان آب
باشد بنازی طحلب وبهندوی سوال گویند ه جوشن سره طعامیست معروف ی جادوان سرای
سرای انجمان جاه نخوی باد شاه جوانوی نام مردی گوشنم که در اغازان جیم باشد
الف جوزه لوا غلیوا یعنی غوره رباب جگر جوب سبز کباب و بفتح جیم اول عرضا گفته اند
جسکال خرست مالیده یعنی طعامیست کرنان برغن و شکر مخلوط کنند ج جهار آخشیج چهار
طبع جون آتش و باد و آب و خاک کرازامیزش ایشان موالید بکانه پیدا می آید بر ترتیب سته
وجنبنده یعنی جمال و نبات و حیوان ر جور بوردروز جاه نور خاک آهن یعنی کزک اهن که
بدان دلواز جاه کشند جهار مهره جوش جهار باکش نخست از استه و مسند جوب کش آنج بدان
دانه پنبه کشند ک جگیر کبد و احکان ک هر جنک ان حک که سوبان سازند جشم اعل
بکون جشم که از جشم کمرده جشم اعول بکون جشم کمر بستن م جشم سام نعوذ و جشمار و ایخ
برام و در باع برای جشم زخم نهند یعنی زخم جشم ه جوب ماره مالیه که بر کوکنار مالند و گویند کونه
دیگرست از ساز بزرگ که سکه گویند صرد و بیه انک تر نگه کرده و حکر لوی گیرند بتازی
صهارب گویند ی جل الاغ غلیوا زه بجیم عرضا گویند چاه جوی خار و لوکش یعنی خار
ازاهن که بدان دلو کشند کوشنم که در اغازان خاست ف خار نبت جانور

د بانگرد فرو آوردن کرنجه را گویند یعنی جنبل و از اد سنگر نیز گویند بیل مرد و جنس از امرود
کلانست - بیشار دلیل که بر طبیب برنده ان پنشاب است که بشیشه کنند روز مدار تیغ
گوهر دار برستار کنیز ک یعنی خدمتکار بای افزار نعلین و کفش و هر چه در بای پوشند
س برمکس بلارک را گویند بیل گوش کلاست بعضی گویند نیلوفرش گش خدمتی بیار موش
پنجی است که بتازی عنصد گویند بیخ گوش شیر است که بیخ تریاک دران می افتد ب بای ناف جولاه
ل بار سال سالی که پش از سال گذشته بود با بیل بیاله است معبری که در صورت بای
بیل باشد سلاحی است در زنگبار م بیل هم نام مردی است تجه مرم گیاهی است که
مریم رضی الله عنها وقت وضع حمل دست دران گیاه زده بود مانند بیخ انگشت شده بار دوم
دو لال که زیر دم دارند ن برسیاوشان رستنیه ایست مانند کنیز دشکوفه و میوه ندارد
برگ مانند کرفش نزدیک جاه بود بتازی شولبار گویند ☆ باشنامه انگ او را بنه گویند
با جامه همان باشنامه پنشکاه جامه باشد که در پنشکاه خانه بار کنند بیخ بابه سرطان که بهندی
کلکره گویند پنش کاره خدمتکار بوست کاله جیرت که بتازی ازاصره گویند لشت مارده
صلیب بوده برنجیده شده با جاه جولاهان که در وی بای میکنند و می شینند
کوشه چهارم که در آغاران تا است رنجه سیاه چوبست که هند و بس رودله گویند
ع تار بیخ نیز که هوا را تاریک کنند ترنگبین گونه از نوشت ☆ تب ماره تب لرزه
که از بزرگ شدن سبز زاید تر رده فعاله نگردانه علان دانه یعنی دانه علاف و جرجیر بانجانه
کرم خانه دان خانه ایست که ابشیشه میکنند یعنی خانه که با شیشه بود و دران شیشها
می نهند با شعاع آفتاب در وزندی فلک میان دو کوه یعنی دره کوه و تنگه جبر

نیر

آتش کاهیست بروشنای نیسابور و از برزین و ادر برزنی نیز گویند باد خون جای باد گزار
باد یان پیش و پس گرسبات باد مان نیز گویند بو ماد ران نام دارویی و بو ماران نر گویند
باز دان اوندی که محصل دو سیم می اندازند مار دان اوند شراب و بچه گوجر مزاده و باد و بتاز
باد روح گویند بهندویی هری ☙ باد افراه باداش یعنی جزا و عقوبت و این را باد افراه نیز گویند و
باد فرانیر با نیر استعمال کرده اند با فره فرفره را گویند کبکان باز مد وان جویکه بود و شته
در میان کرده دا زا ناب می دهند دمی کرد انند بهندویی سمرکه گویند و نیز بکبکان بان بوند
داوا زرخم باد بگرد د بهمنخه اول روز از بهمنی ماه وان عجم را موسمی بهت درین روز جشت
کردندی د در طعا مها بهت سپید و سرخ در انداختندی د در فرهنگنا مهاست که ان موسم
دوم روز ست از بهمن ماه دران روز طعا مها کردندی وان درست زست و در محل آن
پنجم روز ست از بهمن ماه بر رده شاخ برنا مه عنوان یعنی نشان که در مکاتبه کنند بر سنه حال
بر رسته نبات یعنی گیاه باد آبله اله هلاک کننده که بهندویی لوت گویند باد روره
جامه کهنه و انگ مردم بکلدار د بدا می باد آوله همان باد آبله باد رسه آنج بر جوب جمع
کنند و آنج زنان بر دوک کنند وان حریست بنازی فلکه گویند برنا نه کلچه یعنی قرص بهار
بنا بلند را گویند بزبان بهدی مادر دوک گیاهیست رکمانشکافنده و بوی تیز دارد و بعضی
شاه تره وان را مادروح بو به نیز گویند برجسته در هم امده بود یعنی رمرده باد هرزه
افسوسنا که دزدان برای خواب صاحب خانه کنند رحمن کاه گرسه ح برحوالی کرک
پشیم کر دراغازان ماه رابست ب نایاب طاق دبن اب د حوض را گویند د رودگ
ماپاب طاقت گویند فلان با پاب فلان ندارد یعنی طاقت ب سوراب نام ضحاک ماراست

جون در آب اندازند در خورد بنازه اشفنج گویند و دیگر نام طعامست معروف که بتازی سفنج
گویند ابکاره اشناغ است معروف و نام دارویی است گرم و دوم که در آغاز آن با است الف
باد بوراروز نگه برخ باد نهند تا باد در آید ازا باد گیر نیز گویند بدخش مدخش و اب معرب
گداخته و بدخشانه را بدخش نیز گویند بوعارست یعنی سنگ که بوی مشک دارد میگیرد
باد اورد گیاهی که بتازی شکاع گویند و بهندوی دمیاه بر و مند توانا و بر خود دارد و خورم
دگلیاب و صاحب صره را فرمند نام دختر کشنا است ماربد نام مطرب خسرو پرویز
باد عرموضی را گویند که در ان عارت باد از هر جانب رسد و ازا باد رس نیز خوانند یعنی باد
گذار و بعضی باد عد باد ال گویند باد سار باد گرار و سبک سر بزرگر کشا و رزیعنی مزارع
باد سرفرزه که بهندوی بهر کر گویند بلاد در سوه معروف که بهندوی بهلاوه گویند بوتیمار حانوت
سبیل که ماهی خارک گویند بوآزار بوزار یعنی دلک ادرازکه بتازی نامل گویند باد ابجر در صحاب
معروف بید ابجر درختی معروف که گونه از سدست با یکارانک با بخانه راست کنند ان
بوستان افروز گلاست سرخ شکل تاج خروس و گویند که ان ضم ایست تند باد کش رسن
سدموش سدلیست که اورا گربه گیرد بوفروش عطار بدکیش بدکردار و مدگنت نیز گویند تل کش
سلاحی است که بتنگ مشک سنبل و فرنفل لبنا نه و زه کرده بعضی بلنگ مشک و بیا بارسی
وکاف بارسی دگر با گویند باد رنگ ترنج و خیار و هلاک بسرا هنگ طاف ل برخول کبر
باد رنام سرخاره و صفراکه بهندوی ازابت گویند برند کام مراد و بالا پنه دهان ن باد بر نم
بهندوی بکهه گویند باد فرزین باد عزندراگویند چنانک قاسل گویند مصلی بهاد فرزین
کش حوا در عرب ریح الدبور باد ترن باد شرقیه گاه ازا باد صبا گویند بزرین آتشکده یعنی

آتش

الغت نعت افدستا نیکوترین ستایش خدای عزوجل و کلمه رکب را هم افدستا گویند
آهن ربا سنگی است موصوف بتازی مغناطیس بهندی کاسک گویند در کتب انتخابه
که لهراسب برآورده بود دمغان مه برسیدست ارد بهشت و سیوم روز از ماه مهر است
افتاب در ثور بود افتاب برست کل نیلوفر و بقلمون انهنجفرست آنگ بدان زمین را
شدیار کنند دلمکند ابکیر را گویند استخوان زند جانوری است از برندگان دهای را نیز گویند
اسدو دسنبل یعنی جهر دا فزاید کار بدیدار نده باشد آمارکه گیر محاسب یعنی گرو مدگیر
نیز گویند آرزه گیر گاه کلکیر اندر آتش گرگاه کلکیر یعنی ماله گر اندا شکر نیز گویند اسکدالاخ که
راسب و توشه مهیا کرده دارد یعنی رسد که از بهر شتاب وی بهر فرسنگی و نیز
اسپی و توشه در راهش دارند تا از یکی فرود آید و براسب دوم سوار شود بهند و دناوه
گویند آهون برگیر را گویند که در دیواره یا زمین نقب رسد یعنی نقب زن ابکیر آبدان را
گویند اشتر خار نیاده است که بتازی حاج گویند ارمان خورخر من خلد را در افروز
آتش افروزنده و بدآنچه آتش افروزند گویند که نام مرغیست اشتر غار گیاهیست که هندوی
جواسه گویند اهوبره فلک آفتاب اشتخوان رنگ استخوان زندست وان نامی
است ن آبدستان افتابه ادرگون نام کلاست برشکل آتش در سرخ و اورا ادریونه نیز
گویند اسکورکان نام برنده ایست که بتازی شورگویند ابکستان گرگان کوه از انکور یا ون
کوه است اورمارکان نام ولایتی است نزدیک تبریز گرآتش کرده مغان آنجا بود و اورا دکا
نیز گویند آمره مواهن کارسبار ارمان خانه ایجهان و خانه مستعار ابشنه گاه قدم
جای و خلوتخانه استین رفنده رشته ایست آسمان دره راه کهکشان ارمرده دارو بی

ک گویند
خودرا گویند که چون کبک در سوراخ شود اندر فرو بندند تا کبک را از سوراخ بدر آرد و از انور
و در فرهنگ نامه نام لفظ لفظ یوز برای کرخن هم آمده است یا رفصد بعذر رنگ است معروف
بهر نهم در انگ غین است یوغ آن جوب که بر گردن گاو در جفت و گردو ن بندند هندو ب
ازا جوه گویند بهر دهم در انگ کاف است بنگ چهار دیدن بر بغض مر وان دندان بزرگ
ترین بود که بیش باشند از ان مار دو ده و ماندان جانوران یوک آنچ بر دندان نهند و در تنور
پورک پسک بچه که در سوراخی که در ان کبک در اید در رود بگند یزک چند سوار ک بجهت خبر آمدن
از لشکر بروند یلک کلاه بادشاهان دان کلاهی است ماجد و گوش بهر یازدهم در انگ کاف
بارسی است بنگ شکل بهر دوازدهم در انگ لام است یال گردن اسب و گویند گردن هر کر باشد
در سر را گویند یل پهلوان و مبارز و شیر بهر سیزدهم در انگ میم است بشم سنگیت معروف
دافع برق بحکم خانه تابستانه و نام ترکستان پدر کی و گرد هی جغرافیه گویند بهر چهاردهم
در انگ نون است یزدان خدای عزوجل یون فدزین یاسمین نام گلی است یونانی بحکم
مقامی است که در و حکمتناک و صاحب عقل باشند و خیر ند یکران اسب که بجوا شقر بود
اما دنب دشن او سپید بود و اگر سپید نبود و بور بود در میان شهر سمرقند را گویند بهر پانزدهم
در انگ با است بنجه زاله یاوه سرکم و کم گشته بهوده فحش نسمه جرم خام نه جرنا حون بیرم نسمه
یونه آرد و زرنه ریا شده و کم کا کرده و هرزه یاوه هرزه در هذیان یعنی بیهوده یاره هرزه
و دست زنجیر یعنی دستوانه دطوق یا خنه حجره و خره مکروه یکیا بهیت کی انرا سایه برک گویند
و جازی پیروج خواند بهر شانزدهم در انگ ماست بارسی تو انا بی یاوری یاری
حس هژدهم در سخنانه که دری بر بهشت یک گونه است کونه نخت که در اغران
النشت

بمعنی حواره ماینه ناجار جستن هاله غرض ماه و افتاب یعنی دور کرد بکرد آن باشد هرزه بیفایده
و بیهوده و روان کنتن کوبند هرزه طای نقطه بیهوده مکوی هرآسه الت ترسانیدن یعنی
بداغ کیج را بترسانید و مانند و انزا در کشتها نصب کنند بتازی مجدار نیاسه داغ
تنگ زین کشد هرزه شبینه که تعین کنند برای زنجه راهنگامه جای جمع شدن خلق آنرا به
قطع و بتنگ بغه انگ کوبی ماجار چنین بود بهر شهر دهم درانگ بااست هنگری کشنج که
از باران اب خورد و هلوی کران که بازی خراسانست و بعضی بیا بارسی دواد بارسی کوبند
و بلغنی ها منقوحت هلوی جران هواری بارگاه های نام عورتیست و نام جانوریست که
مبارک کرفته اند کوشت بهت سیوم در سخنانی که آغاز آن بااست برشانزده بهر
بهر نخت درانگ الفت لغاعارت و نام شهری در ولایت ترکستان بکنا یکنوی یارا
زهره و قوت بهر دوم درانگ بااست بب سر باشد بهر سیوم درانگ چیم
سنتج ماریست زرد که در باغها بود و دیگر دو زهر ندارد و سنتج نیز کوبند بوج جانوریست
از خرندکان بج لفظیست که جز زانوارند و کوبند بج بج و کوه هی کوبند که سنتج بانج کر
نهان کوبند یعنی مردم عام بج بج میکنند بهر چهارم درانگ چیم بارسی است سنتج اعاب
دهان یا سنج سرد بعضی بنم نشین کرتند بهر پنجم درانگ خاست بج افغنگ زستان
بهر ششم درانگ دال است یار و یعنی تواند یا کند یا قوت و بعضی بفتح کاف کوبند بهر
هفتم درانگ راست بلور ماری کرد بتوان باشد یا در دهم روز از ماه بهر هشتم درانگ راست
چوزده و است معروف که بهندوی حته کوبند و جستن یعنی کرختن جنانک بزرک کوید
بهت بهوز از جشم اهوانه او ها کرکند عاشق بو دآهو ها، در بعضی ولایت بارسی کوبان سک

وبعضی بیابارسی گویند هراک ابله و گاو یا دنا دانی که آسان رنجانده شود و هواک کردن ماری وان بآر
در خراسان است هنگ بد و فحت خلط افشان که بهند و یی چیج گویند و بعضی بکسر ها گویند
و بکون سین نیز آمده است هر کس شتر بچه جنانک ره گویند که هنگ دم بالا زدن بسر
دوازدهم درانگ کاف بارسی است هنگ زیر کی و رکام و وقبا و سیاه هوشنگ نام پادشاهی
از پارسیان بسر سیزدهم درانگ لام است نال ارام و قرار رحال انبار و همتا هیکل
جثه یعنی بیکر چیزی و بخانه ترسایان و بهار خانه بسر چهاردهم درانگ میم است هرم
نام شهری هنگام وقت هرو توم تخم اسپغول و بعضی ها نیز گویند بسر پانزدهم درانگ
نونست ها مون دنت و زمین هموار و گویند زمین سخت که باران قبول نکند هیون اشتر
دگویند شتر جازه یعنی تندکه بسیار رود هندوی ساده گویند هارون نیشکر و قاصد
هرن بد و فحت زمین کشت با کلوخ و بکون واو نیز گویند هین بشتاب و سیلاب
و بکذار هرمان هرزمان را حذف کرده اند همیدون و قتی از اوقات چنانک گویند
درین میان ناکاه و همدون هم اکنون است هان هوشدار و اکنون هرن او از هوشان
نام مردی از پهلوانان رکان که برکابار در بیران بود بسر شانزدهم درانگ واو است
هندیم وزرداب پهلو سبلها زو فرو مانده و حیران هستو مقرر هرمرد و دلیر بسر هفدهم
درانگ ها است هوریه کتف یعنی دوش و حمایت و بعضی بضم ها گویند هدکه حق و نفع و فایده
بواو نیز گویند بهوده یعنی باطل و ناحق و لاشیع هروانه بیمارستان هر کاره و یک اینین
کردو حلوا کنند بنازی طبرزد و هندوی تبرزد این گویند هیمه هیزم و بعضی بیابارسی گویند
و بلغتی ها مفتوح است هنرپیشه نفقه یعنی اخ بدان روزگذارند روزکار بگذرانند هاز همیشه

دانسته باشد یعنی بایسته بهر هژدهم در انک بااست دستی ابناغ و فتح واو و بفتح و کسر سین نیز گفته اند
پهشت دوم که در اغازان بااست بر نهروه بهرست بهر نخست در انک الف هر
ساخت زبن و آواز دد کازا نیز هرا گویند هویدا اشکارا و در دشن بغایت بجا علامت
هانا بندار ی و مانند بهر دوم در انک تااست هنکفت جا شفت و بعضی بفتح تا گویند
هلکت بای ازار هرات نام شهری از خراسان که از اباهری و هریو گویند بهر سیوم
در انک جم بارسی است هیچ بفتم و فتح ها راست مار کردن جبیح علم و نیزه بعضی نصب نیزه و علم
و مانندان گویند بعضی هیچ کرد و اگر چیزی بر زمین افکنی راست و بر زمین راست باشند
گویند هیچ کرد بهر چهارم در انک والست هرمزد مشتری سیاره فلک هورمزد همان هورمز
هرمزد دست هسکار و سدی هرید خادم آتش کده و قاضی کیران هبید مالد که بدان کشت را هموار
کنند و بعضی بابا پرسند گویند بهر پنجم در انک راست هور افتاب هرا آتش هلندور
کرماوان نام داردیی است هژر بر بازار سه نیکو و فرخنده هو در زشت بعضی قبیح و بفتح ها نیز گویند
و بفتح دال مجمه دو او بارسی هیکر اب سیاه که بهری زند هجیر نام مردی اهنجار راه و گویند کسی ماند که
راه نگذارد و را بران راه هی رود بهر ششم در انک راست هرمزد نام مشتری ملک نیز مخنث
و هنیز اکنون از بادت بهر هفتم در انک را بارسی است هار حیران و فرو مانده و در مانده بهر
هشتم در انک سین است هرآس بم و ترس بهر نهم در انک شین است هرآش نه هوشش هلاک
و این بهلوی است و فرو نیز عقل و زیرکی گویند و هوشمند یعنی بخرد و هش بفرو اوهم گویند هشونش
جم روز از فروردین بهر دهم در انک فاست هنت بفتری یعنی کارکاه بافنده و فرخ فواس
گویند اسف جو باشد که در بافتن بر جامه زنند بهر یازدهم در انک کاف است هیاک تارک سر

پنبه کرا گویند و ان کیاهیست سرکش او کرد و ان رک هر جانب که افتاب کرد و ازان سوی جانب
افتاب کند و لوج چیزی که برا نکور می اندازند جایی که انکور رسته باشد گویند جای او لختی و بعضی
بجیم بارسی گویند و یج داردی است که هندوی بی انرا نج گویند و ربیج برنده ایست از دراج خرد و ربیج
و گویند صرد و جم ایست بتازی سمای گویند و انرا نج انک دخرکان او نزند ریسمان را و دران باری کند
درخ زشت و لج برنده معروف که هندوی بی نبر گویند بتازی سلوی ای گویند جنبر نجم دراک دالت
والاد و اد کل بعضی عمارت کل در سناد و طبعه در اسناد و نر گویند و بیداید او بزرگ و بسیار
و هو بیدا ازین گرفته اند و گویند بیدا و هو بیدا و سناد بسیار و بعضی بفتح و او گویند و رد و شکر
درخت بهر شنم در انک راست و انگبر بر نشین دوزه و حشور بمعاب بر خدای عزوجل
و زر زر جوبه و بتازی دستور گویند یعنی انک بار ملک و مملکت کشد و ارماند و صنت
بهر هفتم در انک زاست و زر زورنده و لب اب ماورا النهر بهر هشتم در انک سین ناست
و رس بید و رشته ریسمان و بعضی بدو فتحت گویند و پس همان رنده بهر نهم در انک شین ایست
و غیش بسیار و ابنوه و بلغتی او منقوح و با بارسی ست و بعضی بای عرب گویند و این لفظ بر مال و نعمه
و غم حزبا که بیه جنبش بود زان گفت و بر جانوران استعمال کردن نشاید و نش ماند و نهاله و ستار
بهر دهم در انک غین است و زغ اروغ و بعضی بفتح و او گویند و زاغ شعله آتش و لاغ بدانچه
سر سر باد بندند بهر یازدهم در انک فا است و آف هزار و ستان بهر دوازدهم
در انک کاف است و رکاک شبر کنجشک و رد و ک جهد و بعضی دال و بعد وی او و هر دو مفتوح گویند
و شرکجام و اره و بعضی بفتح را گویند و سندانک ناخه و بلغتی و مدانک آمده است و تیک این سخن
در خطابها گویند نکبت جنانک بتازی و بحک گویند و رد ک لعر و نمک بای افزار حربین و نحک نیک

خسته زده یعنی کرد خسته و بعضی بفتح گویند و بسین مجمه گویند بزده مرد مبارز و مرد از نبرد
گوش داشتن بود بسخن و گریستن بگلو و در فرهنگنامه بوسه فریاد گریه بگلو بانگ بنشه
نیمس اگویند بزیادت ها شکسته زه سخت و درست کردن کش و کدای شوخ و زه بتشدید
هم گویند جمع رکان اید کرده بار ابجمه کوزه و خرابه و بعضی کاف بارسی گویند نار زبانه کبان
نورد تنه پیراهن دور اسدی است نورد قبالهٔ نهالهٔ کاره صیاد یعنی کمینگاه صیاد و آن سیله
کله اسپ و ستوره بغم و فتح نه گویند نمونه نابکار و باز گونه تخطه گویند سخت انک مواد را جوز مغز
گویند نوجیه سیلاب نامه کتاب و بنشه نقشه جبک اوردستبنده و زشت رود بعضی سین مهمله
گویند نشکرده انک بنازی شغرة و فرا گویند نقابه درم ناسره نشره نقش سرخ و زرد
کنند زکسه انک کلاه در سقف و دیوار منقش سازند تازه ارسار جولان است نو اخته
باغ نوفشانده نغوشه و اکه نشکفتن هم گویند دل یکه نشکفتن کردن زموده کل کهن کرد و بهن نابرده
یعنی کرد و فندی بزرگ ـــ بیت دوم در انک بااست نوی تازگی نی بیا بارسی و بدو گر
قراق نوبه نبرگویند نای منکر و ناشایسته نام نامدار و نام اور نای ساز معروف است و خلنوم نرسه
سابارسی نام بادشاهی ـــ بیت یکم کر در اغاز ان واو است بر نهزده بهر بخت در
انک الفت والا زبردست و بزرگ جاه و بلندی یعنی تقدیر و مرتبت و حابه ابریشمی کاز ا والا گویند و بدا
نقصان یعنی کم باشد ورا در اکویی همزه حذف کرده اند و او مفتوح و ستماستایش خدای عزوجل
بهر دوم در انک بااست و ربیب کر یعنی خواهر ـــ سیوم در انک تااست و رت برهنه
یعنی تهی از پوشش و رعنت برندو ان کیا هیست بهاری خوشت چهارم روز از ماه فروردیان
ـــ چهارم در انک جیم است و رتاج نیلوفر گویند و رتاج کیا هیست هم در اب روید و سدی گوید

بهنرل

نگوشش سرزنش ــــ سیزدهم درانک غین است نقاخ پیمانه بزرگ یعنی محلی که بدان شراب خورند
یعنی قدح قنقع قعر لغه پیمانه غلغله ــــ چهاردهم درانک فا است نوف بانگ صدا که مجوز
افتند نکاف موزه دست یعنی دستوانه که شکره داران میپوشند ناف میانه چیزی
ــــ پانزدهم درانک کاف نسک چیزی است از کیاب اخبار گیران گویند که
ان نام کتابیست ایشانرا و ان راست سرت وجزو جزو خوانند و غلط است معروف که
بتازی عدس خوانند و بعضی اول را بضم نون گویند نغوشاک از کیش یکیش شنونده و شنوی
نسک درخت نازک دراز بجو سرو بود و در فرهنگنامه است نسک بضم نون درخت است معروف
نسک چیزی سرخ مانند مرجان یعنی سد نساک بیخال جسم نلنسک قرص دارد و در بعضی فرهنگها
نکنسک قرص دارد بعضی بسین مهمله گویند نیلک انک بدو انگشت و بدو ناخن نگیرند بهندی جهنگ گویند
غونسک نام مرغیست بعضی بسین مهمله گویند ناک مشک با کافور معسوس گویند و گویند که مشک
معسوس کند بحکم سوخته و صاحب چیزی که لفظ ناک در آخر او آید جناک خشناک و
غمناک نلک آرک و دانه حله لغه ثمیت نمشک کتج نیز ناوک انک در دو نیز خرد بنی سند
نوک سر قلم و تیغ و سنان و تیر و هم سلاحها نفاک ابله بود و کردهی هر زاده را گویند
ــــ شانزدهم درانک کاف بارسی است نیرنگ جادوی و طلسم و سحر و افسون کری و
تعریب کاف بارسی را جیم عربی بدل کرده اند در قافیه سنج نیرنجه گویند کفر ــــ هفدهم درانک
لام است نال غیانه نهی و نام پرنده یعنی گویند زاغ توبی گویند نشل دو چیز باشد که بر یکدیگر مگرند
یعنی در او یزند نجل نیلک بانگشت گیرند یعنی نشنجه کریناری وص نغول گوشش زدبان و نغوله
بهانه گویند نشیل بابارسی و یا عرفه نشیب ها کی کمر و نیز بابارسی گویند نول مثقار مرغان و سوزن

اردنه

ناهار ناشتا بفتح کسه ازا غاز بزنهار کاشن وکداختن وکدارش وناشتا نیز کویند
نگارفش نخجیر شکاری وشکار وشکار کاه نویر نو برامده نیلوفر کیاهست
در آب وافتاب رست نبر کویند بهندی کنول نیلوفر کرد مردم معنی کبر حنانک سورسه کوید
— من ان نیلوفر خود را وقف کردم ٭ علی صبیانکم یا ایها الناس نوار رسن نشتر راسخ
رکن کشایند نوکر جاکر ونام بادشاهی بهر نهم درانک راست نهاز کوسپندی کر
پنش رورسه بود کویند کوسپند نر کهند دیی بوک کویند ومعنی اینجا بستعارت این
نام بنش روان نهند وبعضی بکسر نون کویند نخجیر ماخانجه کهن نماز پرستش وخدمتکار
ودوار بود ونماز حاجت واحتیاج ودوست وغلط واین را نوازان نمر کویند نغز خوب
وصبری باکیزه وجابک وشکو وملاحیح وعجیب نازکش نواز نواختن بهر دهم درانک
زا بارسیت نازنام درختی است وکویند کران صنوبر است وبلغتی را عرعتی کویند نوز
درختی است معروف وان درخت برشبه سدره است وبارا وجون زنجلی باشد
وجون عصی خوشش وبلغتی را عرعشه وواو بارسی هنوز کویند پس بنیاد هنوز همان نوز است
وبازایده بهر یازدهم درانک سین نفس کرد وبان یعنی بوزکه بیرون ودرون
وبان است فنا س دیو کویند دیو ستنبه هندوس اتهاره واجهاه کویند تکلس سرد وار
زکس کلی است سپید میانه زرد خرد وکرد واین را بخشم نسبت کنند ما آدی عبادت حج
مغان مناسر خوشی کویند عمر شادمان لفظ خوشی کدرانیدم بهر دوازدهم درانکه
نشین استش سایه کلاه نیایش زاری کردن ودعا وافرین کردن نامیش زبرجدی
نوشش تریاک وبازهر وآب حیات وشیرینه نوازیدن بکسر وضم نون کوش کردن سخن

دخو شنجر میزه نام دختر او اسباب عشیقه بزن محره اسمان دره مته بهمان ماهت مارژه
دایه د مادر خوانده مازباره جزست خوردنی حسکه خلاصه شیر که بتازی زبده گویند
مهینه مهتر ماله سمه جولاهان باشند تار جامه بدان اهار کنند و در مالها زلیف کرده
مایه ماده و بنیاد چیزی سرمایه و دستگاه فخنده فرزند عاق و بی فرمان
بست یکم درانک یاات مشکوی بخانه و نام قصر شیرین و گویند کشک مطلق است و در
رساله نبشته است صم بادشاه مانی بیابارسی نام نقاش چین که در روم استاد بود
نسبت بدو مانوی ابد گویند از بهر مانوی دان کنایه لغتی است که مانند ساخته بود فرد کامنه
انک شراب نوبت خویش بدیگرے ایثار کند و خبر خوش و بشارت که بر کسی بوساند و ارزو
چیزی نواید از امرد کامنا گویند میشاپی کیاهی است که بتازی اناجی العالم گویند موری نادوان
ماچی بسے گزارنده که بتازی برون گویند وان اسپ بارسے و گویند ترکے خشلی و بیخ اسپ
هندی که ماکوب باشد موسیایی داروی است نافع و دافع خون زیادت یعنی خون چین مرمی
داروی که الکام گویند کونسے بینم که مرآغاز آن نوشت بربیت و دوبهر بسر لخت در
انک السنت نیاخال و جد یعنی پدر پدر و پدر مادر و پدرک و قدر چیزی گویند فاشتانا مانک
ای روز هنوز چیزی نخورده باشند نقوشنا مذهب کران نوانام برده و سرود و نواخان
یعنی نواختنیا کران و بسیار یعنی اسباب و سیاه و نام مثل و انک کسے را در برکسے
مکرر او کرده گویند فلان نواست یعنی نوا آنست ما خداکه بتازی ازا لوسنا گویند بهر
دوم در انک بالاست ناب چیزی خالص یعنی صاف و صرف بی غش و بی عیب گویند مشک ناب
و زهر ناب و نوشن ناب و کوکه درشت است از فربه افتد و اسب یک یکرنگ که هیچ رنگ بر و بار خود

بعضی مرد زرد را گویند و بعضی سبید و ایم گویند مایون نام علتی است مان مال بگذار
یعنی اسباب گذاشتن و اسباب رخت و توابع و درین معنی این کلمه را با خان استعمال
کنند گویند خان و مان — نوزدهم در الک و اوست ماشو بتکبیر کلم ماز و جو یکی که در
میان نبات بود و جو یکی که بدان کشت را مالند دهند و نام دارویی که بدان جامه را رنگ کنند
منو بهشت ماکو از ساختهای جابکان است که بتازی ملهم گویند مرد کل کبود دست بر سر شاخ
نبات دان دو بسته شکوفت — بیستم در الک ماست توشه زنبور و بیضم میم
خبر گویند مخنده خریده یعنی خرات زمین کلاره باز ابار باسی گوشت اندرون
حلق او لخته یعنی کام دهن و گویند که این زبان و بعضی بکسر میم گویند میره خواجه و میر نگویند
مرزه جراغدان و بعضی مرزه را دوم معجمه گویند متطعمه شکره یعنی خورش شکر میلاوه
جوهر بزرگ شاگردانه و مرد کار و بودارانی میانه جوهر زرگ که از بتازی واسطه
العقد رسیدگان گویند ماشابز آهنگران و زرگران که بدان انگشت بردارند هندوی
سندا سی ماشوره بورسمان که بدوک رسیده باشند و مانند هفته کرده بهندوی کرگ
گویند و نام بازی دو دیگر هر چیزی بهم در او لخته بود مرزه نام بازیی که از خیر کردن خیر
و خاک نمک نگویند و کرنده هم گویند مرخشه نخس یعنی شوم موسیجه مرغیت مشخشه حلوا
باشد صاغه درست بتازی از ماشانه گویند مغنده چیزی بود که بر اندام در گوشت
جون دنبلی باد مشعله فریاد و فغان و فغان ماهه بره و رود گران مراغه غلطیدن خروس
ماه معروف ستاره فلک ماره جو یک بشت که از اجو بشت ماره گویند یعنی صلب مرز
موی ملک که جمع مرکان اید مرز لذت موبه نوحه و زاری گویند موبه کردن یعنی نوحه کردن مژده بشارت
و فو

مشک کیاه جاروب مانوزک مره وان زنده است معروف مانوک نر گویند شکنک جانوزست بحجم کبک
و در فرهنگنامه بکسر میم جانوری خرد مانند کبک مک زوپین و گویند کونه اردن و مکیدن یعنی مره
مغاک کوزمین و هر چه در گوافتد خانک سینه و جران معالجه گویند مرک بود و
بازد هم در انگ کاف بارسی است کانگ ماه یعنی ماهتاب منگ اندام شکستن و فازه
و مهارد و وزد ران زن و سکل و مشکه بهانیز گویند فاره اندام مضحک لش بود که بازیکران چون
قلم از دوات و سنگ از طاوس بدو بر جهاند مجزنگ بیکار بود و سخر یعنی مغاره و سنجر باشد چه
بهنر و چه بجوشع مرنگ ره در راه زن و بضم میم نیز گویند شنگ غلایت بهند وی کلاو گویند
شنگ قمار و گویند بار باشد و گویند مرد راه زن و رند بسر شانزد هم در انگ لام است
مل تراب و بنید منکل و زد و راه زن شنکل و در راه زن ماکول علام بزرگ بمرتبه یعنی کلو بند
منگل خط که معرکشد یعنی خط غربت مرغول زلف پیچیده و نشاط منسل بد اعتقاد گویند
من اورا منبل یعنی معتقد نیستم بحر هفدهم در انگ میم است کلثم مرهم مرهم خشم بند یعنی
بی کار بر شکسته بند نه مرهم چیزیست که بنازی عزاو گویند بحر نوزدهم در انگ نون است مهرگان
شانزدهم روز از مهر ماه یعنی افتاب در میزان وان روز جشن معانست بتربیت مهرگان
گویند موزان چشمی خوب و نیکو که بلطافت اندک اندک بحرکت بود و حراب الوده باشد
مرزبان زمین دار که شهریار گویند منهم بسر و خانمان و جای زاد بود و خوش خبر و شکه
انگ ازان روغن شود و در فرهنگنامه ایست بشیر مبنین کلندران تبرست که بدان جاها
و زمینها کنند و کلند خوانند و سیل انبر مبنین گویند ماکیان مرغ خانگی مس انبار چرست که
بهندوی ماس گویند و آن میوه درخت کرست غار روتن کیاهیست که اطبا کار بندند ان

دو دیگر دو حکم مغان میسر و مجلس خانه و عشرتگاه و مهمانه و دور فردوس است مهمان خانه
مستمند حاجتمند و غمگین مانند یعنی ماند مور و در ختم است هندوی هونو کوبند مسدشم
روز از ماه چهارم هشتم درانگ راست مهر آفتاب و آفتاب در میزان و از امهرما
گویند و شنفت و عشق و سنگ سرخ و هشتم روز از ماه هرصاب و گویند هرحساب کاشنده را
گویند مندور نگلین مناور شهدست نزدیک ختن مرغزار آنجا که سبزه رسته باشد مهار
بینی بندشتر ماخور خرابات مستار دار و بی است و از امرده سر گویند ماذندرزن بدر
بهمن درانگ راست مسرز زمین و کشت و آبادان مرز فرخ آدمی و بزان نطفه
گون مازشکاف که در و چیزی افتد از چوب در دیوار و مانند آن مهماز میخ آهنی بود که
درون جناغ محکم کنند ماجون رکاب زنند اسب برون جهد و روان شود و این را تهمیز
نیز گویند میزاسباب مهمانه میزبان یعنی مهمان دارنده موزمیوه موزوف بنازی طلح و
بهندوی کیله مهوذ کیاه که بنازی براق الغم گویند بهمن دهم درانگ زابار است
مشرابه تار میغ را گویند یعنی ابر تاریک کند و خیره چشم و ارا صاع گذشت گویند مسرانگ
هزار گز گردد مرز مرز خرمگس بهمن یازدهم درانگ سپن است مشی بای بندچیزی که
ازان جای بسبب ان نتوان رفت مهرکس ماون خرکش نام مغی است مترس چیزی که
در حصارها می بندند در وقت جنگ بهمن دوازدهم درانگ شهن است مهنش طبع و منش
منوشن مشنو بهمن سیزدهم درانگ غین است میغ ابر ماغ مرغیست سیاه دام منیر
در آب نشیند میغ طایفه آتش پرست و هرم خواهه و شراب فروشی مرغ پرنده در سیستیه گویند
مرغزار نخه سبزه زار میغ کوه زرف بهمن چهاردهم درانگ کاف است مشک بیخ کیله

مینک

جوشه سرخ نفوذه از اینش لادنه کیا هیت که بهندوی راسی گویند لاغیه درختی است که آب او بالا
بندرخ فرو داند و جمع شود لوزینه طعامیست معروف لبینه و بانه که آب را کشند بهر
بیستم درانک یا است لای خلاب و خلبش و آب باران که در کوه جهاروان شود و جاه
جینی از ابریشم تنک و رنگین لایی جامه سوزنه که درویشان و صوفیان را باشد لوری
بیستم یعنی جدام و بواو و بارسی نیز گویند لوی مطرب و گویه کردلویی کردن بازی لوشه
نوزدهم درانقاظ که اغازان میم است بربیت یک بهر بهر نخب درانک الغرض و
فال نیک زدن مرغوا فال بد زدن ماتا بنداری و مکر مینا شیشه بهر دوم درانک یا
یکیب بازداشتن ازراه کژکردن یعنی ازراه کژ رفتن جنانک گویی از راست بکبری یا جای
دیگر فلانرا یکیب یعنی مکش بهر سیوم درانک تا است ماست جعرات و گویند انج
جنرات بدان بسته شود و سرعلک رومی را ماست گویند دست مشک زیر زمین که بهندی
مونگه گویند و بعضی بسیج گویند مفت بهر و زبردست بهر چهارم درانک جیم است
مشنج مکسی که بر گوشت نشیند و تباه کند و بضم میم نیز گویند مشنج کل انگبین و گویند زنبور
در پیوندوان دارویی است مشنج راوی یعنی انک روایت کند و نام رودیست بهر
پنجم درانک جیم بارسی است ملنج ریوند و آن کیا هیت مستی آرد مغلاج گوی بازی و گویند
گوئک درد و جور مارند یعنی حطن و بلغنج جیم عربی است بهر ششم درانک خاست
مخ زنبور و لکای که بر سر آب سرکش نهند نازم شود و گویند لکام است شکین که اسپان
و شتران بی فرمانی را جاخ مرد احمق و منافق و سم بد بهره ملنج سنگ فلاخن بهر
روز زاد ماه مند خداوند چیزی که بالا و مرکب شود جنج دولت مند و جاهجنه مؤید دانشمند

لک غلول دانک کسے فریب خورد رود بر در چیزی افتد و نیز لک شئی معروف است و آن سرخی
است کہ بدان ہر چیزی رنگ کنند و گویند رنگ لکے و در ہندی لک بن لاک و لکا باشد کہ
ان بس ماندہ باشد در بن دستہ و مانند ان نشانند یا اہن را سخت گیرد لورک کمان
نداف و بواو عربی نیز گویند و سرہ نیز مراد باشد لاک ہمان لک است کہ بدان ہر چیز سیاہ
یا رنگ کنند و کاسہ لنگ باز بارہ لنگ ضعف لنگ نام مردی کہ سقا بود بہر
شانزدہم در انک کاف پارسی است لک بند و ریخ و لت لکلک پرندہ معروف
ہندیم در انک لام ست او کہ امرد بتازی مرد گویند بہ ہفدہم در انک
نونست لبان تابش و فروغ دہندہ بود کہ از بس یکدیگر ہمی در فشد لکن مثل
طبقی است بزرگ راست میکند دیوارش بلند از سیم و یا از زر و جران و طشت و شمع
از ہر چہ باشد لادن جنسے از مجوبات عطریات مانند دو ساب سیاہ و سبوے
گویند کہ آن عنبر علے است جنسے از عنبر ست گویند لادن مشکیت لشن لحان
لہسنان لبعت دخران لوہنین آنچ بدان بلند کشند لادن گوی باشد در زمین و در ہر
افتد لمعان نام شہرست نزدیک غزنین بہ نوزدہم در انک ہا است لنبہ
مردم فریبہ لوشتہ غلہ کوفتہ لکانہ عصیب زوج لورہ سیلاب کند و زمین کوشندہ لشرہ
دریدہ و بارہ بارہ و کمینہ لامہ چیزی کہ از بالاے سر تا دم زلف بہ پیچد و این نوشتن را
لامک نیز گویند لاسہ بازی کردن و جابوسی و خوشامد و چیزست کہ از بالاے سر تا دم بپیچند یعنی
لامہ لانہ کاہل و سکار لخشہ شعلہ آتش و سرشک ان لوشانہ جریدہ و شبرین و فروختن
و فروتنی کردن و بعضے بواو بارہ گویند و بلغہ سبائی مہملہ لاز کلیت در کوہسار چون

سنگ لاخ زمین سنگستان لخ گاه بوریاکه بهندوبی بتیرهه دکونند کوبند
هشتم درانگ دالت لاد دیاد تنگ و نرم و نیاد دیوارد کوبند دیواری کاز کل برهم
نهاده باشد بفتح توبی از دیوار لادی باشد لوندبس رو بطفیل لوبد بفتح و کسر لام
دیک مسین بزرگ بفتح لاجوورد رنگی معروف کاز سنگ سازند که بهندوبی راوات
کوبند لاژورد همان لاجوردست جهنم درانگ راست لسرده کوسبندو میش
دشتی دسرده کوهی راکوبند و نام شهری و در فرهنگنامه است لسره توان دکام ها
واز سیلاب که بزمین کوشده باشد لوربهم بفتح لره است وجکیده بفتح آنچه از جعرات
بعد جکیدن بماند و نام زمینی و زمین نشیب لتیر مرد بسیارخوار دکاهل لورد اورد
برنجین بزرگ لرزرین کوبرهنه کار لرزمین نشیب وجوی خود لنگر بداخ کشتی
دمدار هر چیزی بنابرین خانقاه رالنگر بداخ کشتی کوبند بهره هم درانگ زااست
لغز فروخزیدن باشد لبز انبخته و دست افزار کشیدن چیزی بهریازده هم درانگ
سین است لوس فریب دهنده و فروتنی کننده لاس ابریشم بهر دوازدهم درانگ
شین است لوش خلیش وزمین خلاب و بفتح بواو عربی کوبند لاش کم خرد و بی
بهر سیزدهم درانگ بخین است لغ بی موی کوبند لوبفتح سرکل لوغ بواو بارسی
دوشیدن واشامیدن و دوشنده و اشامنده بهر چهاردهم درانگ فاست
لاف کلام فضول و عبارت کشاده و چونانش سنای بتازی صلف کوبند بهر
پانزدهم درانگ کافت لکد و احمق و خام در رای دیاده کوی و صد هزار و یک بیارسی
ارابتاع اوست بفتح هر چیزی کوبند لک و لک آورده بهند و بی هنری و نکابوی لشک کج بهر

یعنی تنی و خرشته کاز جهت شناسه سازند کاوه نام آهنگری که در سپاهان بود و بر ضحاک
ماران خروج کرد رجانور معروف و سرکیاهی باشد که بجزرند کوساله کاوجه
بسم در انک یاست کینی روزکار و جهان کشی رفتار باثار یعنی فراموش و بناز رختن
کرسنه کل بر و خشک و بعضی بکاف عزبه کرون کویند کرامی عزیز و محبوب و بزرک کیلی نام
طایفه از ترکانست کشتی کیاهی معروف است لسبخ نرکویند و بتازی هندبا که برای صبت و هند
کرمسی نام کردی یعنی بهلوانی از ترکان کشنده سیاوش کو شهر دهم در الفاظ کاغان
ان لام است بر بیت بهر نخست در انک الفت لخا لفش و کویند سر موزه لکاسختیان
سیاه و اک سرخ لالا دانه مانند کیخت بهر دوم در انک باست لبلاب معظم که
عظمت خوانند و کیا هیست که عشقه کویند بهر سیوم در انک بابا رسی است لهراب
نام بادشاهی بدر کشاسب کهراسب نیز کویند بجس چهارم در انک تا است لیریت
عداره ارجنس وانیست لخت عمودی که بدان چوب کنند و جرم موزه و کفش لت قطعه کهنه
و پاره کویند لت یعنی پاره بهر کویند و لت یعنی عمود و زدن لطعنت نان و طعام
بهر پنجم در انک جیم است آنج بیرون روی جون سنی ورخ و رنج و مردم دست سکار
لبخ بضم و فتح لام سان کار یعنی حرست که بکارزان تعلق دارد لج لکد باشد که بزنند
آنج بیرون کشیدن لنج بسکون فا فرو هشته لب و کسی که لنجش باشد و بعضی بدو فتحه کویند
و بلغتی جیم بارسی است لنج بسکون جیم زاک سیاه که رنک ریزان دارند و بعضی بدو فتحه
کویند و بلغتی جیم بارسی است بهر ششم در انک جیم بارسیست لوج اول یعنی کاز لج
سرخ بهر هفتم در انک خاست لاخ جای کویند دیو لاخ یعنی جای دیو و تخت و سیاه کویند

سنک

بهندهم درانک نونست کیهان انجمان کرمان عرش واین بار سیان کوینده نزدیک
سوهمان کردکان جوزکون صنت ومثل کرمان فدا وان بیان رستان است بکاف
عزنه نیز کوینده وفرخواس کوید کیرمان فدا است کزردن جار بشدن کوزن بخارست
شاخ بسیار دارد وبهندی جهنکهار کوینده ودر وزدوسی کاوکی است کوان مهارزان
کردون جرخ کشن بسیار وانبوه ماهم بجمع خویش یکی کشن لشکریم ایک سو
پیاده وایک قدح سوار کلکن الون باشد اجاکه درحمام نجاست سوزند شوردهم درانک
واوست کومفاک وبهلوان ومبارز کلو بزرک بربان شیرازی کیو بهلوان ونام مردی
بسکو درزدا ما درتیج وبعضی شوهرخواهرستم کفته اند کیسو موی بافته نوزدهم درانک
هاست کربوه دک پلید را کوینده ودکی کرجوی ولب آب باره میکنند وبیرون می آید کازه
بزاغنه وبارسی آنج صیادان ازشاخها درخت وکاه سازد وپس اندرشیند ودام
اندازد تامرغان اورانه بینند وکوینده کازه نوعی ازدام صیادست وکوینده کرافتاب
خانه صیادکانه صیادهم کوینده کرا ازبس اوبنهان شده کنجشک صیدکند نیز
کازه جای وصومعه برسرکوه ونشستکاه جوین وبعضی بکاف عزنه کوینده ودر بعضی
فرهنک نامه نبشته کازه بزابارسی جای باشد وباخ بزاغنه است کاه جای وقت
وتخت آراسته وکاسه زرین کرته کیاهی است کرآره بفتح انک ترک ساخته بسفق نهند کلاسی
کلاکیهوی بنکواره مهدکه آنجه بکان خرد رانفکنند کرده غلوله کل وجوان کلرمه کرده
رزره کیاهیست خوشبوی کوله غلوله بزرک سنکین کربرای میجنین سازند کوره دونانها
کاه غلوله بنبه کوزنه طعامیت کرده نان ستبر وقرص کومه انک ازبهدبان وسایه انکاه

نغزی و ماکوزان کوزی و بفتح نون کاف دواد بارسی و بدین لغت نیز بادی مراد است کز از
دبر برآید و کاز بنش دندان دسوی جنه کواز چوب دستی باریک که بدان خرما برآنند
دکاو و جهار بای کشنیز گیاهی است خوشبوی و هنیه گویند کسز چغار د عمود کز درخت
که بهندوی جهاو گویند کو در زنام پهلوان ـــ دهم درانک سین است کاورس کال گویند ازین
یعنی جنه بتازی جادرس گویند ـــ یازدهم درانک درانک شین است کش رفتار بازان
دکبر و شاه مانند کش بلغم و بفتح کاف عربا گویند گربش جانوری است کوتاه و لیکن دست و پای
دارد گرابش بجنبش و در رو خود و بفتح نز گویند و بلغتی کاف عربی است ـــ یازدهم درانک
غین است گربغ گربز ـــ دوازدهم درانک فا است گزاف بیهوده و دروغ و غیر معلوم
گزف و سیم سوخته انگ بالا کارد کارو بدرانند ـــ سیزدهم درانک کاف است
کنجشک مرغکی است که بتازی عصفور گویند گلنگ گرگ حرمن مانع گویند بواو بارسی
ماده جوز گره گلناک باردی در ـــ چهاردهم درانک کاف بارسی است گنگ نام شهر است
گویند ان بیت الله بنا است شرحها اله ابادنام رودی در هند و نام بهار خانه بتکستان و انرا
گوشک است که کیکاوس ساخت و بفتح بتخانه را گویند گنگ لال بود که سخن ندارد گرشنگ
منفک یعنی گرسنه ـــ پانزدهم درانک لام است گوپال گرد و سی و اسدی بواو بارسی گرزرا گوید
و غیر این تخت اهنین وجوبین باشد گسیل دفع گویند گسیل کردن بفتح گ و گسل بفتح و فتح گ کول
احمق کال علم معروف که بهندوس گیکی گویند ـــ شانزدهم درانک میم است کوم
کیا هیت مثل گهیل خوشبوی و گویند کران گیاهی است درسد بار کارند و تنش بجوش
نه باشد بواو بارسی نیز گویند و بلغتی گرم امده است گرم درختی است که بتا هیس گویند

باشد کورست و همین جوب و این بازی است و در شرفنامه کورشت بکاف عربی و شین معجمه
دگر را افتاده است کشت حرب ــــ چهارم در انک جیم است کسرخ برنج یعنی ارزن گویند
کرنج بشر یعنی شیر برنج ــــ جم در انک جیم بارسی است کنج احمق و خود ستای ــــ
ششم در انک خاست کستاخ دلیر و تند و شوخ ــــ هفتم در انک دال است کلوشند
کلوبندی که زمان از اخبیر و جوسلند کرد بهلوان گرید چیزی که از رعیت بستانند
یعنی خراج و جزیه و رشوت و هدیه گزند انت کولاد نام مردیست ــــ هشتم در انک راست
کبر خود و خشان داغ بدان ماند از اهن و نام گیاهیست در خراسان و آن مانند نخیلک
از زمین بیرون می آرند و برای سردی میخورند و بعضی سکون باکو بند و بعضی کاف عربی
گویند کبر مغ بد دین و خشان گرگر نام خدای عزوجل زبان چنیان کرکر تاج را گویند
دگر و گر نیز گویند کسر خار سیاه و بضم کاف نیز گویند کرد بر سینه یعنی اخ بدان بازه یکجوبا
و جران سوراخ کند کنجور خارن کسر جاره گویند هر اصل دزاد و جست یعنی گربدسگ گوید بکار
یعنی پیش کار گرگر ما و له و بعضی بکاف عربی گویند گور قبر و خود شی گور خر گویند کسر
سازنده چیزی کنگر تره میره کربازی جبر جیر گویند ــــ نهم در انک زاست
گراز خوک نر و در اصطلاح مردولاور و بیلی از چوب که بر و رشته بسته باشند و دو کس
بکشند و زمین راست کند و گوزاب سرنگ و گویند جز در خوک نر کاف عربی است و ان
رن گونه گر از بکر کاف بیل است کلاب در گرسی است و گر از بنج کاف گوزه سرنگ
و گر از بضم کاف سلس بول سخت بود و در زمان زاوقت ولادت مشترگوز گنج و گوشه و خانه
گریز مرد دلیر و زیرک و مکاره و بکاف عربی نیز گویند گوز جور و مدار نجاست که گویند با نوان

جولان بود که ریسمان بر وزنند تا از و بکار برند کراست مصحف جامع گشته داروی که بتازی
گشنیز گویند و بعضی گویند نوعی از سماد و غنت گشنه بجاسب دگون گشته میوه گلیتر
جزری نادرست و بوبکر ریابی را نیز گویند گیه گویند از غلکها ارومی است بعضی گویند مستکی گیاه
است سوراخ کند الگبک فربه گاسکینه مرغی که از اسرک گویند بعضی بسین تجه گویند گشنیز نامی
باشد از جو و گندم و باقلی دلیده کرده گوسار ره منج گوب گشره مار ار در گاله گدو سیکی
کلیجه قرص و افتاب گینه کهتر مگینه کمتر کالغنه آشفته کاته انگ گیه باکسی سری و بلندی کند
و ماکیدکر گویند گویند کانه شده است گنگره شرف دیوار و مطرها و گوشکها بر جهان
حصار ـــــ هست دوم درانگ یاست گتج زنار وان ریسمانه که گتی گیران خراسان
در کمر بندند ازار زنار میگویند در عرف و نزانک ترسایان می دارند گرآی حجام و بکاف
پارسی هزگویند کافوری الحوان یعنی کل لعل کی پادشاه حبار را گویند که از همه پادشاهان او
بزرگ باشد ستانده خراج هفت کشور گرنای بوق که بهندوی بهر گویند کی کی بوزه گویند
روسیاه گیاهی حباری و گیانه نسبت بدرست کسی چنگل یعنی درخت انبوه کانوتی گیاهیست
که بتازی سعد گویند گوگانه را بجه سختیان و بلغه کاف و واو و بارسی وراء مهمله گویند
هندهم گوراغازان کاف بارسی اب بریست بهر بعد نخست دو انگ البنت گراب خرخ
گران گردو باگرد انگ رباب گیتا و بهتان و خرمارا گویند و بزمان و بلمیان بهلوان و دربار سی
گیاه را گویند گهیار نماز بارسی جامه باشد گرونا بازن را گویند یعنی سیخ کباب گند تا
سیرست جون سیر و بیاز و گویند سیر در بیاز کارند بعد دوم درانگ باست گرو آب
طعامیست گورب موزه گندین بعد سیوم درانگ تاست گتک رای دوشیزه و بعضی دیدن
بهند

کلبدان وکویند کران درست ترست گربه دوکان وبعضے بفتح کاف کویند کلانه دیه خرد و محلت
نیز کویند و بنسخه بلند وبست کهنه کوزه برآب یعنے تالب بود بعضے بسین مهمله کویند کسند
دلیده و درسه وبعضے بضم یا و فتح تا کویند کسره مداره که سازی لماه کویند کی کوزه شبان
یکسو کرد و یکسو پهن وبضم کاف کویند کبد و له کبد و یعنی غله دان کلنبه کدو کواشمه دانه وبعضے
کاف بارسی کویند وبکسر وسکون سین کنتاسانه وبعضے مشدد کویند وبفتح کاف نیز
کشه مشدد وشکننده بالان وبکسر کاف نیز کوفشانه جولاهه کیسه ماشوره یعنے ریسمان
که بر دوک ریسنده باشند بهندوی کنکری کویند کبک شیشه بجام کنبوره فریبنده
کرانسنده کاربناه و پریشان کامه خواسته وسرکامه طعامی است که بنازی کاچ کویند کرکم
فتح کننده ازهم پارسنده کفته رفته کودره بضم و فتح مرغیست که درآب شیند کوره
بواو بارسی سیلاب کنده وزمین کوشده وکل درو مانده و نیز آنجا که اهنکران
اتش کنند کابیله ناون کاینه امر کردن بد آنچه از وچشم مکردان کویه کیاهی است
شیرین میخورند کوآره بضم وفتح کاف سبد که بران خاک وپیوه وجزان بردارند
وخانه زنبور کشه خط وبعضے مشدد کویند کاوته عروسک کرمی است پرنده که
کاغنه کویند کوتر دو کونه یعنے از ان آدمی کوشه آوند دوغ کواسه کوندیعنے صفت
کدنکه جونی که بدان جامه راکوبند کواده جوب زیر درکنیه برسنش جای کبرانی کلیه خانه وکوشه
کداوه محل کحانه نیز کویند کشه بشه کامه زنے که یک شوی کرده باشد کوبش اهنک زن
دبس اهنک کتانه کته کتانه کبش یعنے تیردان ترکش نیز کفه بله وآنچ وانه در وبود کته
جانوری که در کوش سک جغد بهندوی کلنی کویند کلابه علوله ریسمان وفردوسے کوید حرض

دویم کویلہ است گمانہ کارزن کنغالہ نام کوہی است در خراسان ومحلکے بغہ زنجکہ وشناہ
بازی کہ ازاروسی بارکہ ہم کویند وبفتح کاف نیز آمدہ است کارتہ شنبلید بغہ ثعلبت
وبعضے راساکن کویند وتا مفتوح کازیرہ دانہ معصفر کنجدہ بضم وفتح جیم غرروت دان
وارویسی است ودرفرہنکہا کنجدہ بکسر جیم بازہر وکویند کہ ان اندروست کہ کرہ عاقر
قرباکفتہ انج درودانہ بود کوالیدہ وبعضے بکاف مفتوح کویند غلہ مالیدہ وبعضے کویند کشت
بالیدہ وکول غلہ کوفتہ وبہابارسی نیز کویند کرتہ اشتر خار بغہ جواسہ وکیاہ جاروب کرہ
مرغی است سیاہ کلارہ بزابارسی عکہ بغہ بزک وبزاغ بغلہ وان نیز پرندہ است
وکویند علمہ ہمان عکہ است بضم کاف ہم کفتہ اند کاغذ عروسک دان کرمی است سرخ
دبانشہا سبید وسیاہ کوشنجہ کوش خزک کرشہ وکربانہ کرفتن است کلتہ جوان دم
بریدہ کلوتہ حلقہ دام ودامک کہ درجامہا باشد وبکاف بارسی کویند کالیدہ موی درہم شدہ
کلندرہ بفتح وبضم لام مرد درشت کالیوہ احمق ودیوانہ دسراسیمہ وسرکشتہ وبتازی رعن
کویند وتارنیت اورغنار کنجیز بفتح جیم بارسی نیز کویند بنشوا وبعضے بکسر جیم ودیا بارسی کویند
کہنکہ نادان مزاح واحمق کاتورہ سرکرداندہ وسرکشتکے کوازہ بازا بارسی مرد ومزاح وطیب
کنندہ وطعنہ زن وطعام تخہ وبکاف بارسی نیز کویند کلہ بضم وفتح کاف کہ باشد کہ باکسے
نبود وبادیکری شود کوتارہ کلہ بغہ رمہ وخرکنجہ خرد ستور کہ زیر دہانش بیاماسیدہ بود
وبعضے کویند خرد ستور دم بریدہ وکنج نیز کویند کندہ بارہ چوب وغول بیابانہ ومرد قوی
کدہ خانہ وکلیدان کاشانہ خانہ رستاغہ وکویند خانہ کویلہ مقفل کندہ خندق کرہ کویند انہ
کلید لز بغہ چوبک کہ بکلیدان فرو دانند تادر نتوان کشاد وبعضے براہمہ کویند کرہ وتوانہ
کلندر

همان کودن است کندرو و پلید طبع و بالان کبان ترازوی بزرگ که در آن بار ها سنجند
و بنشدید با نیز آمده است و بنازی کعدل گویند و آن چیزیست چون کفه ترازو از چرم
بافته بزرگ قطاس گویند گویین از الت روغنگران که بنازی عصاران آس کرده در رو
و در تنگ نیز عصاران یا روغن آرد ساید گوین همان گویین است کنایون نام عورت
دنام مردی گران کناره و حد گران روغن درختی است مانند عرعر بعضی گویند از درخت
صنوبر متولد میشود بنازی قطران گویند و آن داروی سیاهست اندام شتر گران را بدان
گری مالند و آن قاطع زخم است گرکدن جانوری است معروف بعضی گویند پیل آبی گرباد
نام داروییست گیگن بیا بارسی سپل گویند آن جوانست گویند که بالا دوم شتر باشد
گمس نام مردی گیگن مازنک گرن روستاییست که روز عاشورا آنجا خلق بسیار جمع
میشود و بهر پلستم و رانک و اوست گیگو خرمنا آب گشو شتی که از ریسمان بنا بند بعضی
از پوست تنه ادرشته سازند گشو آنگور خام و در فرهنگنامه گشوب بسکون نون و ضم شین
بغیر تا گشو با دو ضمت سنگ خوارک وان مرغکی است معروف و بفتح کاف نیز آمده است
گشو باخه دشتی که از ان ریسمان سازند کلاً و غوک گرگشو گرفتن گرماشو همان گرفتن است
گیبو دینار سر مرغکی است که در هوا پرد کند و غول بیابانی گاهو جنازه مغان
وکوه دک بفتح گیاه خواب آرنده کاردو گیاهی است میخورند و گویند بار خرما مست
و بعضی بکاف بارسی گویند کندرو طلکی وان بهخت که میخایند بنازی علک گویند
گشنو گز گاه وان طعامیست معروف بهر بیت یکم درانک ها است گاخه یاران
دیرقان گوگله بهر گونیکه بواو بارسی شکوفه گویند سرا سکان آبده موی گله گویند که این

کویند کنجال نقل مرغزی که روغنش بیرون آید واین را کنجاره کویند وبعضی بیم بارسی کویند
کل سرسرده وبهوی کابل نام دلایتی کویل شکوفه — شهر دهم درانک میم است کرم اندوه
وغم ودل کوفتکی وزخم درنج وسبزه که برسر جوی روید کرم زحمت ورنج وفوس اسهو
وبکاف بارسی هم کویند کام مراد کویند کامرانی یعنی مراد راندن وچاره کویند ناکامای
ناچاره وانج درون دهنست که بهندویی تالو کنام بیشه سباع ووحوش وطیور کرم
درختی است کنکم اواز کاوون وکمکام دارویی که بتازی ضرع کویند وبعضی افواه
الطیب کویند — نوزدهم درانک نونست کیوان زحل که ان فلک اعظم است
کنودان شاه دانه وبفتح نون نر کویند کرآن غله درمد که بهندویی اومی کویند وکاف
دوم مضموم ومکسوره آمده است وبلغتی هر دو کاف است بارسی وبعضی کوکن کویند
کلان بزرک وبلند وافزون کشخان فلسبان یعنی کرآران حرامان که کیان خیمه عرب
وکرد کرد طایفه اند کون محنت کرسنون نرازوی حکمت یعنی کمان کرزن نیم تاج ازدنیا
نافته وجواهر نشانده وکویند تاجی کراسار وکویند بیرایه فرق که بهندوی مانک کویند
وبکاف بارسی نیز کشکین طعامی است ازبا قلی وخودو کندم وجو یکجا کرده بپزند کلن
بفتح ولام باغره وان زحمتی است کوازون دردکه بوست راداره کند وبکاف بارسی
ویرامجه کویند کدن جوب کازرکه بران جامه کوبند کوکان سازکارست وبواو بارسی
هم کویند کماخن استوار وحکم وکویند اهنکی ونرمی درکار واستوار کاری وبکاف
بارسی وضم خاکنه اند کانون اتش دان آهنین ومردی که مرده ماتش کران دارند وقت حدیث
وماه دی کویند بجه کوراین همان بچه است کلکان بازوی درکاپین مهرزنان واجرت

همان

دارد و سبک رو و دمش بور انها بانی هر کرا گیرد دندان او زخم کاه مانند گدر بانی گرفتی
گدادش جرخ رو غنکران کوش چهار دهم روز از ماه ازماه سیزدهم در انگ غین آب
کیغ بخال جشم یعنی آب و بخار جشم که بخال بند دکناغ بضم کاف نار ابریشم و بعضی گویند
اصل ابریشم بعنی بیله و گویند گاغ یعنی نار ریسمان و بفتح کاف هم گویند گرغ او شه گیاهی که گنکران
بربازوی فرود آمده بندند بنازی اشنق گویند در نسخه اش کلاغ زاغ سیاه گاغ اوازی
که در جنبانیدن کله کا و براید بهندوی جکال گویند سیزدهم انگ فاست گوف
جنسی از مرغان واضح انگ جندست کشف باخه گدف بیم سوخت بعضی کاف بارسی گویند
کاف تنکاف بازدهم در انگ کاف است کاو اک میانه تهی یعنی خالی و بعضی کاف
بارسی گویند کاک بلغت ماوراء النهر مرد و قرص و مردم چشم کابک خانه کبوتر و جای مرغ
خانگی دان مانند زنبیلی که آدمیان در خانه بیاویزند تا کبوتر اندر و بچه کند کاکوک همان کابک
کلنگ کاز جشم یعنی احول کوک بواو بارسی رهاست که از خوردن آن خواب آید چنانک از
خوردن خشخاش سازی از حس و بهندوی بهل گویند کوک بواو عربی کان و بعضی کاف بارسی
گویند کلنگ کرکه خرمن دار یعنی جای نگاهبان خرمن و ان خانه است که در خرمن کاه اندازند
کلنگ تخم خرچ یعنی کوک کراک جانوری است از مرغان سیاه و سپید دراز دم که
بر کناره آب نشیند و دم بلرزاند مقدار نو انگشت است کرنگ حمده چیزی دو در فرهنگنامه
نبشته کرنگ مرد جنگی و پهلوان کنگ بفتح میم خرد و کم منقش کرک مخلوق یعنی سرخ کل
و بعضی بفتح کاف گویند مردم چشم کلک بغل یعنی و کاف معضوم لغتی است کوچک بواو بارسی
و عربی گویند کنگ سبزه تر کردن اسپا و بعضی بفتح کاف ذکر ماکویند و در فرهنگنامه

در رسته بغنه انک بر طریق سمج کاوند و در اسدی است آبی باشد بزیر زمین بجاها و نجاها
برند کاز صومعه بر سر کوه و صحیح گویند کان کاف بارسی است گویز گوشه خانه کراز
کوره سر بنک و بت و لیکن بنی که زبان را وقت ولادت مشر باشد گیز مذکر شاذ در
مزارع کرو رطب و نشاسته و بواو بارسی نیز گویند کاز بن خوشه رطب کاز همان
کازست کبکیز کیاهیست و در فرهنگنامه کبکیز بهر دو کاف مکسور و یا اول
بارسی است رستنیست زیبا کریز بر رکن مارو مبتلا و فریصه و معنی فریصه باصاد
مهمله آفت که دستهارا زیر بابها بندد و مادست پابند دکوزدو تا کنیز بر ستار
کراز بیلی باشد بدو رشته بسته دو کس میکشند و زمین راست میکنند بهدهم در انک
زا بارسی است کرنج درخت هر چیزی کار بغنه احول کژ خوهل ژ دراست
یازدهم در انک سین است کرس موی پیچیده و ریم تن و جامه و بعضی کاف مضموم
گویند بلغنه کاف بارسی است کالرس مردوم بغنه مسخره و مشهور و مستهیکه گوس طبل
دو تن برهم رسند یعنی فراهم رسند و بهلو و دوش در یکدیگر سخت کیرند کابوس دیو ستنبه
کماس کوزهای بهن بر مثال کنف جاز جوب و جاز سفال چنانک خواهند لداز زیر بغل در
اویزند کبوس کرکس کیاهی که بدان کوهر بولاد بهد آید کرکس مردار خوار کس فرح عورت
بهدوازدهم در انک شین است کیش دین و مذهب و آنچه دران بیرانند
مثل قربان بغنه ترکش و موی و زلف کواش صفت بضم کاف لغتیست و بعضی کاف بارسی
گویند کاویش نیز گویند کمدش بضم و فتح دال باغند و بعضی بکسر دال گفته اند و بعضی بغنه کاف نیز
گویند کرزش تنظم و بعضی کاف بارسی گویند کرپش جانوری است کوتاه و لیکن دست و پای

وبیلی باشد سراندر حفته بزرگ ازا بود و در ماوراء النهر سیر بود و کمند طناب کرد کشتی
و ترکاریها نام قومی کرود جای که آب از و بدشواری گشند کلند مبتین یعنی سر
هشتم درانگ راست کرتوان و مراد کسود رکرمی خرد ست درغب باشد و گویند کرمی
خرد ست در شب باشد و گویند کرمی خرد ست که ماهی خورد و در اسدیست کرمی باشد کر
بخواند آب رود کوار سبدی که بدان خاک و میوه و خزان بردارند گزار یازا پارسیی
حوصله کدبور کشاورزد دهقان کویر زمین سراب یعنی کرآب وان زمین شوره است
و بیابان که بی آب و بی نبات باشد و بعضی فرهنگنان کویر بکاف و با بارسی گویند کیفر
سنگی که بدر کنگر حصار نهند و بشمانی و باد اش یعنی جزا دشک دوغ و گویند الی
بود دوغیا زاله اندرود و دوغ و ماست کنند مانند تغاری بزرگ باشد لیکن دیوارش
ازان برتر باشد و نازه دارد جون نازه بلیله و بعضی بکاف بارسیی گویند و در فردوسی
کیفر حیف تشه کرتو ربرزگرتو د دهقان و باغبان و خانه کشور اقلیم یعنی رکنی و بخشی
از زمین وان هفت است ما قسام هفت ستاره پس کشور هفتم حصه زمین از ربع مسکون
کو کنار خشخاش کسر خار سیاه و بعضی بکاف بارسی گویند کرا گر کلاغ و بعضی بضمت
هر دو کاف گویند کنگار ماربوست افکنده و بلغتی کاف مفتوحست کنار کاهلی و کیاه
باشد کرربای کار یعنی بسکار کنور کند و غله وان چیزیست کمجوخم و کانور نیز گویند
کنار مورکه میوه است کلادرغوک کاشغر نام شهری در ترکستان و کارغز نیز گویند کند
درختی است اورا میوه و تخم نباشد بتازی لبان کرگ رنام ولایتی بهت کاخر بقان
کرد دشت و کوه و گویند دره کوه بجر نهم دانگ زا است کار یز جوی سر گشیده

کلچ سبد کرما به مانان و گویند سبد گناس و بعضی بکسر کاف و فتح لام گویند و در اسدی بجیم بار
گفته کج قلاب آهنین بر سر جوبی کرده که بدان بار کشند کنج بفتوله یعنی گوشه از جای بود
کلاج همان حلوا که لاپر گویند و بکاف و جیم بارسی گویند کریج زهر و خرما ابو جهل بخم و رانگ
جیم بارسی است کاج کاجک یعنی تارک سر و سیلی که بس قفا زنند کیج برآکنده و جا
بود کوج ملکوج یعنی کوچ و یکوچ مرکب و در هر دو او بارسی در وان را گویند و بخ در کوچ
احوال باشد و جعد و بیاده درد و رند و بعضی بجیم عربی گویند کالوج احوال باشد و جعد
خود و انگشت خودبای یعنی کهین انگشت بای کلنج احمق و معجب و خویشتن ستا بود کوچ
رحلت یعنی روان شدن از منزل و خامیدان و کوف یعنی جعد کریج خانه کوجک
و خانه خرمن بان که خرمن سازد و کوشک خانه و کلوج کلوج نان ریزه کلوج بدل کرده
کلواج پس باشد بیشم و رانگ خاست کنج ریشی شیر مثل نیر که خبوت را
با نیر میکنند و گویند کشک یعنی نیر کالوج کیا هیت و در فرهنگ نامه مخرّ و اس کاکوخ
بدو کاف است کیرخان کخته جوب که مصحف و کتاب بران نهند و بخوانند بتازی رحل
گویند کخ انجه کودکان زابدان نیر سانند یعنی لوکه کردو کج رمده دیوار را گویند کاخ کوشک
و خانه و روزن و بعضی گویند کاخ خانه مار و راست کوخ بواو عربی و بارسی خانه بی روزن
کوخک آتش زن کلوخ باره کل خشک کرده بیشم و رانگ دالست کهید مرد کوه نشین
از زهاد و رهبانان و در اسدی است و در فردوسی گهید دهقان گهید در مرکس باد شاه
باشد یعنی ناقد سیم و زر سلطان بدو سپارند و او بخزانه سپارد و گر آوجامه کهنه و باره باره
گهید کوشت اور یعنی فربه کلوند مرسد باشد ار لوده و انجیر و لوره آبخ بدین ماند کرمند شتاب کافد

کردان کنز کشند کرا اجام و بعضے بکاف عربی و بعضے بکاف پارسی گویند و این درست تر است
و بکاف پارسی غلام هندی بعضے گفته کیسا بزبان شیرازیان عصیب را گویند کیا بکر کاف
و بپارسی خوط گناور یعنی زمین کواد جوب زیر در کسید اردی بهمند و سی کهیلا
کونیا سازیت ازان در دو کران ... دوم درانک باست گنب شتی کرا زور سمان
سازند و بلغتے بپارسی است مکوب جامه معروف وان مخاست گلب منقار مرغ
و بلغتے بپارسی کب اندرون سرخ و بپارسی است ... سیوم درانک تاک
گفتند پرستش جای جهوان و کیران و جای بتان خوکان گفت بوست نیشکر و خربزه
تلخک یعنی حنظل و در فردوسی حنظل را کت افناده است کدست یکبدست یعنی بلست کی
تبازی شیر خوانند و بکسر وال نیز گویند گویت گوفتکی و بعضے بکاف پارسی گویند گبت
نخل انگبین یعنی مکس و بعضے فرهنگیان بدو کر گویند کلات دیهی باشد کر بالا و بلندی
و کوهی اگرچه بیران بود و بعضے گفته اند کلات دیهای کوچک گنبت شکاز هم باز باشد
کاشت کردانیدن کافت شکافت کوت سرکین و سرین کت تاج و گخت و در فرهنگنامه
فخر قواس ست کت گخت هندوان باشد میان بافته نفرس ست کاست برکم شده
و کمین پذیرفته گمخت کوشک است تر بخیده و گویند که دانه اورا گمخت گویند یعنی بوست پرسته
... چهارم درانک چیم است کوج سیاهدانه کلوج نادان زره کنج بیرون کشیدن
و احمق و خودستایه و فرهنگیان بکاف و جیم پارسی گویند کوکنج قولنج وان علتی است از باد
کنج خردم بدیده و جهار پایی که زیر دمانش بیاماسد انک کوبند کفته شده است و بعضے بجیم
پارسی گویند کولانج علوایی که ازالا پرولا پرن گویند کنج زخمه کریبان و بضم کاف نیز گویند
کلیج

بوقت باره کردن برای انک بشکافده و در فرهنگنامهاست که فانه انست که جو بدو در
میخلانند تا کسی در راشمیل نتوانند کشاد و اسدی گوید فانه نغارست یعنی جو بدو که
در شکاف جو بی شکافته نهند تا محکم کند فکانه بجه که از شکم برود از آدمی و یا از دواب
فرسوده کنه و خلل پذیرفته فراسوده فرومایه ناوان باشند فشرده بسته فازه استا
فلشکاری و در اسدی ایست رهمایب و گویند کلاسب و ستور درشته روحانی
علوی درشته تر گویند فسرده شکاری فلخوده بنبه دانه فاغره نوعی از عطرست
دانه مقدار نخود بوست شکافته و سخت فاغنه کل حنا بعضی گویند حنا جون خوشها بر دن
آرد گلها بشکفد فاغنه هم گویند فیدافیه نام عورتی بهر بیست یکم در انک یاست
فیروزی روایی حاجت فرمانی یعنی مخیر شوی و در مانده بسته کردی گوید
خمانزدهم در انک آغازان کافست بر بیست بهر بخت در انک الفت کنند
حکیم و منجم یعنی ستاره شمر و کاهن که اختری از خویشتن گوید فیلسوف یعنی دانا و آگاهنده
باشد گربا بیا بارسی گیاهی گهلیدون گویند و بعضی بیاعربی گفته اند گیا نوعی از علفها
رومی و گسنز گویند گانا ماره خوشه انگور و خرما و درست تر آنست که گانا جو بی بر خوشه
خرما و ابله و ناوان و گلیم بر شش جای گبران یعنی معبد مغان گمرا جای گوسپندان و
دیوار گبینشان ماطف وان نانی باشد که از گنجد و شکر برند و آن شرنی است گمنا
جامه منقش و ساده و حریک رنگ نقش بسته گفاشخ و رنج بانگ که یکسی رسد گردنا
مرغ و ماجری گبرانش بریان کنند و بگردانند و بلغتی گاف بارسی و بعضی بگبر گاف
و دال گویند گبنا تابع بریان فلاسفه گمارا یعنی ترشی و گویند جای بتری گیدالجام را گویند

ازدوازده ماه بنشمرند فسان سنگی است که بدان کارد تیز کنند فرکی جوی فرزان حکمت
فغان نفیر بانگ و نعره و فریاد فلاخن معروف که سنگ اندازند هندوی کوپهر گویند
فرگن بلنده فشان ریدان فردین همان فروردین است و نوزدهم روز از ماه فراشتون
کیاهیک کوراکند ناوکوهر نثر کویند و بنازی صدف الارض خوانند و بعضی کویند ان
عضلهٔ است فرغون صمغ مادرون که بهندوی الحروت فراوان افزون و بسیار فرزین
مهره که در شطرنج است فریدون نام پادشاهی فغان بخانه فردن زیادت و بسیار
فارسیتن سبندان و نعمون نام مردی [illegible] نوزدهم درانک داوست فراشتو
فراشتک [illegible] پنجم درانک هاست فرستهٔ بمعنی خبر و فرستاده و رسول فسیله کله
اسب فراخته نیکوری و مرغوب فراهخته نیز کویند فرزانه حکیم و دانا فره بازا بار بسیار
وبلیل بمعنی عندلیب فداده بیهوده بمعنی بی فایده و بلغم بضم فاست فداده فردره
جوبی که بس در بهند تا باز نتوانند کرد و در فرهنکنامه براهمهاست و آن اصح است
فرواره کداره جهار پهلو که در عمارت نهند و کنجینه فرخته نانهایی کراز نشاسته
بجهت لوزینه برسنک می زنند وانرا بزبان ماوراء النهر قطایف کویند فلانه حلوای
سیر و بفتح فانیز کویند فسیل جوبهن انک درکشتیها ماند بعضی فرهنکنان بفتح فا کویند
فریه لعنت و نفرین فرخنده مبارک فره بلیل و مست و غالب شدن و زیادت
فلس بضم فاماسی بمعنی جزائی که رود بندد و وارد بی که بهندوی بهلی کویند
وتبلدی لباد بمعنی بفتح فا کویند فرفره انک بچکان بازند وان جوبکی بود رشته
درمیان کرده و بهندوی بهریکا کویند فانه جوبا بوکه درمیان جوب نهند و بار بر ستوغ
بدوخت

معروف یعنی موب زین فراشتوک فرانشنک است فدرونک مرس انک درجصار بادفت
جنگ میکنند و می بندند فیلک تیربه خشاخه دوشاخه فرموک کردانک بهندوی لنگر
کوبند فلنجک فرنفل بستانه بهندوی سلیح کوبند فرانک نام مادر فریدون
بازو هم درانک کاف بارسی است فلانک جعبه باشد که بس در بهند بجهت محکمی و دستور
رانر کوبند و نقطه دال آمده است فرهنگ ادب دانش کوبند فرهنگستان یعنی ادیبان و موبدان
فلدرنگ انک جامه یا ازار بندکره بند و فرسنگ کروه بهندوی کوس کوبند و درست
توانست که فرسنگ سه کروه زمین است شانزدهم درانک لامست فرخال
موی راس فرو هشته فرغول تاخیر هند قدیم یعنی خلاف درکار و تن زدن فتال ارزه که
تبازی درع کویند واز هم شکستن چیری کویند رزه قتال و مردم قتال و این هم باز کشتن
و بر دریدن و انهم بشکفتن چیری بود تل چوب درخت ابی بعضی سیخ نیلوفر را کویند
بهندی هم درانک بیم است فرم و لشکر و فرومانده کی تمام ماند درنگ فرجام
عاقبت کار فخم جاوری که باز بکران در هوا کیرند تا شکار دران افتند بهر هم درانک
نوشت فروردین نام ماهی که افتاب درحمل بود فروردین جویکذشت
مارد ی بهشت آید عمان خرداد تیر انکه که مردادت هی آید
پس از شهریور و مهر و ابان اور و دی وان جو بهمن اسفندارمذ ما
بیفزاید فروردین بیستی و اربا شهر مورش وانکه زهرش تا باسفندارمذ ان
جمله از حریفش وان فروردیان پنج روزست اخرین از انکمن ماه یعنی افتاب درعقرب
وان روزها جشن بغانست که سعرب فروردیان کویند وان ایام مغزه است که ابشخانک

بفتح فا و یا بارسی و در نسخه راجمه و بارسی است فرادیز بپوند جامه و جران دارایش بوستن
که دامن و سرستین و گریبان و در زبا دیگر دوزند و فروریز نیز گویند فراز بلند و شیب
دبستن و کشادن و گستردن و بالاجزی و نزدیک فلسرز چیزی خورد و نه که در جامه دارایند
مادر رکوی کره بندو در کهستان ایتا را بدرزه و سرزه گویند و در ماوراء النهر فلرز و فدشک
گویند فریبرز نام عورتی و نام مردی فرابرز نام مردی فرامرز نام پسر رستم
دهم درانک زا بارسی است فوز کیاهیت تلخ که در دشکم را ببرد و بپالاید یازدهم درانک
سین است فسوس تحسر و حسرت و بهمزه مفتوح نیز گویند یعنی افسوس جواب باخ مرد غافل
و نادان طبع دوازدهم درانک شین است فرعش بوی که از دامن بوستین
بیرون آید فرش بریان فاش براکنده و مشهور شده فش نوراست و حران و مانند و دنباله
دستار فش دوم انک بتازی دبب خوانند و بعضی گویند موی کردن اب و بیا بارسی
هم آمده است یعنی پش فردیش کاهلی و ملتوی شدن کاری فرنگیش نام عورتی
سیزدهم درانک غین است فغ دوست و معشوق و بت تراشیده و فردوسی
بت رنگین را فغ گوید و بزبان فرغانه صنم و بت باشد فراغ مادر دو مهتره فرصت
فروغ ماب یعنی روشنایی و رخشانی که بهند دیی جهلک گویند بهر چهاردهم درانک
کاف است فغاک ابله و حرامزاده فرنجک و یوخانه و بفتح جیم نیز گفته اند و در فرهنگنامه
فرنجک دیو سستنبه است و بدو ضمت و بغیر کاف هم گفته اند یعنی موسستنبه است فدرنجک
بفتح و کسر فا دیو خانه و دیو سستنبه فراشک مرغیست سیاه و سپید و بخانها خانه کند و بانگ
و بچه در میان مردم کند بتازی حطاف گویند بهندوی جمرک فراخراک گوشتابه فراک

موزن

فرد فرزه بهشتم درانک خاست فخ رام فرخ مبارک بنیاد فرخ بود بیغ زیباخ
فرگاه شرکه بر خوردی ریزند بهشتم درانک دال است فرزد بیزه کرمنش میان
آب باشد دهم وقت تازه باشد فرغند گیاه عشقه وان گیاهست که بوی ناخوش
دهد و جون بر درخت پیچد درخت را زرد کرداند و خشک و برا فغنده نیز گویند
فسرد ماسین مهمله شکاری و بعضی سین معجمه گویند فسرکند جای گذر آب چه بر دیوار چه بر زمین
فلقند بر جین بیغ خار پشت که کرد باغ و کرد و کلزار باشد و بعضی بفتح غین گویند فغند بدو
فتحت و بلغتی بذو کرت زغند زون بیغ بر چیزی فنود بفر فریفته و عره شده فلخود
بنبه دانه فلخند بنبه کشده باشد فرد درید و دریده فرداند جوبه که از بس برهنند فرسود و خت
سوده و کنده شده فرود هند زیر فرهند دانا و خردمند بهشتم درانک راست
فرزیب و زیبای شکوه و وقی را افشید دهند جون رو کرد و فرغر زمین سکاره
یعنی زمینی که در و آب رود و آب او کم شود و جا بجا آب بگذارد فرغار جیری را با آب تر کرد
دینک برشده باشد و سرشته کشته فرخار آسته و نام بت و بتخانه و نام شهری که
در ان حوبان بسیارند قباد از شغل و بعضی بکسر فا گویند فرودار خانه تابستانه که بالا تر بنا
فریر گیاهی خوشبو فریره و بعضی را الول بجیم آن کرمی و رزنده و بعضی نوانه گویند فیروس دیو
فریور انک راه راست وار و در دین فریوری و فریوری کنش و فریوردین فرفور لقب
پادشاه هند فغفور نام پادشاه چین فرفرکله روان بهشتم درانک راست
فنیاز مزه کاذ و شاکرد انه و عطاء شعر یعنی ازین چیز با که بکسی دهند و انرا مرد اداء
نیز گویند و بعضی برا مهمله گویند فراز کذاره جهار پهلو و بعضی برا مهمله گویند فریر فدید و بعضی فرهنگیاف

بانگ بشنیع و بخشم زدن غرّه و اشه کیا هی که کنش کران و جولاهان در کنف مالند غوغه
سرمایی فرو بردن و بسازی غوطه و غوصه کوبند عناده سازت و نام و لابنی و بازی
که بتازی لدجوجه کوبند غربه منت و نادان غنوده خفته غیبه میانه حلقه
هژر و هم درانک یا است غوشای سرکین ستوران که درست خشک کرده بعضی با جک
و شئی غاوجی صبوحی و در بعضی فرهنگنامه عارجی را مهله صبوحی غرهی سرمارا کوبند
در عراق باز دهم در الفاظ که آغاز آن فا است بر بیت بهر
بخت درانک الفست فاوا اجل فراخ فراخ و کشادگی فنجاوم که ان زمینی است
فرا بالا و بنش کوبند فراز یعنی بالا و نشر رو میان کوبند فرا آب ده یعنی در میان آب
بلند از و کنج کوبند فراخانه یعنی تنخانه و بعضی برو در مزبا شد جنانک کوبند فراهم آرنغ
و هم آر و بر هم آرد مختصر فراخ باشد کوبند فراکن یعنی فراخ کن بحذف خا و نیز عجمه
افتد و کوبند زا بوشیده و کوبند این کلمه یعنی برو در و نزدیک و دور آمده است
دوم درانک باست فرسب جامه باشد که بدان بام را بپوشند و بعضی سابارسی کوبند
سیوم درانک تاست فرهت جادویی فرتوت بر سال خورده یعنی
یعنی سخت بر فحت ماهتاب فرتاب که مناسب بود بعضی بغم فاکوبند بهر
جهارم درانک چیم است فرنج بر امون دهان یعنی کرد برکرده و در بعضی فرهنگنامه فرنج
بدو فتحت و جیم بار سی بر امون دهان فنج دبه خایه و زشت یعنی قبیح فلج کلیدان
در یعنی علف درنج فرو اشته اب فرنج دیوستنبه بهر نیج درانک جیم با سی آب
فرنایج شاخ بزرگ که در و شاخ دیگر کند ما شاخ دیگر دهد فرنج گفل آب فرغانج ماد کاد

گویند قرا انکور بود کز نیره و دانه اندر میان وی باشد غرم بنش و کوسبند کوهی و
کودکان بر و سواری کند هندو بی ارکه گویند ـــ یازده هم درانک نون است غلبگن
دری جون پنجره و یا جعفری و در و هر که باشد بنماید و در اسدیت دری باشد از
جوب بافته بود جون پنجره مشبک که در و نگاه کنند هر که در سرای در آید و در فرهنگنامه
کاف بارسی است و مکسور رغن مضموم کرده است غرو زن غربال و خلاب و غرو زن
بزا بارسی خلاش سیاه غسن جوب بزرگ عصاران یعنی ملک عصاران غلیون کل
سیاه که در زیر اب بود ـــ غانزده هم درانک واوست غرو خاله و یعنی
نصب انک میان تهی بود و غرو فریاد و کریه با اواز غو غلیه غیو یا بارسی غلیه غالو کردن
کمان و گویند کان ـــ هندهم درانک ها است غمنده عکس غشنه کیا هیت که
بتابند و اران جوال بافند غوشنه کیا هی است که از ابری بجزند و بخنگ اشنان سازند
یعنی دست شوی و گویند غوشنه نوعی از سماروغ است غوره بار نبیه غلبه سبزک که
بنازی عکه گویند و عنق نر گویند غنده عنکبوت بزرگ و باغنده یعنی کاله غمزه مژه
و چشم برهم زدن بناز دان چشمک است و اصل بستن و کشادن چشم را گویند غنفره
بلند طبع یعنی ابله و عجمی را گویند غراشیده خشم آلوده غذاره بنگان بزرگ و ان را
غزاده و غزاره هم گویند و گویند دیه روغن دور فرهنگنامه فخر گوید اس غزاره بزا میخه مانند
شرسطاست غبباره جو بود که بدان حزاز انند و ان باریک بود یعنی جو پدست باریک
و از اکواره نر گویند و بعضی بغم غنن گویند غازه گلگونه بود که زنان بر روی مالند
یعنی سرخی و سپیدی زنان غنجه گل ناشکفته غوره انگور خام یعنی ترش نا بخته غرنده

وکوسبندان غربه زنند که بشرط بکارت خواهند و نباشد غند جزی باهم شده
وکرد ما رهم آمده غزد خانه نابستانه — هفتم درانک راست غرانک در گلوی مردم
برآید مشتر در حلق مردم فرغانه بود غنجار سرخی که زمان در روی مالند وازا گلگونه نیز کنند
غزوبه خانه غبار جامه زرد که جهودان بر جامه خود می دوزند غار کابل —
هشتم درانک راست غزقومی از ترکان ظالم که بر خراسان دست یافته بودند بزور
گرفته — نهم درانک سین است غرس خشم و خراشنده وخشم آلوده و نشین
مجمعه هم گفته اند — دهم درانک شین است غرانش خشم غاش فتنه و بلند طبع وکسی که
کسی را دست دارد وکویند عاشق غاش است غوش جوئی است سخت که مطربان ازان
زخمه سازند وسلاحدان نیز کویند غاوش خیاری بود که برای تخم بدارند تا بزرک
شود غنیش بد حال و بیشه دوده وخم داندوده بسیار — یازدهم درانک کاف فت
غالوک کروهه یعنی همره کمان کروهه و در بعضی فرهنکنامها غالوک کمان کروهه غرنک
بانک نرم در گلو وقت کریه غساک کیاه عشقه که بر درخت پیچد و پژمرده کردانند غسک
کریست که بهند وپی او دس کویند غدرک سلاجی که غاریان پوشند و کدرو کندک
نیز کویند — دوازدهم درانک کاف مارسی است غنک جوب بزرک عماران که
از جونه و سنکی دراویزند تا کران کرده و روغن بر ون آید بهند وپی است کنه کویند
غدنک بانداع وایله غرنک ناله و فریاد و کویند غرنک است نغه اواز نرم بکریه در گلو
وبعضی بد و فتحت کویند — سیزدهم درانک لام است غول دیو بیابانه و
کوسبندان در دشت — چهاردهم درانک میم است غرم خوشه انکور و تخم آمده و بعضی
بخشم کویند

آرند شخوده بناخن کندیده دنکیده شکرفیده اب که در سرآید شیرینه نوعی رعلت
کرمبازی شغفه کویند شیرازه معروف شمنده شرمنده و پهوشی شادیه داروی است
شاماجه سینه بند و شاماجه نر کویند بستم درانک ماست شوی والان خودکه
هندوی سوپی کویند شبی نوعی از بوسینهاست و کویند کونه از جامه دبوسینی است و نغج
شین نیز کویند شلکوی شلک بای دوندشکی خارکیاه و سیخ کیا شیروی نام مردی
کوید جهاردهم در الفاظ که اغاز آن غین است برشهرده بهر نخست درانک
الفت غوغا اشوب بود و ملخ که ببرش برآمده باشد بهر دوم درانک باست غرب
خوشه انکور و کویند انکورست و مشر فرهنکیان بزا بارسی کویند غاب حدیث بهوده و انچ از
کار باز مانده باشد و ازابنازی سقط و پشه جنانک کویند شیران غاب غبغب حاجی
زنخ غیب غبغه بهر سیوم درانک ناست غوشت برهنه مادرزاد غلت علیدن
غوشت اواز اب بهر چهارم درانک جیم است غنج سندان جیم بارسی اهم آمده است
غنج قنج یعنی کرشمه دسرین مردم وجران وجهار بای و کویند انک مراد کرشمه دارند بغم غین
غنج کرشمه ناز کردن غارج مشراب که بوقت با مداد خورند و بنازی صبوح کویند غلغله
انک بهلوی یا زیر کس یعنی بغل کس را بسر انکشت بکرند و بدان بخندانند بهندوی کدکدی
کویند بعضی هر دو غین را کرت دهند و بعضی غین دوم را بیم بدل کنند یعنی غلمیج در
فرهنکنامه جیم بارسی کفته اند غربیج خلاب و خلش غلیواج غلیواز یعنی مرغ کوشت ربا
بهر بیم درانک جیم بارسیت غلج کرهی که آسان نکشاید و بعضی جیم عربیست
کویند بهر ششم درانک والست غوشتاد درخت بلند و جایکاه کاروان و کاوان

شنگکاسه زاله شسته انگور و شبینه را نرشته گویند سین مهمله نرشد انه عناب و لن
میوه است که فندق گویند شنگوخنده اسپیچ که در سراید و از چهار بایان و شنگوخنده
نیز گویند و این درست ترست شسته او ارات و شبینه نیز گویند شفه کره که در
بای الند شفنده بوی ناک و نفخ غین نیز گویند و بوی که از اندام آدمی آید شاهنده
صالح شمیده بم زده و بهوش شده شسله جامه که در شرمگاه عورت باشد و شرکن
دان و جای خاک و پلیدی بود و در کوهها شیفته و ایوانه مراج شانه کاشانه کوهای
کان حذف کرده اند و شانه خانه زنبوران شهد و چیزی که موهها را از یکدیگر جدا کند
بتازی مشط گویند شمه جزئی که بالا شیر باشد بهندوی ملای خوانند شنگله ریشه
دامنی و خوشه شرکله بکسر زا بکاف و زا با رسی دانه انگور انک درمیان عرم باشد
عزم خوشه انگور بعضی گویند حبه انگور که شیره و دانه انگور و رو بود و بعضی دانه انگور شاره
جامه لعل و نگ که گرد شمع کنند تا باد نگند شگاه تردان شناه مرداش کننده
شوشه سوتش و رزه شرزه جنسی از دوکان و گویند شرزه شیری را گویند که در دم
او مار باشد شگافته کافته شگاوینه کاوندهٔ کفش نباش و او را کورکاوه نیز گویند
شگوفه و شگفه غنچه بهندوی کونبل گویند شمه قرص که در مساجد و طاق و غیران میکنند
شبیه مهره یا نه دانی سیاهست بتازی سبح و بهندوی شوه گویند شاه بزرگ و او شکارا
و از بجاست که جهاندار و جهانیان را بادشاه گویند و مهرهٔ مهین شطرنج را شاه گویند
وراه گشاد که بسیار را بهها از و بگشاید و عامهٔ خلق در ان بگذرد شاه راه گویند
و اما و از ان که ویرا عزیز و بزرگ دارند شاه گویند و نیز شاه نام جانوریست که از اهند

ارمر

لامت شنگل بهمله زبر دوم کاف نر گویند شاخل نوعی از غله که بهندوستی ارهر
شمل بای افزار حرمین شکول جلدی شال کلیم خرده مخرقواس گویند شال جل مذکور زیر
رکستوان کنند بهمله شازدهم درانک میم است شمل بای افزار رسیده بفتح دوم حورنده
دورفن شکنه شم بضم شین بای افزار مسافران شجام آفت سرما که بمیوه رسد و سرما
سخت شیم ماهی است شیکون بفتح نقره کون و نام رودی است و بعضی شین مهمله
کیا هیست که بتازی لنت گویند و بهندوی کونکلو بهندهم درانک نون
شران یاران شدو راشد و نیز آمده است شان زنبور خانه شایکان مال بسیار
و کنج فراوان اسکاه علم کشت کنج خرد برویزد از معایب اشعار انک جمع آرد
برای قافیه جنانک در قافیه ایمان و زمان مردمان ارند شش شنی که اردو سازند
شیون ماتم و نلدی تحمن بت پرست شاهین جانوری معروف که صید کبر دو
دسته تراز و شیان جزاء مکافات شکون جانوری از جنس شکالان و بعضی
بفتح شین گویند شروان نام مردی شاعران نام ولایتی شادروان بساط و پرده
بزرگ باشد بهمله هژدهم درانک واو است شنشن تهوشا شوکیا هیست بخم اد
بدار روکار آید بهمله نوزدهم درانک با است شکافه زخم که بدان رود زنند
شغانه مرغیست مقدار غلیواز جهار رنگ دارد شخولیده بزمرده شکوه خشمت بعضی
بزرگی بسیار و هیکل و زیب و قوت و مهابت شکوه محلت خودرا گویند و بعضی شکوه
دیه لبت را گویند حانک کلانه دیه بلندرا گویند شوده جمل و بفتح شین نر گویند
شیشکه دست شوشه عطسه بلفتح شین دوم مهمله امده بهت سرشدن از عتاب

کاد که بدان جنگ کنند و بلغتی سین است و شغه بهانیز گویند شوخ آن بود که
بر تن سخت شده باشد از کار کردن — دوازدهم درانگ فاآت شنگرف
گرم کشت خوار در نگی معروف که بتازی زنجرف و شنجرف گویند شف شب گویی با بابا
بدل کرده اند شنگرف بزرگ و با حشمت و لطافت هر چیزی بود خواهی کار خواهی مردم
و شکفت و زیبا را سرشندف دهول و طبل شکاف رخنه و شکافه — سیزدهم
درانگ کاف است شنگ کلی سیاه وام و خلاب کرازوی بای بشواری توان
کشید شفگ نابکار و حلق یعنی تهی و نادان را نیز گویند شنگ دوک و در فرهنگ شیک
بفتح ما کرده است شرلک کرده دوک شینگ الک بیازی لگد بر کسی زنند شوسک ربا
چهارده تاره و مرغکی کرازیتهور گویند شانگ همان شرشنگ است شکانگ سنگدانه
مرغ و بعضی بکسر شین گویند شاک بزنر شلکلک نادان و بعضی فرهنگیان بدو کاف
در آخر گویند شاماک سینه بند شجگ هلک یعنی هلک و بکسر شین نیز گویند شرک صمغ که
از امهند و بیرنگ گویند و بعضی بفتح شین گویند شینگ بزرگ یعنی عکه و در فرهنگنامه
شیشک بهوست شرک وام شنلگ خوشه شناک شاخ نوک از یاجین درخت
برابد نازک و تازه بود و خوردستان نیز گویند شوالک برنده است سرخ و گویند که در عشت
هر زمان رنگ بگرداند و بنازی ازا ابو براش گویند شرفاک اواز دم شتر و اسب و جران
در رفتن شلاک مرغی معروف — چهاردهم درانگ کاف پارسی است شیرنگ زهره
گیاه خربه، تلنگ بفتح شین شنگ درخت سرو و شوخ و در راه زن و مکاره
و خوب شتالنگ بتازی کعب خوانند شهلنگ رسن تابیدن — پانزدهم درانگ

زمینی که آب او تنگ بود و بکلی زدودیک و کشتی را بگیرد و بایستد سار سارک سار
مانند و حاجی و سارک را نیز گویند تمرماله خرد ابار سنگور یا دریه دوک و در سارک
است که مرغیست سمندر مرغی و یا جانوری که در آتش باشد و نسوزد و گویند موش انگذه
واز پوست او رومال سازند ریم او بسوزد و او سلامت ماند و سمند و سیمز گویند
سیمار جرم انگور مال و اهن که بدان زمین زرعی پاره کنند بهندی بهاله گویند
و بعضی فرهنگیان بکسر سین گویند سرید قوس الله که نادانان کمان رستم گویند و بعربی
عربی لخت و گرهی است سفر جانوریست که برپشت سر بجا باشد سیمرغ شمس نیم در سنگ
سیمرغ کرسنه و وزنیت معین و آن شش نیم در سنگ است در زمین بالا دست
دو بلاد ماهنقاد و در سنگ سیمنر کل باشد مانند کوش و گویند گیاهی خوشبوی
که زهر گزدم فرو دارد و سوفار معروف که در سر باشد سپیدار درختی است مارنداران ستور
اسپ سالار کهن و بزرگ و سرقوم و صاحب ساغر بیاله سفر جانوریست چون سگ خارپا
برتن او بود چون تیر باندازد هر که قصد گرفتن او کند بهر نم درانگ زاست سیرز
عضوی از اعضا در وقت بهندی تلی گویند ستیز سیزه بجذف تا دان سعایش
سترز مالیدن سابارسی تیر گز از کمان بفرستند و بعضی بساعوه گویند بهر دهم درانگ
سین لست سویس بیابارسی غفلت و سوبت بتانیر گویند سالوس فریبنده و خرد رسد
گیتس بیابارسی قوس الله تعالی سیمبوس اسپغول سیاس منت و در استعمال بضم سین می آید
ساولس چیزی که در دیبه نهند سبس سبز سندروس عمره معروف و از ان روغن
نیز سازند سوس درختی است سرخاس لعب باشد و آن عودیست آلت جنگ بهد

جهارم درانک جیم است سارنج شارک سارنج مرغیست ضعیف وکوچک سارنج
مرغ کنجد خوارک سنج رخ وحصاره سنج سرین سنج تنگی نفس وفتح سین نیز کویند
وبعضی بجیم پارسی کویند سنج خرزه خرد نارسیده که ازابشکند دوران شراب
خورند وسنکی وبعضی بجیم پارسی کویند سنج چیزی عاریت کویند سنجی یعنی عاریتی
بحر پنجم درانک جیم پارسی است سنج نقب یعنی حفره کرده وسنجه حفره زده بزبرین
انکنده وجون خانه زیرباشد بهر ششم درانک خاست سنخ راست استاده
یعنی چیزی راست لغد جون ستون وقد قامت ومانند آن بحر هفتم درانک
والست سرداو نیز کویند شعر نظم بزبان عجم ولیدی بدال مجمه کویند سرود نیز کویند
سرند کیاهیست درازمیان آب کردریای اویزد وریسمانی که دربازیها بیای اندازند
وفتح را نیز کویند وبعضی سرید بیا کویند سفرد وسنکخوارک وان مرغیست که سابود طوق
ماه یعنی خرمن ماه سند حرامزاده که ازکوی برکیرند سپهبد سپهسالار سنجد سرمای
قالکرکسی راسرمازند کویند سنجیده شده است وسنجده وکویند روزی سجاید یعنی بنک
سرد میشود وبعضی بسین مجمه کویند سکاوند صفه بلند سنجد میوه است بنازی عناب
کویند طریق کنار باشد کرد وخرد وسرخ جون انکشت خرد وازا سنجد جیلان وسنجد
هیلان کویند شعر ستایش ودرود وسپرد بحل وکوشه نشینی وفروتنی سمندرنکست
که بسیاهی وزردی زند دفش ودم اوسیاه باشد سنبید سازیست بشکل نای
ونام حصاری درولایت ایران ساد شاده بهر هشتم درانک راست یاهم
آسمان سنکار انکشت افروخته ودرفرهنکنامه سنکار طعامیست کویند مالیده سنار

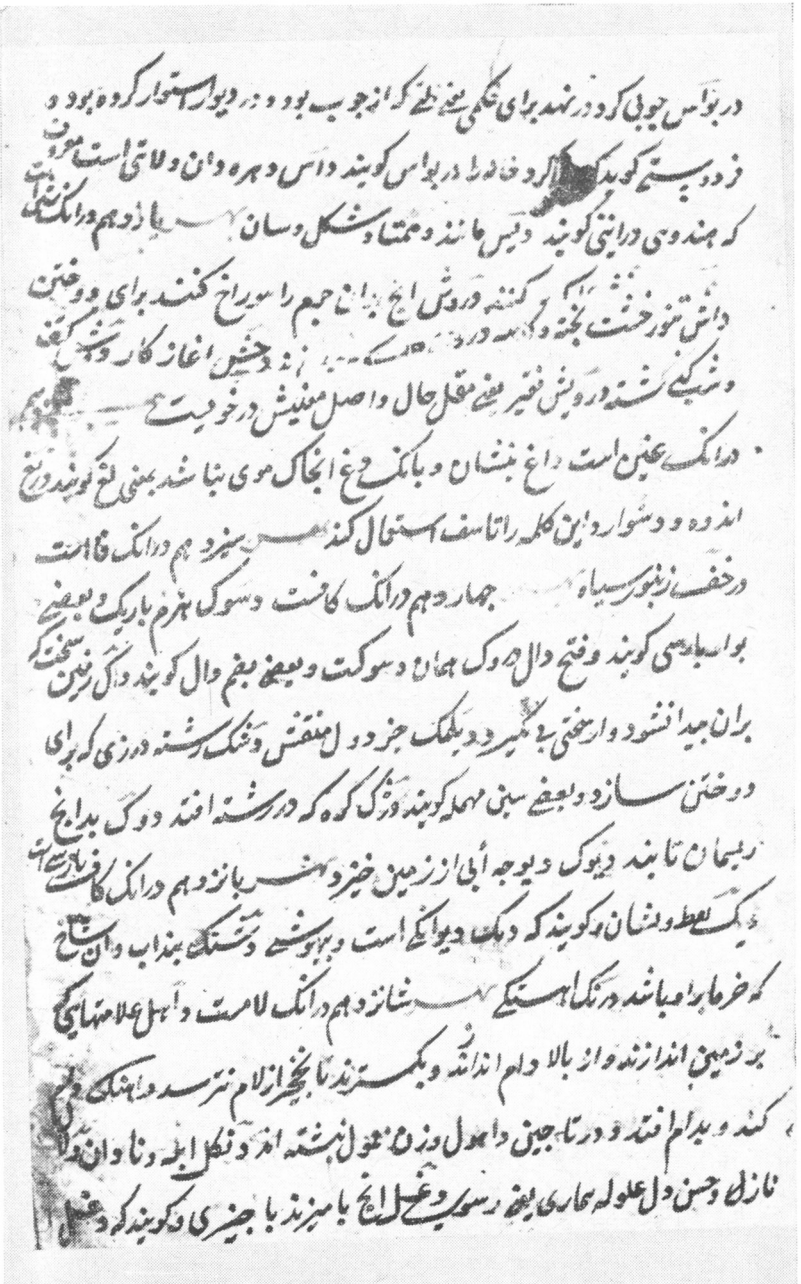
دالست زرد بسیار خوردن زند چیزی عظیم و منکر بود و سم ازین پیل را زند پیل گویند جای
گویند زنده زند یعنی باره باره بهر سیوم درانک راست زگور رفت
یعنی بخیل و بهده و دزد و بعضی را غرزه گویند زغار بانگ سهناک زار هر سبزه که
باشد بهزه و بیهوده را نیز گویند بهر چهارم درانک فاست زرف قعر و عمق
و غور در فردوسی است عظیم دور اندر بود چون مغاک و جاهی و معنی باریک بهر
پنجم درانک نوشت ژیان زنند و خشم آلوده و منکر باشند که از دها و سل و دده و مانند
ان را استعمال کند بهر ششم درانک پاست ژاژ سنگ باران بعضی تگرگ
و قطره باشد که بادا داز خنکی بر چیزها نشیند و منک باد دمیده که در وقت کشنا
کردن آب بر خود گیرند و ازا سنا مه خوانند زنده کن کشتها و سبز ژولیده یکدیگر
آمیخته و گرد آورده بهر هفتم درانک پاست زی ابگیر و ابدان گونه دوازدهم
در الفاظی که اغازان سین است بر بهت یک بهر بهر نخست درانک الفت مروا
حدیث سینا سوراخ کننده و نام آن کوه که خدای عزوجل با موسی علیه السلام
کلام کرد سنا خراج و کرند ستا ستایش و ستاینده سودا اندیشه و خیال سکبا
یعنی ناتخوردنی که گوشت ماهی که مبکند بهر الف کرا اسا رآگیاهی است مثل بود نه که دهکان
عورات جاهله را از جهت اسقاط دهند و نیز ازا اس کرده بالا ناتخوردنی می اندازند
ستب معروف بهر سیوم درانک ناست سرشت مایه طبع افرینش سبت سبزه که
تته ندارد و بنازی رطب گویند و بعضی بکسر با بارسی گویند سوت فتراک زین
سوت غفلت سوغات راه اورد سفت کفت یعنی دوس ساخت دوال زین بهر

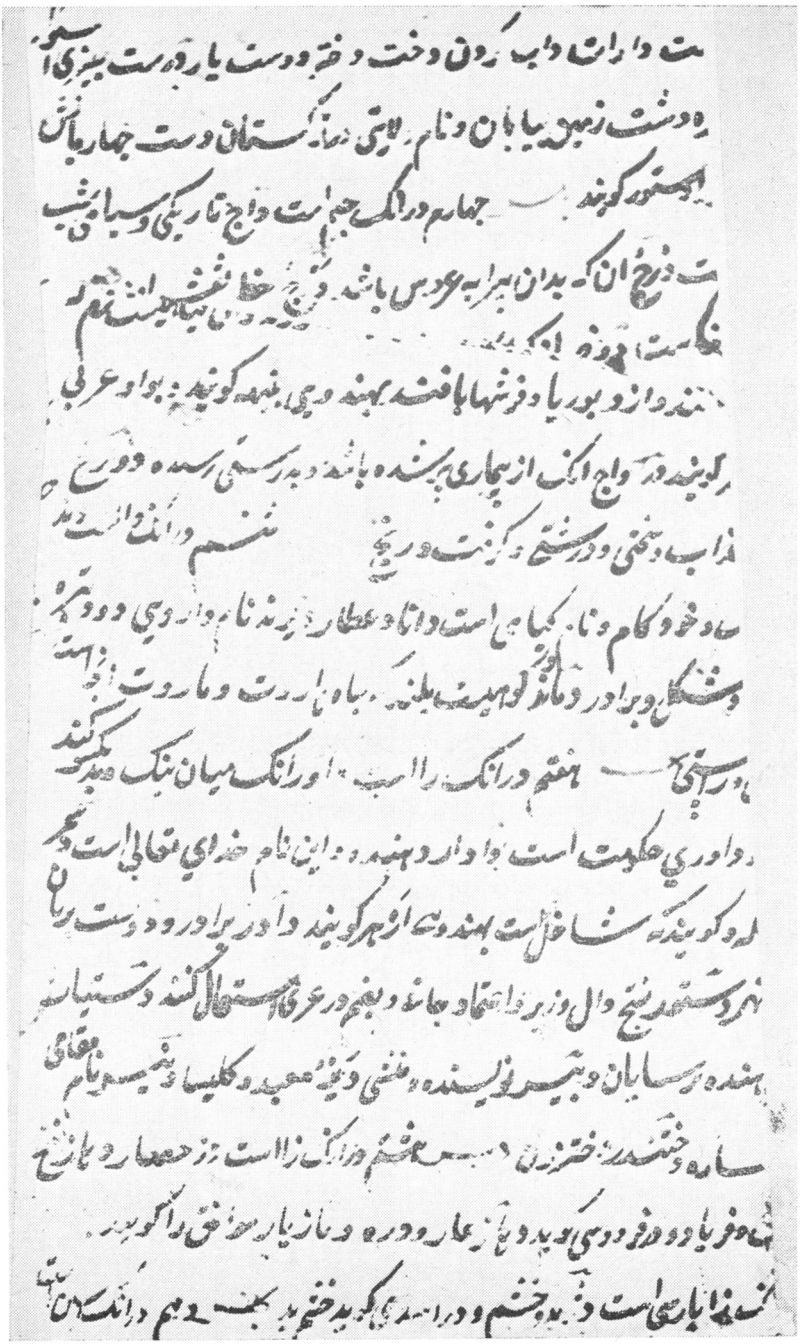
زیون نشر لکد زن مرده شده را و راعب و خریدار و کرفتار و خسیر و مفت و زیر دست
و بیچاره و زرفتن آهنی باشد که بر دربازنند و حلقه در و اکلنند و زرافتن نیز کویند
بحر شانزدهم در انک و اواست زبخرو از وب وان کیا میدت مشهور
و بعضی بفتح جیم کویند زرو دیوجه آید زمو کل تروخشک بلغتی و او عربی زبلو
شطرنج بحر هفدهم در انک یا است زبوده کند تا وان هریست که میان
بیازکارند زله کرمی است که در کرمابها باشد و فریاد کند زکاسه رو باه زرکه
خار اندازد و بلغتی زابارسی است و شین معجمه و از اشکرته و شعرته و سجول و نقشی نیز
کویند و بتازی قمقد کویند و خارپشت کویند زمودوه نکار و نقش زغاره نان کاو
سین و در نسخه را مهمله است زغونه مانشوره زکاره کران و محو یعنی سیمنده و بعضی فر
زکاره بزبارسی و مضموم کویند زاولانه تحت بند و ان یک باره آهنین که بر کردن
و پای زندانیان زنند و زلانه نیز آمده زنکله جرس خرد که بکیان بند بند بغیر پا نیز آمده
زاره زاری کردن زرافه قج و بندید را نیز آمده است زوال طعامی است بتاز
در دهه کویند زرده رنک اسب و کویند انک میان کمیت و بور بود و کویند انک
برنک اد بس و بشتر بزردی کراید زغاره شاخ درخت باشد زهر نکخه
غره بچه و کویند انجا که بچه باشد نعف البته که زهران کویند و ان رحم است زجه
نقاس زواره نام مردی بحر نوزدهم در انک یا است زی سوی و نزدیک
و لعر بزبیان معنی زندکانی کونند یازدهم که در اغازان زابارسی است بر هفته
بهر تخت در انک خاست زخ اواز جرس و کویند اواز جن و بانک زار بهر دوم در انک

زاکوش شتری و بعضی بسین مهمله گویند تندو کرنه روی و ترنجیده وزود خشم و سخت
طبع دهم درانک غین است زیغ بوریا و لغ بلغتی باعربی است زاغ معروف
یازدهم درانک کاف است زاک زاغ و نام کیاهیست زمخک رنده است
در هوا برد دوازدهم درانک کاف بارسی است زرنگ خرد دل که بهندوی
رابی گویند زنگ زنکار بهندوی کابی گویند در آهن و جران کیرد و لاتینی است که
نکبار گویند و بخال جنم که از بجار جشم خیزد و روشنی ماهتاب گویند ابی چون زنکت
و جلاجل یعنی زنکله و بعضی گویند زنگ بزا پارسی جلاحل زغنک فراق یعنی ملک
و بعضی گویند زغنک بکاف عربی و سکون غین زاغنک زمین ریک و زراغن
بغیر کاف نیز گویند سیزدهم درانک کاف لامست زکال انگشت سوخته که بتازی
نحم گویند و بارسی نیز گویند زاویل راز یعنی برازنده عمارت زال پیرکهن و نام پدر
رستم زاول نام شهری زنبل الت جنبک وان مربع باد و بار دو کلبی و مشک
ارد و سرچوب در و بسته و بدان خاک و کل کشند دو تن یکی در پیش و یکی در پس
وان زیرست زاخل درخت اکلیر چهاردهم درانک میم است زم بجه
بود جنانک گوشت و بان از درون بیرون رود بهر بانزدهم درانک نونست
زبنان ناخواه یعنی جوابی و بعضی زبنان بعقدیم باگویند زغن غلیواز گویند که کنجشک
سیاهست زبین انک بشب بای زند زلفین تهدید و بلغتی باعربی است و بعضی بفتح
راگویند زکان از خود رمیده و در فرد وسی است زکان گوید که در خود می رمد
زنیان زنیا گوی در زیانون زیادت کرده اند زوپین که بهندوی سیل گویند

رنج سوم بیغمه زنج معروف دانج بی نفع بود ... هفتم درانک دالست نند کتاب
مغان دان تصنیف زرتشت درانش برسنج وانرا زند استا گویند وهشت آذر دوا
زند تفسیر زند واستاست وبعضی گویند زند صحف ابراهیم علیه السلام است دانش
زنه که انا حقی گویند زوهند کنت بالیده وافزوده وبعضی واو بارسی گویند
زغند بانگ سخت وبرجستن زرنباد وادویی است بتازی رحل المراد گویند بهندی
کجور گویند زیاد خایه کریه مسکین زآسیاد بیت هشتم روز از ماه بهمن هشتم درانک
راست زربهر کهن صندبر نا از بیجاست که ستانا زال زر گویند از بهر موی
سپید و ذهب زفر کله دهان زوار خدمت کاران بندیان وزنده ضد مرده
وبعضی بغم راگویند و درفدوپسی است زاوار بیمار زغار نعره وفریاد زنبر زنبل
بغه بدان کل کشد وبتاری منقل گویند ونبر زنبر انگشت وان راگویند مریعی است
باد وباز وزآور زنده ونبر زهره راگویند وسیاه زریر یعنی پرقان وابرک که
بدان رنگ کنند وان سبز وکبود است وبعضی گویند زرجوبه است وگویند بغم است
زنجیر لحمه سنار زاغر حوصله مرغ بهند دیی بوت گویند وبعضی گفته اند زاغر
سکندانه است ودر اصطلاح غین مضموم است وبعضی زا بارسی گویند زنهار امان
وعهد واسترحداد ودزیر ویکسوزآر جای چیری که خبر از آنجا خیزد ونالش وزاری
زغیر نخم کتان وانی تازیت بهند دیی السی گویند زیر نام تاریت در ریاب
دنا له باریک زیور پیرایه ذنگ انگ کسی باد اندر دهن افکند از هر سوی دیگر
سر انگشتان برای جای بادش زند تا باد برسد جهر نهم درانک نهین است

بدرالدّین ابراهیم

فرهنگ زفان گویا و جهان پویا

مشتمل بر عکس نسخه

با مقدمه، صورت کلمات تفسیر شده و ملحقات

بقلم س. ا. بایفسکی

مسکو ۱۹۷۴

سلسلهٔ آثار ادبی
ملل خاور

۴۶

ادارهٔ انتشارات «دانش»
شعبهٔ ادبیات خاور

فرهنگستان علوم اتحاد شوروی

شعبهٔ تاریخ

انستیتوی خاورشناسی

بدر الدین ابراهیم

فرهنگ زفان گویا و جهان پویا

БАДР АД-ДИН ИБРАХИМ

ФАРХАНГ-И ЗАФАНГУЙА ВА ДЖАХАНПУЙА